

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní

Odbor sociálních věcí Magistrátu města Pardubice

Sborník příspěvků

z vědecké konference s mezinárodní účastí

Aktuální otázky sociální politiky – teorie a praxe

Záštitu nad konferencí převzali

prof. Ing. Jan Čapek, CSc.
Děkan Fakulty ekonomicko-správní Univerzity Pardubice

a

MUDr. Štěpánka Fraňková
náměstkyně primátora města Pardubice

Pardubice, 23. 10. 2007

© Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, 2007

ISBN 978-80-7395-025-5

Organizační výbor konference

Fakulta ekonomicko-správní Univerzita Pardubice

doc. Ing. Ilona Obršálová, CSc.

Mgr. Nela Dosedělová

Ing. Radka Svatoňová

Odbor sociálních věcí Magistrátu města Pardubice

Mgr. Ivana Liedermanová

Mgr. Jan Mandys

Odborné zaměření konference

Sociální politika

Sociální práce

Veřejná správa

Cíle konference

Deskripce aktuálních oblastí sociální politiky a sociální péče

Komparace a propojení teoretických poznatků se zkušenostmi z praxe

Rozpoutání odborné diskuze

Obsah

BRYCHTOVÁ, Š.: Společenské klima v ČR – percepce občany	5
DUPLINSKÝ, J.: Typologie hodnotících postojů k drogám v sociální práci	13
FLÉGR, O.: Komunitní plánování sociálních služeb.....	16
HADJ MOUSSOVÁ, Z., DUPLINSKÝ, J.: Sociálně patologické jevy vs. rizikové chování – terminologické otázky	21
HÁLOVÁ, D.: Ekonomicko-společenská dimenze důsledků stárnutí populace s akcentem na potřebu akomodace pobídek k setrvání na trhu práce	25
HŮLOVÁ, G.: Výkon sociální prevence u dětí a mladistvých na místní úrovni	31
KLIMENTOVÁ, E., Němcová, L.: Podoba sociální práce po reformě veřejné správy.....	36
KOŽENÁ, M.: Společenská odpovědnost firem a její vliv na regionální rozvoj v zemích EU	41
LEZNAR, Z.: Sociální ekonomika v ČR a její řešení v projektu Hefaistos.....	46
MANDYS, J.: Hodnota zdraví u osob bez domova	50
RAKOVSKÁ, E.: Celoživotné vzdelávanie ťažko zdravotne postihnutých – formy a ciele. (praktický návrh).....	56
SOLANSKÝ, O.: Romové v Ostravě.....	60
SVOBODOVÁ, I.: Projekt „Institút trhu práce – podpůrný systém služeb zaměstnanosti“	66
VIDOVÁ, J.: Bývanie a kvalita života.....	66
WILDMANNOVÁ, M.: Postavení poskytovatelů v sociálních službách.....	77
ZÁVURKA, M.: Ochrana nezletilých dětí jako součást sociální politiky	85

SPOLEČENSKÉ KLIMA V ČR – PERCEPCE OBČANY

Šárka Brychtová

Abstrakt

Článek se zabývá problematikou vnímání společenského klimatu občany České republiky. Je vytvořen na základě dotazníkového šetření provedeného v roce 2007 a pokouší se interpretovat pohled českých občanů na současný vývoj společnosti z pohledu nejen ekonomického a politického, ale i sociálního a společenského. Snaží se postihnout současnou atmosféru a určité mezigenerační nuance pohledu na předkládanou problematiku.

Abstract

The article deal with the problematics of the reception of the sociable clime by the citizens of Czech Republic. It is created by virtue of interview elaborated in the spring 2007 and in its virtue of it try to interprets view of the czech inhabitants to the prezent course of the events by aspect not only economical and political, but also sociable a social. It tries to catch the atmosphere of certain first intergenerational nuance.

Klíčová slova

Rozvoj společnosti, atmosféra společnosti, sociální nerovnosti, politická kultura, dotazníkové šetření, respondenti.

Keywords

The development of society, the sociable atmosphere, the social imbalance, the political culture, the nterview, the respondets.

Úvod

Mezi determinanty sociálního rozvoje společnosti patří nepochybně i společenské klima společnosti a její celková atmosféra. Vzhledem k faktu, že společnost se již téměř dvacetiletí po listopadu reformuje, transformuje a snad i konsoliduje; otevírají se nové a znovuotevírají se i problémy dlouhodobější, které nepochybně tvoří určitou překážku dalšího vývoje společnosti a to nejen po stránce sociální. Poslední dekáda 20. století byla v České republice jako v postkomunistické zemi, kromě jiného, i ve znamení velkých sociálních změn a pochopitelně prohlubujících se sociálních rozdíků, které různé skupiny obyvatelstva samozřejmě různým způsobem přijímají či si na ně musí teprve zvyknout.

Nepochybně bude tento vývoj dále pokračovat. Demokracie a kapitalistická společnost je přes všechny úspěchy - evropsky i celosvětově podrobována určité kritice a názory některých intelektuálů bývají i velmi vyostřené. Např. podle, v současné době nejvíce citovaného intelektuála světa, Noama Chomského: ... je to, co se nazývá kapitalismem jakýsi systém společenského merkantilismu s obrovskými a většinou podivnými a nezodpovědnými soukromými tyranii, které uplatňují rozsáhlou kontrolu celé ekonomiky, politického systému a společenského a kulturního života.¹ Je však třeba se zmínit i o tom, že N. Chomský vidí v současném vývoji i velkou naději celé společnosti v uvědomění si humanity a apelu na lidská práva a skutečnou smysluplnou demokracii.

¹ Pozn.: Citace z jeho rozhovoru pro Red and Black Revolution. 1995.

V dotazníkovém šetření, které bylo řešeno v jarních měsících v roce 2007 se pokouším pochopit a snad i trochu osvětlit společenské klima naší společnosti na několika, podle mého názoru, zcela stěžejních otázkách. Celý dotazník byl řešen poněkud obsírněji – v tomto článku je však vybrán pohled obyvatelstva z hlediska generačních rozdílů.

Dotazníkové šetření

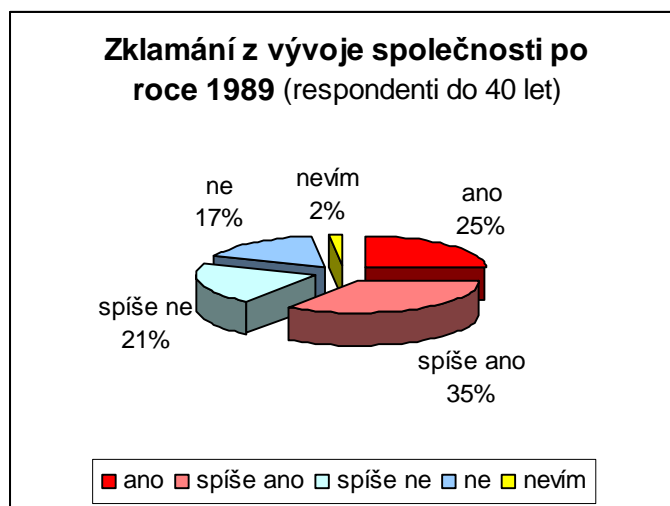
Respondenti

- Obyvatelstvo Pardubického kraje (Pardubice + malá a střední města Pardubického kraje)
- Osloveno bylo 600 respondentů ve třech věkových kategoriích:
 - do 40 let (200 respondentů)
 - 41 – 60 let (200 respondentů)
 - nad 60 let (200 respondentů)

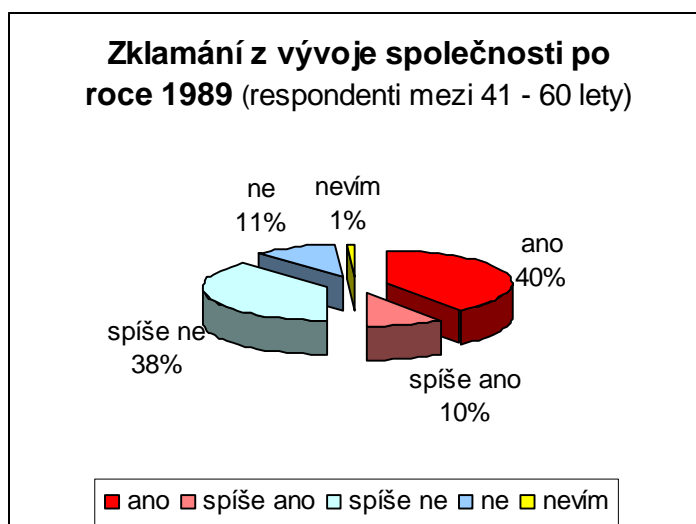
Odpovědi respondentů jsou řešeny graficky i tabelárně.

- **Otázka č. 1: Pociťujete zklamání z vývoje naší společnosti po roce 1989? (v %)**

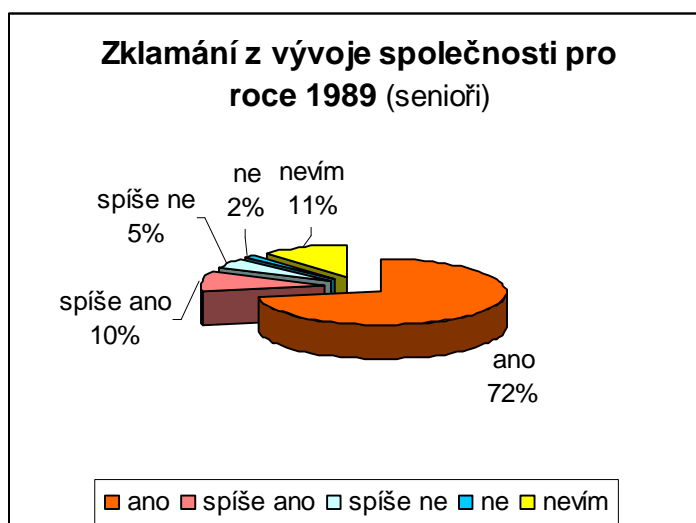
	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
ano	25	40	72
spíše ano	35	10	10
spíše ne	21	38	5
ne	17	11	2
nevím	2	1	11

Graf 1 k ot. č. 1: Zklamání z vývoje společnosti (do 40 let)

Graf 2 k ot. č. 1: Zklamání z vývoje společnosti (41 – 60 let)

Graf 3 k ot. č. 1: Zklamání z vývoje společnosti (senioři)

Zklamání obyvatelstva se v podstatě zvyšuje s přibývajícím věkem; přičemž senioři toto zklamání pociťují pravděpodobně především, proto, že je jim věk neustále připomínán, ztrácí možnost zaměstnání a neopominutelná je také současná obava z reformy ve zdravotnictví. Dle mého názoru také špatně vnímají neustálou kritiku bývalého režimu, v kterém většina z nich prožila celý život a do jisté míry to chápou i jako popírání tohoto života prožitého v absurdním ekonomickém a politickém systému.

Mladší generace pociťuje sice také zklamání, ale obvykle z jiných důvodů. Její snahou je přiblížit se životní úrovni západu a jeho možnostem a za brzdu tohoto trendu často považuje levicové názory a existenci postkomunistických mechanismů.

Střední generace vnímá velmi palčivě celkovou zhrublost společnosti od politické až po kulturní a celkovou společenskou sféru.

Napříč celým věkovým spektrem nalézáme kritiku vysoké kriminality; korupce a obavu ze zvyšující se sociální nerovnosti.

V následující tabulce sledujme nejčastější odpovědi:

- Pokud ano – v čem?

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
50% a více	- pozůstatky myšlení z dob komunismu - oddalování přijetí Euro měny - vysoká zadluženost - nárůst kriminality	- ztráta sociálních jistot - pokleslá morálka - nedodržování zákonů - nezaměstnanost - vulgárnost - podlézavost vůči západu - kriminalita	- vznik velkých sociálních rozdílů - neustále slyšíme v médiích o tom, jak staří zatěžují společnost - tunelování podniků
25 – 49 %	- sociální nespravedlnost - korupce	- korupce - špatná politická kultura	- zvyšující se kriminalita - špatné vztahy mezi lidmi
méně než 24 %	- reformy, které neplní svůj účel	- pokles úrovně vzdělání	- neobjektivní posuzování minulého režimu - <i>jakoby za socialismu nebyl život</i>

- **Otázka č. 2: Co považujete za největší problém současné české společnosti?**
 - a) ekonomický
 - b) politický
 - c) společenský

ad a) **EKONOMICKÝ**

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
40% a více	- korupce - nedostatečný růst ekonomiky - růst zadluženosti státu	- špatné hospodaření se státními prostředky - tunelování - nezaměstnanost - rostoucí sociální rozdíly	- ztráta sociálních jistot - reforma ve zdravotnictví - strach

20 – 39 %	<ul style="list-style-type: none"> - stále významně nižší ekonomická úroveň než mají západoevropské země - šedá a černá ekonomika 	<ul style="list-style-type: none"> - neustálé zdražování - korupce - nejsou zaručeny sociální jistoty - málo peněz pro zdravotnictví – obava z budoucnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - tunelování podniků - pocit křivdy - ekonomicky už senioři nejsou potřební
méně než 20 %	<ul style="list-style-type: none"> - nezaměstnanost - reformy, které neplní svůj účel - různé názory (od nízkých mezd až po špatné podmínky v podnikání) 	<ul style="list-style-type: none"> - způsob privatizace - nekorektní vztahy - absence etiky v podnikání 	<ul style="list-style-type: none"> - zdražování

Z ekonomického hlediska je mezigenerační srovnání poměrně markantní – zatímco mladší generace kritizuje pomalé a nedostatečné reformy, růst zadluženosti a příliš vleklé dohánění západu; střední generace se nestále vrací k diskutované privatizaci a tunelování v 90. letech a obává se nezaměstnanosti a rostoucích sociálních nerovností. I pro generace seniorů je nejpalčivější otázka ztráta sociálních jistot a především potom aktuálně řešená reforma ve zdravotnictví, kterou starší generace očekává s velkými obavami.

ad b) **POLITICKÝ**

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
50% a více	<ul style="list-style-type: none"> - politická kultura – jde jen o politickou kariéru - chování politiků 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>buranizace</i> politické scény - politika – boj o <i>koryta</i> - prospěchářství - neschopnost politiků se dohodnout 	<ul style="list-style-type: none"> - politická kultura - chování politiků - vulgární vystupování – politiků
25 – 49 %	<ul style="list-style-type: none"> - korupční prostředí - nedodržování programů a slibů pol. stran 	<ul style="list-style-type: none"> - nesmyslné hádání a celková neúcta politiků k občanům i k sobě navzájem 	<ul style="list-style-type: none"> - neschopnost politiků se domluvit

	- vzrůstající preference levice	- korupce	
méně než 24 %	- pozůstatky myšlení z dob komunismu	- vyhocené rozdělení politických stran - není to o politice, ale o <i>hamy hamy</i> (aut. přepis)	- neobjektivní posuzování minulého režimu - <i>jakoby za socialismu nebyl život</i>

Z tabulky lze vyčíst, že odpovědi napříč celým věkovým spektrem vyznívají zcela jednoznačně (z toho důvodu je ve druhém řádku voleno 50%). Na úroveň politické kultury je poukazováno již několik let; situace se před a po klíčových parlamentních volbách v roce 2006 dále vyostřila a odpovědi respondentů tedy nejsou nijak překvapující. Nesmyslná obvinění a mediální kauzy navíc snižují víru v politickou etiku. Ve společnosti se objevuje nový pojem – *buranizace* politické scény. Názor je v podstatě stejný u všech věkových kategorií; na zhrublosti a nízké politické kultuře se shodnou všichni; jiné je to však s nositeli tohoto viru na českou politickou scénu – na toho mají respondenti zcela protichůdné názory (v tabulce neuvedeno).

ad c) **SPOLEČENSKÝ**

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
40% a více	- korupce - zvyšující se sociální rozdíly	- kriminalita a její nedostatečný postih - morální úpadek - znevažování společenských hodnot - nezaměstnanost - vulgárnost - dělení společnosti na bohaté a chudé	- kriminalita - neustále slyšíme v médiích o tom, jak staří zatěžují společnost - neúcta k ničemu a k nikomu - obava ze zdražení léků a zdravotnictví, na které celý život platí
20 – 39 %	- romská otázka - kriminalita - komunistické smýšlení	- zelenou má jen drzost - převrácené hodnoty - malý rozvoj společenské kultury - vše je přepočítáváno jen na peníze	- špatné vztahy mezi lidmi - celkový morální úpadek

méně než 20 %	- vysoké sociální dávky - nezaměstnanost - peníze jako míra společenské váženosti	- pokles úrovně vzdělání - vysoké společenské postavení = moc + korupce - poctivou práci nikdo nezbohatne	- slabé národní cítění - snížená možnost uplatnění seniorů
----------------------	---	---	---

Ve společenském dění jsou opět rozdíly, co se věku respondentů týče. Senioři postrádají morálku, mezilidské vztahy, etiku, solidaritu i národní cítění, vlastenectví, vztah k domovu a hodnotám vůbec.

I střední generace poukazuje na sociální dělení společnosti, převrácené hodnoty, nízký rozvoj společenské kultury, vliv peněz a sociální prestiže, kriminalitu a vulgárnost.

Mladší generace si je vědoma zvyšujících se sociálních rozdílů, opět se objevuje otázka korupce (přítomna je ve všech tabulkách na předních místech), vnímá velmi palčivě i rómskou otázku a neopomíná přičítat současná negativa společenskému dění minulému režimu.

Závěr

Na závěr je potřeba říci, že většina dotázaných nešetří kritikou současné situace, což je však, a to nechci opomenout, způsobeno do určité míry i poměrně známým českým skepticismem. Na druhou stranu, však odpovědi mají značně vypovídací hodnotu o celkovém klimatu společnosti: ze všech odpovědí na různá zákoutí společenské atmosféry jasně a nechvalně prosvětluje otázka korupce, dále kritiky polické kultury a úrovně společenského jednání a etiky vůbec, obava ze zvyšujících se sociálních rozdílů, na které není střední a starší generace zvyklá (nejviditelněji tuto otázku vidíme na aktuální problematice českého zdravotnictví) a na které je generace mladší mimořádně citlivá již z období dětských kolektivů.

V následující části si dovoluji naznačit i závěr takříkajíc čtený i mezi řádky...

- v odpovědích se nacházejí významné mezigenerační rozdíly
 - rozzlobení senioři
 - vševědoucí (a tudíž i značně omezená) střední generace pohrdající oběma režimy
 - zmatená mladá generace
- národ pravděpodobně neprošel celkovou sebereflexí své historie a sám sebe jako takového, své mentality a utvářením své mentality
- určitá polarizace politického i společenského života (neschopnost kompromisu)
- zřejmě potřebné skutečně objektivní hodnocení minulého režimu
- absence všeobecně přijímaných osobností a osobností vůbec
- převládá i určitý *folklór* znevažování ostatních - jsou vnímáni jako oni - protivníci (např. politici, ale tato atmosféra se prolíná smýšlením celé populace – kdo za to může...)

- absence ideálů a víry v poctivou cestu

Každý vývoj v sobě skrývá určité alternativy, chci být optimista a věřit, že se společnost postupně vykryštalizuje plně do trendu západoevropských demokracií a dokáže skloubit toleranci k odlišnostem s netolerancí k intoleranci a naučí se umění kompromisu – nakonec na tom závisí naše vlastní budoucnost.

Příloha

Sledovaná skupina (šetření provedeno studenty): (Výběr dle věku a ekonomické aktivity; v článku zpracováno pouze pro věkovou strukturu a první dvě otázky).

Dotazník – vnímání společenského klimatu občany

1. Pociťuje zklamání z vývoje naší společnosti po roce 1989?

☐ ano	☐ ne	☐ nevím
☐ spíše ano	☐ spíše ne	

Pokud ano – v čem především?

2. Co považujete za největší problém kapitalistické společnosti v ČR?

- Ekonomický _____
- Politický _____
- Společenský _____

3. Co považujete za největší problém postkomunistických zemí střední a východní Evropy?

Děkuji za rozhovor

Kontaktní adresa

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: sarka.brychtova@upce.cz

TYOLOGIE HODNOTÍCÍCH POSTOJŮ K DROGÁM V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Josef Duplinský

Abstrakt

Obsahem článku je pokus o kategorizaci postojů angažované veřejnosti a odborníků na legalizaci drog. Kategorie jsou bipolárně uspořádány – jsou citovány nejčastější argumenty pro legalizaci a na druhé straně uváděny argumenty druhé strany ve vztahu k problému.

Abstract

This article attempts to categorise the attitudes of the public and professional personnel involved in legalising certain drugs. The categories are presented in opposing views, i.e. the most frequent arguments for legalisation are cited on one side and the other standpoints regarding the relevant questions are on the other.

Klíčová slova

Legalizace, drogy, postoje, bipolarita, sociální práce

Keywords

Legalisation, drugs, attitudes, bipolarity, social work

Hodnotící postoj společnosti k drogám byl a dosud je určován mentalitou doby. Postmoderní liberalismus ideologicky iniciuje tolerantnější přístup k drogám, často tato ideologická stránka překrývá snahu po objektivnějším a ideologicky nezávislém hodnocení problému. Dochází k názorovým střetům konzervativnějších společenských skupin a skupin odborníků se zastánci (opět určité společenské skupiny a skupiny odborníků) legalizace některých drog. Argumenty obou stran někdy akcentují, jindy opomíjejí, určité skutečnosti. Závažnost a citlivost problému aktivuje politiky a masmédiá a tím ještě dále zproblematická zaujetí adekvátního postoje jak u veřejnosti jako celku, tak u jednotlivce. Tato ideologická "válka" potom často nutí i představitele odborných skupin k zaujetí ne zcela objektivního postoje a samozřejmě a někdy i velmi závažným způsobem ovlivňuje pracovní postoje terénních i řídicích pracovníků ve sféře sociální práce.

Argumenty, které se uvádějí často akcentují témata, která přímo nesouvisí s poradenskou činností jako takovou, ale přesto do ní zasahují, eventuálně ji mohou v případě legislativních úprav významně ovlivnit.

Zastánci tolerantnějšího přístupu zdůrazňují:

- prohibiční forma zákonů napomáhá vzniku kriminálních skupin a jejich zisků,
- kriminalizuje se určitá část, především mladé populace,
- akcentuje se vábení "zakázaného ovoce",
- zákaz nezabrání šíření drog v populaci,
- kriminalizace zahání závislé do ilegality,
- v důsledku toho se šíří přenosné nemoci,
- komplikuje se práce protidrogových středisek,
- vytváří se hostilní postoje veřejnosti vůči drogově závislým,
- legální je konzum tak nebezpečných psychoaktivních látek jako jsou alkohol a tabák,

- ekonomické ztráty – finanční náklady na policii, soudy, vězení,
- vznik specifické drogové kriminality,
- unikání možných daňových příjmů z legálního prodeje měkkých drog,
- omezenější možnosti výzkumu možných léčebných účinků drog,
- drogový obchod se podílí na financování terorismu.

V odborné rovině se potom zdůrazňuje primární prevence a snižování rizik u závislých (Harm Reduction). Některé skupiny dokonce poukazují na pozitiva některých drog, především u konopí.

Oponenti z "druhého břehu" uvádějí:

- legalizace negarantuje absenci "černého trhu" – viz ilegální výroba a trh s alkoholem a tabákovými výrobky,
- trestní postih obchodníka s drogou je více odstrašující než eventuelně tresty a dokazování daňových nesprávností,
- nelze vyloučit, že legalizace zvýší drogový boom,
- v důsledku toho hrozí také vyšší počet nemocných se zdravotními komplikacemi následkem konzumu,
- legalizací přejímá společnost morální odpovědnost – nepřímo tím traktuje "neškodnost" drogy,
- současně s tím i eventuelně snižuje kontrolu veřejnosti a její postoje k takovému chování,
- legalizace automaticky negarantuje lepší výsledky v potlačování přenosných nemocí vzhledem k mentálnímu stavu a postojům závislé osoby,
- legalizace nezlepší bezprostředně práci center – spíše naopak bude ještě více záviset na svobodném rozhodnutí klienta,
- zvýšení počtu dopravních nehod pod vlivem návykových látek,
- ostrakizace alkoholu a tabáku ze strany institucí pokračuje – s různě problematickými výsledky – legalizace dalších psychotropních látek může mít ve svém souhrnu obdobný výsledek.

V souvislosti s primární prevencí se za současné situace poukazuje na obtížnou prokazatelnost jejich výsledků, vzhledem k tomu, že v praxi se často omezuje, ve vztahu k aktivitám zaměřeným na širší populaci, spíše informativně – tj. rozšiřuje kognitivní rovinu, což negarantuje žádoucí efektivitu. Odpůrci takto prováděné prevence dokonce hovoří o jistém výhodném „parazitování“ na problému. Koncept "snižování rizik" je kritizován, protože narkomanovi umožňuje určitý "pohodlný" život, nenutí jej ani k abstinenci, ani k rozhodnutí pro radikální léčbu – jeho životní styl, vzhledem k různým možným excesům chování a sociálních vazeb, také nemusí dostatečně garantovat snížení různých druhů rizik, včetně zdravotních, pro okolí. Podávání metadonu (někdy se hovoří i o ještě problematičtějším bupironu) je údajně také problematické – drogově závislý jej akceptuje často jen v situaci nouze a při nedostatečně úspěšné kontrole, hrozí jeho směnný obchod na ulici. Možná ne až tak absurdně, v tomto kontextu, působí otázka, proč se obdobným způsobem, tj. redukčním podáváním etylalkoholu, nepostupuje u chronických alkoholiků.

V současné době je v centru diskusí téma kanabisového konzumu. Opět se zde můžeme setkat s protikladnými názory.

Obháječi liberálního přístupu zdůrazňují:

- menší zdravotní poškození než u státem povolených tradičních psychoaktivních látek,
- malou možnost rozvoje závislosti,
- konopné látky výrazně neakcentují přechod na "těžké" drogy,
- celá řada uživatelů jim zachovává věrnost,

- určitá zdravotní poškození nebyla jednoznačně prokázána,
- kanaboidy mají široké medicínské uplatnění,
- zvyšování THC má své limity.

Zastánci omezujícího přístupu zdůrazňují:

- rozdíl v sankčním přístupu u případného uživatele (držení pro osobní potřebu, obdobně jako v mnoha jiných zemích) a obchodního šíření,
- částečná kombinace s jinými psychoaktivními látkami u uživatelů zvyšuje riziko nebezpečného chování a poškození zdraví,
- zvýšená pravděpodobnost přechodu na další drogu,
- zdravotní rizika - karcinogenní vlivy mnohonásobně vyšší než u tabáku, nelze prozatím vyloučit ani ohrožení plodnosti uživatelů,
- výskyt tzv. flashbacků, které mohou negativně ovlivnit momentální chování jedince i dlouhodoběji po konzumu,
- postižení kognitivních funkcí – paměť, intelektové snížení a celkové změny osobnosti při dlouhodobém abúzu,
- využití možných léčebných účinků je záležitostí jiných systémových (především medicínských) kompetencí,
- konopí jako jednoletá rostlina má za sebou v nových podmínkách mnoholeté zušlechťování vedoucí ke zvýšení hlavní účinné látky THC.

Závěrem je nutno ještě jednou zdůraznit, že tato „ideologická“ hlediska a postoje nelze podceňovat, protože jejich účinek se, často skrytě a neuvědoměle, promítá do každodenní práce a přístupu sociálních a dalších odborných pracovníků k drogově závislým a to v různých aspektech a různé intenzitě a navíc podstatně více, než si jsou tito pracovníci ochotni přiznat.

Použitá literatura

1. Höschl, C. a kol.: Psychiatrie. Tigris, Praha, 2002.
2. Hort, V. a kol.: Dětská a adolescentní psychiatrie. Portál, Praha, 2000.
3. Kalina, K. a kol.: Drogy a drogové závislosti 1. a 2. díl. Vyd. Úřad vlády ČR, Praha, 2003.
4. Mečtář, J.: Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže. Avicenum, Praha, 1990.
5. Nešpor, K.: Návykové chování a závislost. Portál, Praha, 2000.
6. Presl, J.: Drogová závislost. Maxdorf. Praha, 1994.
7. Rotgers, F. a kol.: Léčba drogových závislostí. Grada, Praha, 1999.
8. Tyler, A.: Drogy v ulicích. Vyd. Ivo Železný. Praha, 2000.
9. Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Portál, Praha, 1999.
10. http://de.wikipedia.org/wiki/Legalisierung_von_Drogen

Kontaktní adresa

PhDr. Josef Duplinský, CSc.
Fakulta ekonomicko správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: josef.duplinsky@upce.cz

KOMUNITNÍ PLÁNOVÁNÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Ondřej Flégr

Abstrakt

Komunitní plánování sociálních služeb je metodou, kterou lze na úrovni obcí a krajů plánovat sociální služby a může tak být i jedním z nástrojů při řešení sociální exkluze. Tento druh plánování je v souladu s reformami sociálních služeb a přímo vyplývá ze sociální politiky Evropské unie.

Abstract

The community planning of social services is a method which can help to plan the social services on municipal and region level/basis and it can also be one of the social exclusion solving tools. This kind of planning is in accordance with social service reforms/the reform of social services and is result of social policy of the European Union.

Klíčová slova

Komunitní plánování, sociální služby, uživatelé, sociální exkluze

Keywords

Community planning, social services, users, social exclusion

Komunitní plánování

Komunitní plánování je metoda, která se uplatňuje v plánovacích procesech různých oblastí veřejného života komunity.

Podstata této metody spočívá ve vzájemné a aktivní spolupráci těch, kterých se daná oblast či téma nějakým způsobem dotýká, tzn. příslušníků dané komunity, subjektů, které v komunitě realizují své aktivity (organizace veřejné správy, organizace komerčního i neziskového sektoru) a dalších subjektů z vnějšího prostředí komunity.

Komunitní plánování v sobě integruje manažerský přístup z komerční sféry s přístupy psychologickými, sociologickými a psychoterapeutickými, které se uplatňují v práci s komunitou či skupinou. Vždy se vztahuje ke konkrétní komunitě, tzn. k určitému území, pro něž je realizováno (nejčastěji obec, část obce, svazek obcí, kraj). Komunitní plánování je tak vždy jedinečné ve své organizaci, procesu i výstupech a odráží jedinečnost dané komunity.

Komunitní plánování sociálních služeb

Metoda komunitního plánování se v ČR uplatňuje v současné době zejména v oblasti sociálních služeb.

Východisky pro komunitní plánování sociálních služeb (dále KPSS) jsou jednak dokumenty sociální politiky Evropské Unie, národní dokumenty České republiky v oblasti sociálních věcí a dále zákonné normy ČR.

Sociální politika na úrovni EU

Sociální politika EU, včetně politiky všeobecného a odborného vzdělávání a mládeže, je zakotvena v **Amsterodamské smlouvě** (hlava XI, články 136 - 145).

V současné době (v období od roku 2000) se sociální politika EU řídí tzv. **Lisabonským procesem**. Ten míří k tomu, aby se EU do roku 2010 stala nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomikou na světě založenou na znalostech, schopnou trvale udržitelného růstu s více lepšími pracovními místy a vyšší sociální soudržností.

V roce 2000 byl v Nice přijat **Evropský sociální program**. V oblasti boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení byly v Nice odsouhlaseny 4 cíle:

- usnadnit lidem z ohrožených skupin účast na trhu práce a přístup ke zdrojům, právům, službám a zboží
- předcházet riziku sociálního vyloučení
- pomáhat nejzranitelnějším
- mobilizovat všechny důležité účastníky

V roce 1992 ratifikovala Česká a Slovenská federativní republika (od r. 1993 ČR) **Evropskou sociální chartu** (Turín, 1961). Tím se zavázala usilovat pomocí všech vhodných prostředků dosáhnout podmínek, za kterých budou účinně naplňována základní práva občanů na:

- sociální a zdravotní pomoc
- sociální zabezpečení
- využívání sociální péče

Sociální politika na úrovni vlády ČR

Aby bylo možné dosáhnout v ČR cílů Evropského sociálního programu, jsou pod gescí MPSV vytvářeny **Národní akční plány sociálního začleňování**. Národní akční plán sociálního začleňování mimo jiné uvádí do souvislosti dílčí politiky a koncepce vlády ČR, které se dotýkají potřeb lidí z ohrožených skupin a sociálních služeb.

Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2006 až 2008 vymezuje jako jeden z prioritních cílů podporovat rozhodovací procesy na lokální a regionální úrovni. K dosažení tohoto cíle bude podporován "rozvoj seriálních a aktivních rozhodovacích procesů na regionální a lokální úrovni tak, aby sociální služby poskytované na regionální a lokální úrovni odpovídaly potřebám z hlediska dostupnosti a kvality pro uživatele služeb včetně rozvoje partnerství v poskytování sociálních služeb a včetně podpory součinnosti uživatelů sociálních služeb v těchto procesech."

Bílá kniha v sociálních službách je strategický (programový) dokument MPSV. Definuje základní principy transformace sociální politiky ČR. Jde o zásady, které vycházejí z evropského pojetí sociální politiky a významně korespondují s podstatou metody komunitního plánování:

- nezávislost a autonomie
- začlenění a integrace
- respektování potřeb
- partnerství
- kvalita
- rovnost
- národní standardy, rozhodování v místě

Zákonné podmínky a východiska KPSS

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

- popisuje součinnost a spolupráci obcí, krajů a MPSV při plánování sociálních služeb

- zakotvuje pojem "plán rozvoje sociálních služeb", a to jako výsledek aktivního zjišťování potřeb lidí v určitém území a hledání způsobu, jak tyto potřeby uspokojit vzhledem ke zdrojům, které jsou v daném území k dispozici. Krajům ukládá povinnost zpracovávat tyto plány (§ 95, písm. d), obcím povinnost zjišťovat potřeby poskytování sociálních služeb na svém území (§ 94, písm. a).

Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích

Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích

Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.)

Účastníci procesu KPSS

Komunitního plánování se účastní osoby a organizace, které mají vztah k dané komunitě a/nebo mají o dané téma zájem.

Proces plánování sociálních služeb se uskutečňuje ve třech vzájemně propojených rovinách.

1. Uživatelé služeb a veřejnost

- v této rovině vyjadřují příjemci služby nebo ostatní členové místního společenství své potřeby vzhledem k sociálním službám.

2. Poskytovatelé služeb a další organizace

- poskytovateli služeb jsou nestátní neziskové organizace, organizace zřizované obcí, krajem nebo státem, případně organizace "ziskové".
- na KPSS se podílí další organizace a instituce, které neposkytují sociální služby (dle zákona č. 108/2006 Sb.), ale nějakým způsobem se dotýkají sociální oblasti.
- odborná rovina KPSS

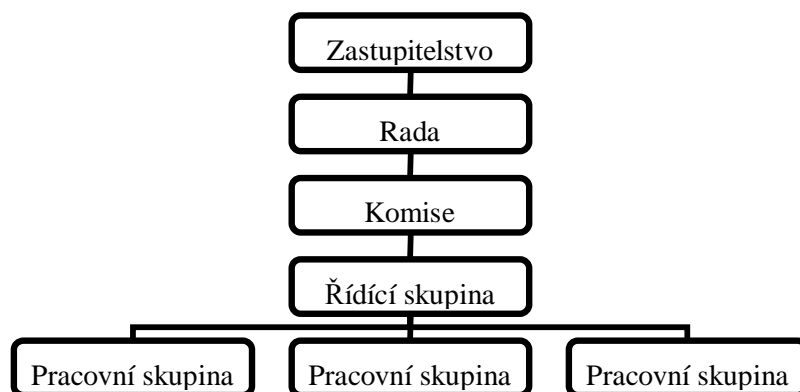
3. Zadavatelé

- vstupují do KPSS z pozice volených zástupců veřejnosti, tzn. z politické roviny
- zadavatel (obec, kraj) je odpovědný za zajištění sociálních služeb na příslušném území, jejich dostupnost a kvalitu, podílí se na jejich zadávání a financování
- zadavatel schvaluje výsledný komunitní plán a přijímá jej jako závazný dokument (obce, kraje)
- v roli zadavatele služeb může vystupovat Úřad práce

Podle principu rovnosti by měl proces KPSS zajistit všem účastníkům rovnost postavení a hlasu v průběhu všech jednání. Přístup k tomuto principu se však liší v jednotlivých metodikách komunitního plánování podle místa plánování (jednotlivé obce a kraje) a podle organizací, které zpravidla proces KPSS pomáhají (metodicky) naplňovat.

Zapojení všech tří úrovní KPSS do procesů plánování je zpravidla závislé na jeho organizaci, tj. na organizační struktuře, která vymezuje postavení jednotlivých účastníků procesu, jejich pravomoci, odpovědnost a která je v každé komunitě originální.

Obecně lze popsat organizační strukturu podle následujícího schématu:

Zastupitelstvo a Rada obce/kraje jsou volené orgány obce/kraje - v procesu KPSS vystupují v pozici zadavatelů sociálních služeb a jsou příslušné ke schválení komunitního plánu.

Komise (sociální komise, komise pro sociální věci apod.) je poradním orgánem Rady obce/kraje. Pokud má Rada takovou komisi zřízenou, je vhodné ji do KPSS zapojit.

Řídící skupina (manažerský tým, koordinační skupina apod.) odpovídá za proces plánování. Zajišťuje koordinaci procesů, předávání informací apod. V řídicí skupině (popř. v komisi) dochází k propojování uživatelské a odborné úrovně KPSS s úrovní politickou. Členy řídicí skupiny jsou zpravidla vedoucí (manažeři) pracovních skupin, zástupce obce/kraje a další členové (vedoucí odboru sociálních věcí, členové komise, odborníci a další).

Pracovní skupina (koordinační skupina apod.) je zpravidla určena cílovou skupinou uživatelů služeb, pro které plán zpracovává. Pracovní skupina odpovídá za definování potřeb, určení priorit, cílů a opatření, která vedou k naplnění cílů. Vytváří plán pro cílovou skupinu uživatelů a podílí se na jeho realizaci.

Označení jednotlivých úrovní je pouze orientační a v jednotlivých obcích/krajích se může lišit. Obdobně se liší pravomoci a náplň činnosti jednotlivých skupin. Organizační struktura se liší podle potřeb konkrétní obce/kraje a zpravidla obsahuje další složky a komunikační kanály. Uvedené schéma je tak výchozím modelem pro další rozpracování dle individuálních potřeb konkrétní obce/kraje. Důležitá je provázanost jednotlivých složek organizační struktury a kvalita informačních kanálů.

Cíle a přínosy KPSS

Výstupem KPSS je plán (komunitní plán, plán rozvoje apod.), který je strategickým dokumentem obce/kraje v oblasti rozvoje sociálních služeb. Současně v procesu plánování vzniká organizační struktura, která umožňuje plán naplňovat, řešit aktuální otázky v sociální oblasti, vytvářet strategické dokumenty a partnerství a vytvářet odbornou podporu pro politická rozhodnutí v konkrétním místě.

Pro KPSS je zásadní, že při sestavování plánu se vychází ze skutečných potřeb, které jsou v daném území identifikovány, a z reálných zdrojů (finančních, personálních apod.), které jsou na tomto území dostupné. Sociální služby by podle tohoto principu měly odpovídat skutečným potřebám jejich uživatelů (širí nabídky služeb, jejich dostupností a kvalitou). Účast více stran v rozhodovacím procesu zajišťuje transparentní a hospodárné nakládání s veřejnými prostředky a naplňuje demokratické principy společnosti.

Principy KPSS

Principy komunitního plánování vyjadřují hodnoty, které tato metoda přináší a odlišují ji od jiných plánovacích postupů. Kladou důraz zejm. na aktivní roli uživatelů sociálních služeb a zastoupení jejich zájmů v procesu plánování, zapojení širokého okruhu lidí a spolupracovníků do tvořivé práce, opakované ověřování závěrů s přáním lidí a důraz na vyjednávání a zplnomocnění veřejnosti kontrolovat postup rozhodování i uskutečňování.

Princip triády - v rámci metody KPSS spolu spolupracují nejméně tři strany (uživatelé, poskytovatelé, zadavatelé).

Princip rovnosti - Každý má právo starat se o věci veřejné a společné. Každý má právo se vyjádřit a každý má právo mluvit. Nikdo nesmí být vylučován a diskriminován.

Princip skutečných potřeb - plánování služeb, které jsou skutečně potřebné.

Princip dohody - konsenzus a informovaný souhlas má přednost před hlasováním. Hlasování je krajní možností, kterou přiznáváme, že se neumíme dohodnout.

Princip "vše je veřejné" - sociální služby jsou věcí veřejnou, veřejnost tedy má právo na informace z procesů jejich plánování.

Princip dosažitelnosti řešení - plán obsahuje cíle, které jsou v daném místě, v daném čase a z dostupných zdrojů dosažitelné.

Princip cyklického opakování - proces plánování, implementace a vyhodnocování se cyklicky opakuje.

Princip kompetence účastníků - profesionalita řízení, jasně vymezené pozice a odpovědnost účastníků procesu.

Princip přímé úměry - kvalitně probíhající proces je stejně přínosný jako vlastní plán.

Závěr

Komunitní plánování sociálních služeb je moderní metodou plánování, která v sobě spojuje manažerské přístupy a přístupy uplatňující se v práci s komunitou. Sleduje tak současný trend profesionalizace poskytovatelů sociálních služeb (a obecně neziskového sektoru) v oblasti managementu a marketingu.

Použitá literatura:

1. *Bílá kniha o sociálních službách* (konzultační materiál 2003). URL <http://www.mpsv.cz/files/clanky/736/bila_kniha.pdf>
2. Kolektiv autorů. *Deset kroků procesem komunitního plánování*, Studijní materiál - metodický sešit č. 1. Ústí nad Labem. Centrum komunitní práce Ústí nad Labem
3. Kolektiv autorů. *Průvodce procesem komunitního plánování*. MPSV. Praha, 2004. URL <http://www.komplan.cz/soubory/procesy_kp.pdf>
4. Skříčková, Z. *Metodiky pro plánování sociálních služeb*. Centrum pro komunitní práci. Praha, 2007. ISBN 978-80-86902-44-9

Kontaktní adresa:

Ondřej Flégr
Magistrát města Pardubic
Odbor sociálních věcí
Náměstí Republiky 12
530 21 Pardubice
tel.: 466 859 618, 736 519 996
e-mail: ondrej.flegr@mmp.cz

SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEvy VS. RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ – TERMINOLOGICKÉ OTAZNÍKY

Zuzana Hadj Moussová, Josef Duplinský

Abstrakt

Termíny, které jsou v sociální politice /práci používány pro označení problémových jevů a jedinců navozují svým kontextem určitý přístup k těmto jevům a tím mohou působit na další prohlubování problémů. Příspěvek se zaměřuje na vymezení termínů “sociálně patologické jevy” a “rizikové chování” a snaží se analyzovat důsledky jejich používání pro přístup k těmto jevům ve veřejnosti i u pracovníků v oblasti sociální práce.

Abstract

Terms used in social politics and work represent certain context which influence the approach to the problem individuals and/or behaviors and can cause further problems. In this article we analyse term of “social pathology” and “risk behavior” and consider the consequences of its use for public and social workers.

Klíčová slova:

Sociálně patologické jevy, rizikové chování,, labeling, sociální práce

Keywords

Social pathology, risk behavior, labelling, social work

Text byl vypracován s podporou ESF, program JPD 3.1

Sociální práce se (kromě jiného) zaměřuje na jevy a jedince, kteří představují určitou problematickou populaci. Cílem tohoto příspěvku není zabývat se základními problémy v oblasti sociální politiky, ale spíše se zamyslet z psychologického hlediska nad způsobem, jakým tyto problémové jevy a jedince označujeme. Jako psychologové jsme si totiž vědomi, že terminologie, kterou užíváme není neutrální. Každý termín v sobě nese určitý obsahový kontext, který výrazně ovlivňuje jak označované jedince, tak pracovníky v této oblasti i veřejnost, která se s výsledky sociální práce setkává.

Vymezení pojmů:

Termíny, které bychom chtěli porovnat jsou sociálně patologické jevy a rizikové chování. “Sociálně patologické jevy” je běžně používané označení, které zahrnuje širokou škálu problémových projevů a problémových jedinců. Tento termín je např. používán jako základní označení v oficiálních dokumentech (viz Metodický pokyn MŠMT pro oblast školství) v souvislostech “prevence sociálně patologických jevů” (1). Zároveň se postupně prosazuje označení “rizikové chování” (2, 3), které by podle některých odborníků mělo termín původní nahradit. V literatuře a v praxi se následně setkáváme s prolínáním, tj. oba termíny jsou používány pro označení těchto projevů. Každý z těchto termínů má své přednosti i nevýhody, které se pokusíme krátce shrnout. Otázkou nadále zůstává, zda je možné celou oblast problémových jevů zahrnout pod jeden zastřešující výraz. Podle nás by bylo velmi užitečné pečlivě popsat kategorie jevů, spadajících do toho kterého terminologického označení a upřesnit důvody, proč jsou označeny spíše za rizikové nebo spíše za sociálně patologické.

Sociálně patologické jevy: Označení určitého jevu jako sociálně patologický znamená, že již překračuje danou sociální normu a představuje ohrožení pro společnost. Sociální patologie

je v odborné terminologii primárně vymezena ve vztahu k druhým lidem - společnosti, sekundárně k jedinci. U sociální patologie je jasněji vymezený obsah – vše, co je společensky nebezpečné a co je také legislativně postižitelné (zde však platí omezení tohoto pojmu kulturním kontextem). Jedná se proto o stabilnější pojem – pokud se společenská norma výrazně nezmění, setrvává. V zahraniční literatuře je termín “sociální patologie” používán pro označování jevů na hranici nebo za hranicí společenské přijatelnosti, jde vždy o chování sociálně nebezpečné, související velmi často s kriminalitou. (4)

Rizikové chování je obsahově mnohem širší pojem. Jedná se v zásadě o chování, které se vymyká běžným zvyklostem, nemusí však jít o chování odsouzeníhodné. Nese v sobě méně dehonestující aspekt, spíše naopak – lidé často riskujícího jedince obdivují.

Jako rizikové je chování posuzováno primárně ve vztahu k jednajícím jedinci, sekundárně ke společnosti. Zřejmé je to i v tom, že tendence k rizikovému chování může být projevem osobnostních charakteristik (5) a (6). Problém použití tohoto termínu je navíc v jeho nejednoznačném vymezení - určité chování lze jednou označit jako rizikové, jindy za sociálně patologické, rozdíl je v míře nebezpečnosti chování. V zahraniční literatuře je dokonce zmiňováno i “zdravé” rizikové chování (6). Rizikovost chování tedy je proměnlivá a vymezení je subjektivní.

Důležitost vhodné terminologie:

Výše jsme zmiňovali určité problémy, které mohou vyplývat z neujasněné terminologie pro vymezení problémových jevů v oblasti sociální práce. Zaměříme-li se pouze na dva námi posuzované termíny, je zřejmé, že kontext každého z nich obsahuje závažné souvislosti. Sociální patologie je termín, který vyvolává pocit ohrožení a nebezpečí a jedinec nebo jev, který je takto označen vyvolává podvědomě potřebu ochrany proti němu. Naproti tomu označení chování jako rizikového může spíše navozovat reakce zlehčující, zvláště pokud se týká např. adolescentní mládeže.

Používání určitých označení však má z psychologického hlediska ještě další, často hlubší důsledky. Nejznámější v tomto smyslu je působení předsudků a stereotypů na hodnocení jedinců a následně pak i na chování k nim. Označení jedince termínem, který v sobě potencionálně nese pejorativní význam má závažné důsledky také pro něj samotného. Označení (též label, etiketa nebo nálepka) působí vlastně jako stigma, které daného jedince zatlačuje do označené oblasti, to znamená, že označíme-li někoho jako patologického (a tím potencionálně nebezpečného), přispíváme k tomu, aby se za takového sám považoval a následně se takovým skutečně stal. Hovoříme zde o sekundární deviaci, jak je zpracovávána v teoriích labelingu (7).

Negativní nálepka působí u jedince na utváření sebepojetí, člověk se považuje za méně schopného, neschopného pozitivního jednání a pomalu se tak přizpůsobuje udělené nálepce (pozorujeme hlavně u dětí). U dospělých, kteří se už nacházejí v problémové situaci (např. narkomani, bezdomovci, nezaměstnaní) se vlivem sociálního prostředí upevňuje přesvědčení, že jejich situace je beznadějná, neřešitelná a že nemá smysl se pokoušet o její změnu. Jde nejčastěji o působení předsudků, ovlivňujících chování veřejnosti, ale často i sociálních pracovníků. Hovoříme pak o tzv. sebenaplňujícím proroctví, kdy vyslovený předpoklad (v tomo případě např. obsažený v nálepce “sociální patologie”) působí jako zátěž, kterou není jedinec schopen překonat.

Stejným způsobem ovšem udělená nálepka (použití označení) ovlivňuje chování odpovědných pracovníků – jedná-li s jedincem, který svým problémem spadá do kategorie sociální patologie, je pravděpodobné že i mně jako odborníkovi bude situace připadat beznadějná. To se pak může odrazit v typu řešení, které pro klienta nacházím a naději, kterou

do dosažení úspěchu svého vlastního konání vkládám (čímž opět sekundárně ovlivňuji svého klienta).

Z porovnání obou termínů je evidentní, že “rizikové chování” evokuje projevy, které jsou sice problematické, ale nemusí být vnímány jako neměnné, vysoce problémové a sociálně nebezpečné. Pokud chování jedince označíme jako “sociálně patologické”, je větší pravděpodobnost, že u něj dojde k nežádoucímu vývoji směrem k deviaci (8). Pokud bychom měli problematiku shrnout a aplikovat na oblast rizikového chování či sociálně patologických jevů, je důležité zdůraznit:

Označení jedince určitou nálepkou znamená zvýšení pravděpodobnosti, že se u něj rozvine chování, nálepce odpovídající (sebenaplnující proroctví, teorie labelingu).

Nálepka (stigma) se stává zátěží, která ovlivňuje další vývoj jedince. Týká se to jak vývoje jeho osobnosti tak i působení sociálního prostředí (přijímání či odmítání).

Vzhledem k závažnosti následků labelingu je nutné s jakýmkoliv označováním zacházet nanejvýš opatrně, protože situaci označeného jedince můžeme zhoršit, v některých případech dokonce nežádoucí jev či chování labelingem navodit.

Závěr

Pojmy “sociálně patologické jevy” a “rizikové chování” se i v odborné literatuře často překrývají, kde však je jednoznačnější společenská závažnost, operuje se s pojmem sociální patologie. Z toho vyplývá menší vhodnost termínu “sociálně patologický jev” v oblasti sociální práce a prevence především proto, že v současném použití zahrnuje kategorie chování, které se velmi liší závažností a důsledky jak pro jedince, tak pro společnost. Ve veřejnosti i u odborníků zřejmě bude větší shoda u pojmu sociální patologie, než u rizikového chování. Tento termín rovněž není jednoznačně a všestranně použitelný. Přikloníme-li se k výlučnému používání jednoho či druhého termínu, tj. nebudeme-li rozlišovat sociálně patologické jevy a rizikové chování, bude docházet na jedné straně k patologizaci chování, které svým charakterem patologické není (s výše zmíněnými důsledky), na druhé straně může dojít k bagatelizaci určitých jevů - některé jevy nemohou být označeny jako rizikové chování, protože svou podstatou jsou již sociální patologií (např. šikana, sexuální zneužívání, týrání a zanedbávání dětí, vandalismus atd.)

Nelze tedy jednoznačně říci, že označení “sociálně patologické” (nežádoucí) jevy je nevhodné, zatímco označení “rizikové chování” je vhodnější. Rozlišení obou termínů má své oprávnění, domníváme se proto, že i nadále bude nutné používat oba dva termíny, protože označují jak kategorie určitých jevů, tak i jejich chápání. Domníváme se proto, že je nutné nejen v teoretických kruzích, ale v celé oblasti sociální politiky a sociální práce pečlivě rozvažovat důsledky používaných označení a považujeme za žádoucí, aby se na utváření přesné a výstižné terminologie podíleli všichni, kdo v této oblasti pracují.

Protože si uvědomujeme, jak je obtížné již jednou zavedenou terminologii měnit, máme zato, že je alespoň zapotřebí zvyšovat citlivost sociálních pracovníků (v širokém slova smyslu) k této problematice tam, kde důsledky používaných označení mohou přímo poškodit jedince, ke kterým úsilí sociální práce směřuje.

Použité zdroje

1. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Čj.: 14514/2000 - 51
2. Definice oblastí specifické primární prevence rizikového chování (Centrum adiktologie 1.LF UK, IPPP PedF UK): Rizikovým chováním rozumíme takové vzorce chování,

v jejichž důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. atd. (interní materiál)

3. Výzkum FSS MUNI k vývoji dětí a mládeže: Rizikovým chováním se myslí nebezpečné zdravotní návyky, jako je třeba pití alkoholu, kouření či užívání drog, za sociálně rizikové se pak považuje delikventní chování jedinců.
<http://info.muni.cz/txt/0505/8.html>

Definice oblastí specifické primární prevence rizikového chování (Centrum adiktologie 1.LF UK, IPPP PedF UK): “Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme: šikanu a násilí ve školách, vč. dalších forem extrémně agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC atd.), užívání anabolik a steroidů, obecně kriminální jednání, sexuálně-rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týrání a zneužívání dětí.” (interní materiál)

4. INTERNATIONAL CONSORTIUM for MENTAL HEALTH POLICY and SERVICES: Social pathology includes: substance abuse, violence, abuses of women and children, crime, terrorism, corruption, criminality, discrimination, isolation, stigmatisation and human rights violations.

http://www.qcsr.uq.edu.au/template/Context/Societal%20Organisation/Social%20Pathology_Intro.htm

5. Marvin Zuckermann <http://psychologytoday.com/articles/pto-20001101-000035.html>

6. <http://www.risktaking.co.uk/index.htm>

7. HRČKA, M. Sociální deviace. Praha: Slon, 2001: Sekundární deviace je důsledkem reakce individua na označení za devianta, na etiketizaci jeho chování jako chování deviantního. Jedinec na toto označení může reagovat rekonstitucí vlastní identity, proměnou sebepojetí. Sekundární deviace je reakcí aktéra na reakci veřejnosti na jeho primární deviaci.

8. Tato problematika je teoreticky i experimentálně studována, příkladem může být Pygmalion efekt: <http://members.aol.com/svennord/ed/labeling.htm>, zabývají se jí také např. studie věnované reprodukci sociální nerovnosti, např. http://fss.muni.cz/~katrnak/articles/odsouzeni_1.kapitola.pdf

Kontaktní adresa

PhDr. Zuzana Hady Moussová
katedra školní a pedagogické psychologie
Ped F UK
Rettigové 4
116 36 Praha 1
Email: zuzana.hadj-moussova@pedf.cuni.cz

PhDr. Josef Duplinský, CSc.
ústav veřejné správy a práva
FES Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: Josef.duplinsky@upce.cz

EKONOMICKO-SPOLEČENSKÁ DIMENZE DŮSLEDKŮ STÁRNUTÍ POPULACE S AKCENTEM NA POTŘEBU AKOMODACE POBÍDEK K SETRVÁNÍ NA TRHU PRÁCE

Dana Hálová

Abstrakt

Stárnutí populace bude v budoucnu podmiňovat finanční udržitelnost mnoha penzijních schémat. Jestliže narůstá počet jedinců, kteří ze systému čerpají, zatímco ubývá těch, kdo do něj přispívají, stárnoucí společnost s obtížemi splní závazky sociálního zabezpečení budoucím penzistům. V evropských zemích již bylo provedeno několik málo penzijních reforem. V České republice se změny plánují také. Tento text upozorňuje na možnost zvyšování zákonné hranice věku odchodu do důchodu v souvislosti se stárnutím populace a vyzdvihuje problémy, kterým musí starší a stará pracovní síla na trhu práce čelit. Dovednosti a schopnosti starých lidí už nejsou pro zaměstnavatele často dostatečné a proto tito opouštějí pracovní trh předčasně, pokud jim to dovolí některé z únikových mechanismů. Při zvyšování zákonné hranice věku odchodu do důchodu je vhodné pobízet pracovní sílu k setrvání na pracovním trhu minimálně do tohoto okamžiku.

Abstract

Population aging will undermine the financial sustainability of most pension systems. As more retirees draw from the system while fewer individuals pay in, an ageing society is hardly able to honor the commitment to pay social security benefits to future retirees. Yet few major reforms have been implemented in European countries. Czech Republic gets ready for making changes too. This paper deals with the fact that the effect of ageing on pension system calls for increase of the retirement age. The elderly individuals must face a problem on the labour market. Their skills are sufficient for the employers no more. As the social security provisions provide incentives to leave the labour force earlier, they do that. By increasing the retirement age is suitable to provide incentives to stay on the labour market until the ordinary retirement age.

Klíčová slova

Penzijní systém, stárnutí populace, trh práce, nezaměstnanost, hranice věku odchodu do důchodu, reforma penzijního systému, ekonomicky aktivní osoby

Keywords

Pension system, population ageing, labour market, unemployment, retirement age, pension system reform, economically active persons

Penzijní systém je jedním z produktů sociálního státu. Sociální stát a penzijní systémy se z pochopitelných důvodů dostávají pod drobnohled ekonomů a jsou předmětem zkoumání ekonomických oborů. Reforma penzijního systému, jakkoli zpracována sebelépe, je složitý proces vykazující řadu proměnných. Výsledná podoba by měla kombinovat přiměřenost důchodů, příspěvkových sazeb, finanční udržitelnost a manipulační prostor pro reakce na měnící se potřeby ekonomiky a společnosti.

Penzijní systém je nutno reformovat, pokud způsobuje odůvodněné obavy o jeho dlouhodobou fiskální udržitelnost. Obavy jsou interpretovány především v souvislosti s populačním stárnutím, které bývá vnímáno jako značná budoucí sociální a ekonomická

hrozba, přitom pesimistické pojetí dopadů populačního stárnutí pramení především z obav týkajících se nadměrného zatížení produktivní generace a z nedostatečného plnění závazků generacím již ekonomicky neaktivním. Stárnutí populace tak představuje hrozbu pro veřejné i soukromé finance. (Někteří odborníci ovšem odmítají negativní pojetí a nahrazují hrozbu výzvou, vždyť dlouhověkost je něco, po čem lidé odjakživa touží a to, že se toto přání daří plnit, by nemělo být považováno za problém, ale za úspěch: „Aging, however, is not a tsunami that will overwhelm public finances when the babyboom generation starts to retire. It is a slow-moving, largely predictable process that is therefore manageable, provided policymakers act in an efficient and timely manner.“¹⁾)

Stárnutí populace je v následujícím období nevyhnutelné, neboť budoucí věková struktura je již určitým způsobem podmíněna složením obyvatelstva současného. Zatímco základna mladých lidí se ve stárnoucí populaci ztenčuje, počet postarších a starších lidí roste. Stárnutí obyvatelstva bude vyžadovat adaptaci ve sférách soukromého i veřejného života. Senior-boom představuje nový prostor nejen pro akci politiků, ale i politologů, ekonomů, zdravotníků, podnikatelů a jiných členů společnosti, jichž se bezprostředně dotkne.

Stárnutí populace se v diskursu odborníků i laiků objevuje v lehce negativním pojetí. Vliv stárnutí populace na veřejné finance se démonizuje a současně je opomíjena skutečnost, že klesá-li porodnost, nabízí se úspory v oblasti školství, sociálních dávek či zdravotních služeb dospívajících, je k dispozici větší prostor pro vzdělání na středních a vysokých školách. Stárnutí, jakkoli negativní dopady na veřejné finance může mít, lze chápat také jako příležitost pro společnost, neboť pokud klesá podíl mladých lidí ve společnosti, nabízí se možnost více investovat do vzdělání na hlavu, větší možnost uplatnění na trhu práce, více příležitostí pro bydlení apod.

Staří lidé nejsou z ekonomického hlediska problémem a priori proto, že jsou staří, ale proto, že opustili skupinu lidí v produktivním věku a už nepracují. V důsledku jejich situace a jejich chování dochází k tlaku na zdravotní péči, sociální služby a výdaje na penze. Zvrátit tento trend by znamenalo pokus o zmírnění výkyvů věkové struktury (a)nebo reformu veřejných financí.

Věková struktura obyvatelstva se mění v závislosti na změnách porodnosti, úmrtnosti a migrace. K celkovému stárnutí dochází tehdy, začne-li starší věková skupina sílit na úkor mladších věkových skupin. Migrace jako taková ovlivňuje strukturu obyvatelstva slabě a navíc v dlouhém období nepředvídatelně, mnohem větší vliv vykazují výkyvy porodnosti a úmrtnosti, respektive zpomalený růst počtu mladých jedinců v důsledku nižší porodnosti a zrychlený nárůst počtu starších vyplývající z klesající úmrtnosti.

Demografický vývoj ekonomické a sociální prostředí ovlivňuje a do značné míry determinuje. Populační projekce, na základě kterých dochází k obavám o budoucí vývoj důchodového zabezpečení, jsou extrapolací toho, co se dosud skutečně stalo s předpoklady týkajícími se trendu v porodnosti a úmrtnosti. Má-li prognóza ukázat plně důsledky dlouhodobých trendů, musí být dlouhodobá. Čím je ale dlouhodobější, tím nižší validitou oplývá. Přesnost populačních projekcí se s delším časovým horizontem snižuje, obzvlášť, pokud se projekce vztahuje k období delšímu než postihuje jednu generaci, kdy jsou již projektovány narozené děti ještě nenarozeným matkám. Ovlivnit věkovou skladbu obyvatelstva je značně náročné a mnohdy nevhodné, lépe vyhovující se může zdát pro voliče průchozí adaptace proměnných penzijního systému. Pozměnit proměnné penzijního systému

¹ Carone, G., Costello, D.: *Can Europe Afford to Grow Old?* Strany neuvedeny

tak, aby vyhovoval lidem v postproduktivním věku, neznamenal nadměrné břemeno pro produktivní populaci a dával šance na znovuzvolení v příštím volebním období, není lehké, neboť v sobě zahrnuje mnohdy značně nepopulární opatření.

Ekonomické aspekty stárnutí populace, resp. stárnutí pracovní síly, jsou velmi úzce spjaty se stanovenou hranicí věku odchodu do důchodu. Právě tato proměnná penzijních systémů by měla reflektovat demografické změny probíhající uvnitř populace a přizpůsobovat se populačním strukturám.

Výsledným efektem zvýšení hranice věku odchodu do penze by mělo být zmírnění (v lepším případě a v kombinaci s dalšími úpravami prvků fungujícího penzijního systému úplná eliminace) deficitů veřejných financí. S nepříznivým demografickým vývojem a pohybem zákonného věku odchodu do důchodu směrem vzhůru vchází do popředí fakt, který je třeba při této změně reflektovat. Obyvatelstvo, kterého se tato změna dotkne, by mělo být práceschopné, zaměstnatelné a nejlépe před úplným opuštěním pracovního trhu zaměstnané.

Trendem v oblasti penzijního zabezpečení se stalo zvyšování věkové hranice odchodu do důchodu na 65 let. Přitom tato hranice není nijak uchopitelná a je na vůli politických reprezentantů, zda bude o rok delší nebo kratší. Jak uvádí prof. Rabušic, „Je zřejmé, že určení věkové hranice stárnutí je konvencí a sociálním konstruktem, který vznikl z potřeb administrativy sociálního státu. Konvenčně se v současné době pracuje s věkovou hranicí 60 nebo 65 let - každému, kdo se problematikou stárnutí jen trochu zabývá, je ovšem jasné, že jak individuální diference fyzických a psychických charakteristik jsou v tomto věku velmi značné, tak také samotná subjektivní percepce věku stárnutí se u jedinců odlišuje.“²

Při pohybu dělicí linie mezi pracovním životem a penzí je vhodné vzít v potaz tu skutečnost, že stárnoucí pracovní síla je omezena fyziologickým stavem každého jedince, který se s postupem věku víceméně nezlepšuje, a že se vyznačuje sníženou adaptabilitou a mnohdy nedostatečnou, resp. požadavkům pracovního trhu nepřizpůsobenou kvalifikací. Z toho vyplývající zájem zaměstnavatelů o generace mladší má za následek velmi nesnadné uplatnění na trhu práce pro jedince vyšších věkových kategorií. Vyšší věkové kategorie tak často využívají možnosti předčasného odchodu do důchodu, pokud na něj již mají za zákona nárok a pokud jim toto rozhodnutí nezpůsobí neúnosnou finanční újmu. V opačné situaci, kdy se jim nepodaří nalézt vhodné zaměstnání, figurují mezi nezaměstnanými, a to často i dlouhodobě.

Pro veřejné finance je významné to, jak dlouho je jedinec ekonomicky aktivní a jak dlouhou dobu svého života prožije jako penzista pobírající dávky. Míra ekonomické aktivity vykazuje v pozdní fázi lidského života zřetelný pokles. V následující tabulce je možno sledovat vývoj míry ekonomické aktivity jednotlivých věkových skupin v České republice v průběhu posledních 14 let. Při zaměření na věkovou kategorii 55 – 59 let je možno vysledovat ve všech demonstrovaných letech značný pokles ekonomické aktivity této věkové skupiny. Jedná se o fázi pracovního života, která již v četných případech umožňuje (předčasný) odchod do důchodu v závislosti na splnění podmínek pro jeho přiznání. Obdobně pak míra ekonomické aktivity klesá i ve věkové kategorii nad 60 let.

² Rabušic, L.: *Stárnutí populace jako pohroma nebo jako sociální výzva?*, s. 5

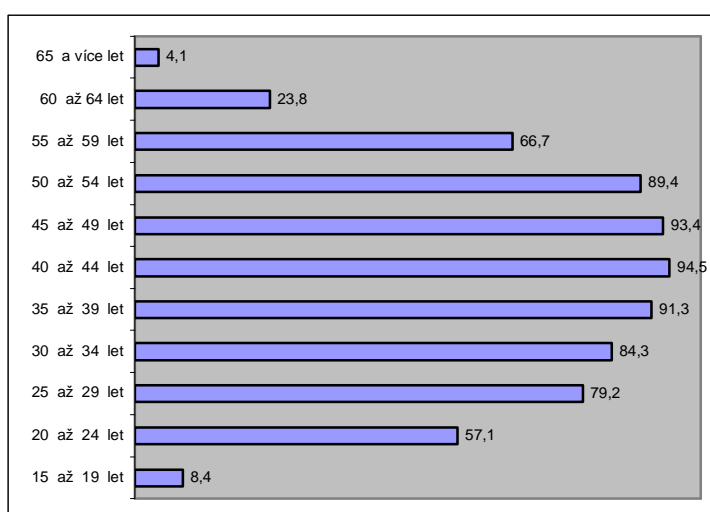
Tab. 1: Míra ekonomické aktivity v ČR podle věkových skupin obyvatelstva v % (1993-2006)

Věková skupina	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
15 až 19 let	35,5	34,8	29,2	25,5	22,9	22,6	20,5	15,0	11,5	10,0	9,4	8,7	8,8	8,4
20 až 24 let	70,4	71,4	72,6	71,9	70,4	70,6	70,0	70,8	69,0	65,5	63,4	60,6	57,2	57,1
25 až 29 let	80,8	80,5	81,1	79,6	79,4	80,3	80,6	80,3	79,7	79,9	79,7	79,1	79,7	79,2
30 až 34 let	89,1	89,0	88,3	87,5	87,4	88,3	87,2	87,2	87,0	85,7	85,5	85,4	85,6	84,3
35 až 39 let	93,6	93,6	93,2	92,2	92,1	91,9	92,1	92,1	92,3	92,5	92,1	91,7	91,7	91,3
40 až 44 let	94,1	94,3	94,2	93,9	94,0	93,3	94,2	93,8	94,2	93,7	92,1	93,5	93,4	94,5
45 až 49 let	92,7	92,9	92,5	92,3	92,5	92,3	92,6	92,9	92,8	92,9	92,5	91,8	93,1	93,4
50 až 54 let	83,2	83,1	84,0	85,0	85,7	85,4	85,7	85,9	86,9	87,2	87,5	88,3	89,1	89,4
55 až 59 let	47,4	49,2	51,7	54,2	55,3	53,2	54,1	53,3	54,2	57,9	60,4	62,8	65,4	66,7
60 až 64 let	18,8	18,6	20,0	22,0	21,6	20,5	19,9	17,7	18,1	20,9	21,9	21,4	23,0	23,8
65 a více let	6,0	5,8	5,6	5,5	5,1	4,8	4,6	4,1	4,0	4,0	3,9	3,7	3,9	4,1

Zdroj: www.czso.cz (ČSÚ)

Více zřetelný je pokles v grafu, který ilustruje situaci v roce 2006.

Graf 1: Míra ekonomické aktivity v ČR podle věkových skupin v roce 2006 v %

Zdroj: vlastní tvorba na základě dat z www.czso.cz (ČSÚ)

Populace předdůchodového věku je specifickou skupinou s rysy, které jí znesnadňují si zaměstnání udržet nebo si nové zaměstnání získat, ať už pocházejí demotivující faktory ze

strany zaměstnance nebo zaměstnavatele. Tito lidé těžko vyhovují prioritám dnešní společnosti. Vzhledem k tomu, že do zákonného přechodu z aktivní do neaktivní části pracovního života jim zbývá málo času, často rezignují na jakoukoli snahu o přizpůsobení se požadavkům pracovního trhu a volí raději některou z forem únikových mechanismů, jako jsou předčasný odchod do důchodu nebo setrvání v nezaměstnanosti do doby, kdy jim na starobní důchod vznikne ze zákona nárok.

Relevantním faktorem zaměstnanosti i zaměstnatelnosti jakéhokoli pracovníka je především úroveň kvalifikace a praxe. Hlavní nedostatky starších lidí vyplývají právě z toho, že jsou starší: zdravotní problémy, snížení fyzických i psychických výkonů, horší přizpůsobivost novinkám a novým pracovním postupům, nedostatečná jazyková vybavenost a malá počítačová gramotnost, malá vyhlídka na dlouhodobý přínos firmě z důvodu blížícího se věku odchodu do důchodu apod., to vše motivuje zaměstnavatele k upřednostnění mladšího uchazeče o zaměstnání. Čím je uchazeč o zaměstnání věkově blíže k zákonné hranici odchodu do důchodu, tím více je pro zaměstnavatele méně perspektivní. Vnímání starších lidí jako senilních, staromódních a rigidních ve svých dovednostech zastíní jejich celoživotní zkušenosti a moudra.

Motivace k nástupu do práce závisí také na individuální připravenosti a vůli se o zaměstnání ucházet. Starší lidé mnohdy rezignují na podmínky, které by mělo zaměstnání splňovat a volí jiná zaměstnání, která zdaleka neodpovídají jejich kvalifikaci a pracovním zkušenostem, často přijímají práci podřadnou pouze na částečný úvazek, aby alespoň zmírnili riziko dlouhodobé nezaměstnanosti a sociálního vyloučení.

Podle šetření ČSÚ z roku 2006 realizovaného mezi pětiletými skupinami padesátníků (50-54 resp. 55-59 let) by chtěla většina z nich ukončit svou pracovní aktivitu ve věku 60-64 let (57,9 % ve skupině 50-54 let resp. 58,5 % ve skupině 55-59 let), do 60 let by ji chtělo ukončit 21 resp. 24 % respondentů a přibližně každý pátý by chtěl pracovat buď nejméně do 65 let nebo co nejdéle či nemá konkrétní představu o době definitivního odchodu do důchodu. Představy a přání jednotlivců jsou však v realitě konfrontovány s problémy na pracovním trhu zmíněnými v tomto textu výše.

O reformě penzijního systému v České republice se diskutuje už dlouho. Žádná vláda si nepřeje rozhněvat svoje voliče kvůli nepopulárním opatřením, která reforma vyžaduje. Politická podmíněnost reformy je ovšem předpokladem její implementace.

Konkrétní podoba změny proměnných penzijního systému by měla splňovat jeden základní cíl: udržitelnost veřejných financí. K zajištění finanční udržitelnosti penzijního systému při zvyšování zákonné hranice věku odchodu do důchodu je vhodné provést také opatření na trhu práce ve smyslu dosažení vysoké úrovně zaměstnanosti tak, aby starší a staré osoby před hranicí věku odchodu do důchodu byly motivovány setrvat na trhu práce co nejdéle a nevyužívaly únikových mechanismů.

Použitá literatura

- [1] Brooks, R., Razin, A.: *Social Security Reform: Financial and Political Issues in International perspective*. 2005, Cambridge University Press, 375 s.
- [2] Carone, G., Costello, D.: *Can Europe Afford to Grow Old?* 2006, Finance and Development (A quarterly magazine of the IMF), bez očíslování stran
- [3] Galasso, V.: *The Political Future of Social Security in Aging Societies*. 2006, Massachusetts Institute of Technology, 257 s.

- [4] Gruber, J., Wise, D.: *Social Security Programs and Retirement around the World*. 1997, WP 6134, National Bureau of Economic Research, 27 s.
- [5] Haluzová, L.: *Vliv globalizace a demografického stárnutí na přetváření politiky zaměstnanosti v Evropě s ohledem na zaměstnávání starších pracovníků*. 2007, absolventská práce, FSS MU, Brno, 85 s.
- [6] Nyce, S., Schieber, S.: *The Economic Implication of Aging Societies*. 2005, Cambridge University Press, 396 s.
- [7] Rabušic, L.: *Stárnutí populace jako pohroma nebo jako sociální výzva?* 2002, VÚPSV, Praha, 24 s.
- [8] Tomeš, Z.: *Je stárnutí populace výzvou pro hospodářskou politiku?* WP 8/2005, Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, 29 s.

Internetový zdroj

- [9] www.czso.cz

Kontaktní adresa

Ing. Dana Hálová
Katedra veřejné ekonomie,
Ekonomicko-správní fakulta MU
Lipová 41a
602 00 Brno-Pisárky
Email: halovadana@mail.muni.cz

VÝKON SOCIÁLNÍ PREVENCE U DĚTÍ A MLADISTVÝCH NA MÍSTNÍ ÚROVNI

Gabriela Hůlová

Abstrakt

Sociální prevence je uskutečňována na několika úrovních – celostátní, regionální a místní. Na místní úrovni je zapojena do sociální prevence zejména obec, která se snaží vytvářet účinné preventivní programy na základě přímé znalosti potřeb komunity v dané lokalitě. Významnými činiteli v této oblasti jsou legislativní nástroje a úzká spolupráce obcí s nevládním neziskovým sektorem, zvláště pak s organizacemi, které se věnují dětem a mládeži. Tito činitelé však nejsou dostatečně naplňováni především v jednotnosti přístupu a metodice sociální prevence. Snahou této práce je tedy vyvolat odbornou diskusi k otázkám nejednotnosti přístupu primární sociální prevence na místní úrovni.

Abstract

Social prevention is implemented on several levels – on national, regional, and local level. Community is especially involved in social prevention on local level, trying to create effective prevention programmes on the base of direct knowledge of the local community needs. Important factors in this area are: legislative implementation and close cooperation of municipality and non-governmental unprofitable sector, especially organizations which deal with children and teen-agers. However, these factors are not realised ununiformly using standardized methods of social prevention. Main purpose of this work is to provoke expert discussion on ununiformity approach of social prevention on local level.

Klíčová slova

Sociální prevence, preventivní programy, místní komunita, neziskový sektor, obec, metody sociální prevence, děti a mládež.

Keywords

Social prevention, prevention programmes, local community, unprofitable sector, municipality, methods of social prevention, children and teen-agers.

Sociální prevence je chápána jako předcházení sociálně patologickým jevům metodami sociální práce. Sociálně patologické jevy provázejí společnost od jejího vzniku, bez ohledu na formu zřízení, typem vládnutí, hodnotovou orientaci nebo způsob života a narušují právní i obyčejové normy společnosti a její zájmy. Úkolem sociální prevence není tyto jevy vymýtit (protože to není reálné), nýbrž dostat je pod kontrolu, regulovat, pokusit se zamezit jejich vzniku nebo rozšíření do dalších vrstev společnosti.¹

Pod pojmem primární prevence rozumíme veškeré konkrétní aktivity, u kterých je hlavním cílem předejít problémům spojeným se sociálně patologickými jevy, popřípadě další snahou snížit co nejvíce jejich dopad či šíření. V praktickém pohledu, a to zejména u nespecifické primární prevence, jde o vytváření dostatečně podnětného prostředí pro děti i mladistvé

¹ ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení II. Část – Sociální péče: 1* vyd. Praha: Karolinum, 2001, s. 136 ISBN 80-246-0197-4

v komunitě, tak aby byl co nejlépe rozvíjen harmonický vývoj každého jedince, ať již jde o rozvoj nadání, zájmů apod. Do této kategorie můžeme právem řadit veškeré volnočasové aktivity, které jsou na území obce realizovány. Zde jsou zejména zapojeny volnočasové aktivity školských zařízení a organizací nestátních, věnujících se dětem a mládeži. Oblast sociální práce, která již reaguje na určitou patologickou formu chování u dětí a mládeže lze charakterizovat jako specifickou primární prevenci. „Tj. systém aktivit a služeb, které se zaměřují na práci s populací, u níž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj, a který se snaží předcházet nebo omezovat nárůst jeho výskytu.“² Preventivní aktivity zaměřené na konkrétní oblast sociálně patologických jevů již regulačně působí na určitý rizikový jev.

Sociální práce, s konkrétními jedinci a skupinami osob, u kterých je velmi vysoká pravděpodobnost, že se stanou pachatelé trestné činnosti, či budou oběťmi sociální patologie, se zařazuje do skupiny sekundární sociální prevence. Zde je již nutná sociální práce s rodinami s nízkou sociokulturní úrovní, či věnování zvýšené pozornosti dětem a mladistvým, kteří tráví svůj volný čas bez dozoru na „ulici“.

Terciální sociální prevence je prevencí následnou. „Má předcházet recidivě a prohlubování sociální dezintegrace lidí, kteří vykazují poruchy sociálních procesů a sociálních institutů, projevující se negativním chováním.“³

Na místní úrovni se sociální prevencí zabývají zejména orgány státní správy a samosprávy, kdy zejména obce a města se významnou měrou podílí na vytváření zdravého prostředí v komunitě, které by děti a mládež chránilo před negativními jevy, jakou jsou kriminalita, toxikomanie, xenofobie, šikana, záškoláctví, rasismus, vandalismus a veškerá intolerance a lhostejnost vůči všemu co se nás bezprostředně netýká. V systému sociální prevence na všech jejích úrovních je hlavní snahou dále spolupracovat i s dalšími orgány, jako jsou školská zařízení, poradenské instituce, policie či nevládní organizace působící v obci s ohledem na místní situaci, potřeby i možnosti. Ve výkonu sociální prevence napomáhají i legislativní opatření. Jedním z hlavních zákonů, který vytváří předpoklady pro efektivnější prevenci sociálně patologických jevů je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Tento zákon již obecním úřadům na prvním stupni ukládá za povinnost se zaměřit na cílenou terénní sociální práci, při které budou vyhledávány děti sociálně ohrožené. Na základě vyhledání ohroženého dítěte zákon dále stanoví obecnímu úřadu oznamovací povinnost vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Sociální pracovníci musí oznámit skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se během své sociální práce setkaly s dítětem, na které se sociálně právní ochrana přímo zaměřuje. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může tak v součinnosti s obecním úřadem poskytnout dítěti ochranu, např. podat návrhy soudu na rozhodnutí, k čemuž obecní úřad není ze zákona oprávněn. Primární sociální prevenci musí ze zákona vykonávat i obec či kraj v samostatné působnosti, kdy vytváří předpoklady pro kulturní, sportovní či jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí a mladistvých.

V druhé části přednášky bych vás chtěla seznámit s výkonem sociální prevence u dětí a mladistvých, který je realizován na Odboru sociálních věcí Magistrátu města Pardubic. Na ochraně dětí i mladistvých před sociálně patologickými jevy se zde významně podílejí dvě oddělení, která spolu vzájemně spolupracují. Oddělení sociální prevence provádí primární

² http://www.msmt.cz/Files/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm/12.10.2007

³ ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení II. Část – Sociální péče: 1 vyd.* Praha: Karolinum, 2001, s. 136 ISBN 80-246-0197-4

(specifickou i nespecifickou) a částečně sekundární sociální prevenci. Navazující oddělení sociálně právní ochrany se významně podílí na sekundární a terciální sociální prevenci, která je naplňována právě v rámci zákona o sociálně právní ochraně dětí.

Podstatou pro vznik oddělení sociální prevence bylo v devadesátých letech zjištění, které signalizovalo velký nárůst kriminality u dětí a mladistvých ve městě. Na základě sociologických průzkumů a výsledných analýz bylo rovněž patrné, že dochází ke zvýšenému nárůstu sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých ve městě. Zvláště z analýz nápadu trestné činnosti dětí a mladistvých vzešly poznatky o stále se snižující věkové hranici dětí, páchajících trestnou činností. Na základě těchto poznatků se vznikající oddělení sociální prevence zaměřilo na skupinu dětí a mládeže v souvislosti s výskytem sociálně patologických jevů a soustředilo svoji činnost na vytváření preventivních programů v rámci Komplexního součinnostního programu prevence kriminality na místní úrovni, pod záštitou Ministerstva vnitra ČR, který byl později v roce 2005 přejmenován na Program prevence kriminality na místní úrovni - Partnerství. V roce 1996 se oddělení sociální prevence podařilo předložit právě tyto preventivní programy, zpracované a realizované nejen tímto oddělením, ale i organizacemi nestátního sektoru, a v rámci součinnostního programu tak získat první finanční dotace z Ministerstva vnitra ČR. Od vzniku Programu prevence kriminality bylo celkově ve městě Pardubice na prevenci kriminality z rozpočtu města, získaných státních dotací a vlastních zdrojů realizátorů projektů vynaloženo 32.112.051,-Kč. Podíl financí z rozpočtu města na této částce je přes 16,5 milionu korun. Finanční dotace v rámci tohoto programu jsou získávány i v těchto letech a díky nim se daří podporovat realizaci nejen primárních, ale i sekundárních a terciálních preventivních projektů mnoha nestátních organizací, se kterými oddělení sociální prevence velmi úzce a provázaně spolupracuje.

Jak už bylo výše zmíněno, oddělení sociální prevence v rámci tohoto programu Partnerství a za finanční podpory města vytváří projekty zaměřené právě na specifickou primární a sekundární prevenci rodin, dětí a mladistvých. Mezi projekty zabývající se integritou rodiny patří např. „Víkendové pobyty pro rodiče a děti z ohrožených rodin.“ Náplň těchto pobytů je zaměřena především na vzdělávání a terapii. Snahou lektorů a sociálních pracovníků je v rámci těchto pobytů motivovat rodiny k pozitivnímu interpersonálnímu chování v rámci rodiny. Záměrem je vést rodiče k odpovědnosti ke svým dětem (hygiena, zdravý životní styl, výživa, zdravotní stav, vzdělávání a výchova dítěte), a také naučit děti respektovat své rodiče. V návaznosti na víkendové pobyty, které jsou realizovány dvakrát do roka, probíhá další činnost zaměřená přímo na konkrétní rodiny, dle projektu „Pomoc ohrožené rodině“. Tento projekt je koncipován jako přímá sociální práce s klientem v prostředí jeho domova. Do spolupráce s rodinou jsou zapojeny studentky a studenti Vyšší odborné školy sociálně právní v Pardubicích. Cílem projektu je navázat takovou spolupráci mezi studentem a rodinou, která umožní navést rodinu ke zdravějšímu fungování mezi rodiči a dětmi, poskytnout pomoc v přirozeném prostředí domova a minimalizovat tak výskyt sociálně patologických jevů v rodině.

V posledních letech dochází k výraznému zvýšení poruch chování u dětí i mladistvých. Tento jev je patrný zejména na základních školách, kde stoupá fenomén agresivního jednání mezi žáky, šikany a záškoláctví. Vzhledem k dlouholeté spolupráci sociálních pracovníků s jednotlivými základními školami v Pardubicích tak vznikla myšlenka realizovat na vytipovaných školách společný intenzivní program, zaměřený na řešení této problematiky. Projekt „K nám šikana nepatří“ vznikl v roce 2005, kdy v prvním roce byl financován z dotace Ministerstva vnitra ČR, posléze je finančně podporován městem. Snahou je co nejvíce zvýšit právní povědomí žáků základních škol v oblasti šikany a informovat je dále o možných zdrojích pomoci. V rámci besed a přednášek zabezpečit kvalifikované řešení případů šikany a vytvořit zdravé prostředí v rámci interpersonálních vztahů žáků a učitelů na

základních školách. Oddělení sociální prevence se dále snaží vyhledávat a intenzivně pracovat právě s dětmi s poruchami chování v rámci Specializovaného klubu pro děti s poruchami chování a pro ohrožené děti. Do klubovny docházejí děti od šesti do osmnácti let, zde tráví smysluplně svůj volný čas a učí se novým dovednostem. Důležitá je také možnost v neformálním prostředí navázat důvěru mezi dítětem a sociálním pracovníkem s tím, že dítě či mladistvý mají možnost se svěřit se svými problémy v osobním nebo rodinném životě. V rámci klubu jsou také realizovány besedy a přednášky na téma „Dětská práva“, „Dospívání, sex, drogy“ atd. Nedílnou součástí navazující na činnost specializovaného klubu jsou jednodenní výlety, zimní – Vánoční víkendový pobyt a v létě desetidenní letní tábor.

Snižování patologických vlivů vycházejících ze společnosti, které děti i mládež ohrožují v jejich tělesném i duševním vývoji a vytváření zdravého sociálního prostředí, není jen jediným záměrem města. Snahou každé komunity – obce je z dětí a mladých lidí vychovávat právoplatné občany, které participují na veřejném dění v místě kde žijí. Hlavním úsilím je vytvářet v nich pocity odpovědnosti nejen za sebe samé, rodinu, ale i za komunitu, ve které se nachází. Proto i město Pardubice se rozhodlo takto k mladým lidem přistupovat, kdy v roce 2002 byl vytvořen Dětský a Studentský parlament, který se stal poradním orgánem Rady města Pardubic. V rámci tohoto zřízení mají mladí lidé možnost zasahovat do dění ve městě a vytvářet si tak vlastní prostor pro rozvíjení svých kulturních, sportovních a volnočasových aktivit bez příznaků jakékoli sociální patologie. Vyústěním pětileté práce obou parlamentů bylo právě žáky a studenty základních a středních škol prosazení výstavby skate parku ve městě v hodnotě několika milionů.

V rámci legislativních opatření směrem k rodině a dětem je oddělení sociální prevence umožněno pracovat velice intenzivně s rodinami nacházejícími se v nepříznivých životních podmínkách, či přímo ohrožené sociálním vyloučením v rámci primární a sekundární sociální prevence. Sociální pracovníci mohou v preventivní práci využívat mnoho druhů sociálních metod a to zejména v práci s rodinou v terénu. Zákon o sociálně právní ochraně dětí na pozici preventivních opatření již v přenesené působnosti státu opravňuje lokálním terénním sociálním pracovníkům nejen ohroženou rodinu vyhledat (dle paragrafu 6 uvedeného zákona), poskytnout či zprostředkovat rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte, ale také do rodiny vstoupit a dlouhodobě s rodinou pracovat až do chvíle, kdy rodina je schopna si své potřeby zabezpečit sama. Práce s rodinou je na oddělení sociální prevence vždy stavěna do preventivní – nerepresivní pozice, vždy velkou měrou záleží na samotné motivaci rodiny, jakým způsobem se k problému postaví. V mnoha případech se stává, že preventivní zásahy již nejsou efektivní a je nutné, aby v celém svém rozsahu zasáhl zákon – stát – justice. U těchto případů je vždy rodina přebírána oddělením sociálně právní ochrany dětí, kde práce s rodinou a dětmi, mladistvými se přímo odvíjí naplňováním zákonů státem daných pro problematiku rodin, dětí a mladistvých, s úzkou spoluprací se státní policií a soudním systémem, či dalšími odbornými výchovně vzdělávacími institucemi.

Na závěr této práce bych se chtěla věnovat možným problémům, které spatřuji ve výkonu sociální prevence, realizované na úrovni měst a obcí.

V širším pátrání ve spektru statutárních měst, kterých je v České republice 23, jsem zjistila, že problematika naplňování sociální prevence, a to zejména na úrovni primární prevence, je velice nesourodá, uskutečňovaná v různé podobě, rozsahu i kvalitě. O tom v jakém rozsahu a v jaké kvalitě by měla být primární prevence realizovaná bylo konkrétně napsáno jen velmi málo. Tímto vzniká velká volnost v provádění této problematiky, kterou si obce a města vyhodnocují po svém. Je pochopitelné, že výkon sociální prevence nemůže být ve všech regionech shodný v závislosti na odlišných sociodemografických ukazatelích a také na rozdílnosti ve výskytu sociálně patologických jevů u dětí i mladistvých. Je ovšem pravdou, že spolupráce mezi jednotlivými regiony v rámci výměny zkušeností je velice ztížená tím, že

neexistuje alespoň jednotná koncepce (kromě Programu prevence kriminality), jak realizovat sociální prevenci na místní (obecní) úrovni. Pro kvalitnější spolupráci mezirezortních orgánů zabývajících se sociální prevencí je nutné vytvořit regionální zařízení, které by vytvářelo komplexní koordinaci všech subjektů zabývajících se primární prevencí. Také je nutné, aby byly do praxe zavedeny jednotné standardy a manuály primární prevence sociálně patologických jevů.

Velký díl na roztržitosti preventivní práce s dětmi a mladistvými na různých úrovních státní správy a samosprávy nese i samotná legislativa, která podobu zejména primární sociální prevence zmiňuje v zákonech jen minimálně, často jen obecnými pravidly. V mnohých případech je preventivní (samosprávná) složka kombinována se sociálně právní ochrannou dětí (přenesená působnost), kdy sociální pracovník musí zastat obě dvě složky najednou. Nevýhodou a možným rizikem zejména u velkých měst a velkého počtu klientů je, že problematika sociální práce s dětmi a mladistvými je úzce řešena pouze na rovině povinností, které jsou vyžádány zákonem a zákonem ne zcela dobře vymezená preventivní složka je často z časových důvodů odsouvána do ústraní. Již asi jedna polovina statutárních měst včetně Magistrátu města Pardubic na tento problém reagovala vznikem samostatných oddělení zabývajících se přímo primární a sekundární sociální prevencí, na které pak navazují většinou oddělení sociálně právní ochrany dětí, které řeší již přímo povinnosti vycházející ze zákona o sociálně právní ochraně dětí a spolupracují s orgány státní policie a soudů.

Za účelem vytvořit jednotný institucionální systém specializované státní správy pro oblast zaměstnanosti a sociálních věcí vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí „Věcný záměr zákona o zřízení NÚZSS“. V tomto záměru ministerstvo poukazuje na celkovou přetíženost spojeného modelu výkonu státní správy a samosprávy v sociální oblasti. V novém modelu jsou již ostře dány kompetenční hranice. Přenesená působnost v oblasti sociálních věcí, která až doposud ležela na bedrech obecních úřadů všech tří úrovní, bude zpětně převzata samostatnou státní institucí, kterou bude Národní úřad pro zaměstnanost a sociální správu. Samostatnou působnost v oblasti sociálních věcí a tedy i sociální prevenci si budou obce a kraje realizovat samostatně. Pokud bych měla tento model hodnotit z pozice sociálního pracovníka odboru sociálních věcí Magistrátu města Pardubic, neskrývám obavy z narušení současné velmi intenzivní spolupráce mezi oddělením sociální prevence na jehož činnost preventivního charakteru úzce navazuje činnost oddělení sociálně právní ochrany dětí zaštitované přenesenou působností státní správy.

Použitá literatura

1. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení II. Část – Sociální péče: 1 vyd.* Praha: Karolinum, 2001, s. 247 ISBN 80-246-0197-4
2. http://www.msmt.cz/Files/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm/12.10.2007

Kontaktní adresa

Mgr. Gabriela Hůlová
Magistrát města Pardubic, Odbor sociálních věcí, oddělení sociální prevence
Štrossova ul. 44
530 21 Pardubice
email: gabriela.hulova@mmp.cz
tel.: 466 859 145

PODOBA SOCIÁLNÍ PRÁCE PO REFORMĚ VEŘEJNÉ SPRÁVY

Eva Klimentová, Ludmila Němcová

Abstrakt

Dobíhající reforma veřejné správy vyvolávala v minulosti a vyvolává do dneška mnoho otázek. Ty nejzávažnější se týkají její efektivity. Specifickou oblastí veřejné správy je sociálně - právní ochrana dětí a její důležitá součást, náhradní rodinná péče. Příspěvek se zabývá riziky spojenými s výkonem sociálně - právní ochrany dětí realizované v modelu institucionálního spojení státní správy a samosprávy.

Abstract

Up to now, the finishing reform of public administration has been raising many questions. The most serious ones concern its effectiveness. The specific area of public administration is social - law protection of children and its significant part - substitute family care. The contribution deals with risks related to the execution of social - law protection of children realized within the model of institutional interconnection of civil service and self-government.

Klíčová slova

Model institucionálního spojení veřejné správy, efektivita sociální práce, sociálně - právní ochrana dětí

Keywords

Model of institutional interconnection of public administration, effectiveness of social work, social - law protection of children

Otázka zní: Je poskytovaná služba pro občana – klienta po přenosu kompetencí v oblasti sociálně - právní ochrany dětí z bývalých okresních úřadů na obecní úřady obcí s rozšířenou působností stejně kvalitní?

„Veřejná správa ve státě je správa veřejných záležitostí, realizovaná jako projev výkonné moci ve státě. Z organizačního hlediska je představována soustavou orgánů státní správy a dále veřejnoprávními korporacemi a dalšími subjekty pověřenými jejím výkonem. Z funkčního hlediska ji pak můžeme rozdělit na veřejnou správu státní a samosprávu.“

¹ Subjektem státní správy je stát představovaný orgány státní správy, které ji vykonávají jeho jménem a v jeho zájmu. Příkladem může být správní úřad nebo veřejnoprávní korporace, na niž byla zákonem přenesena působnost k výkonu státní správy.²

Samospráva představuje zvláštní výšeč v systému veřejné správy, která je zákony svěřena nestátním subjektům, jichž se bezprostředně týká - jedná se zejména o veřejnoprávní korporace, v České republice jsou to kraje a obce.³

¹ Nedorost, Libor. Obce a kraje v rámci organizace veřejné správy. Reforma veřejné správy (historie, současnost a perspektivy). 1. vyd. Brno: Linie, 2002, s. 71

² Není-li uvedeno jinak, srov. Polián, Milan. Vybrané kapitoly z veřejného práva. II. díl Správní právo. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 11-12.

³ Srov. Engliš, Karel. Reforma veřejné správy. 1. vyd. Brno: Linie, 2002, s. 76.

Téma reformy socialistické podoby veřejné správy je u nás diskutováno již od raných devadesátých let. Při připravované reformě spočíval základní problém v rozhodnutí, zda zvolit oddělený či spojený model výkonu veřejné správy. Reforma veřejné správy byla charakterizována základním cílem: přesunout kompetence k občanovi jako klientovi/zákazníkovi veřejné správy.⁴

Model odděleného výkonu státní správy a samosprávy předpokládal vznik dvou samostatných orgánů na krajské úrovni jako výsledek decentralizačních snah, kdy by došlo k přenosu kompetencí ze státní správy na samosprávu a v rámci státní správy z ústřední státní správy na krajský stupeň. Následně měly být tehdejší okresní úřady nahrazeny tzv. malými okresy (ty měly v rámci decentralizace představovat fyzické přiblížení státní správy občanovi). Obce by v tomto případě přenesenou působnost neměly, soustředily by se pouze na výkon samosprávy.⁵

Model institucionálního spojení státní správy a samosprávy znamenal spojení výkonu státní správy a samosprávy na krajské i obecní úrovni. Stejně jako u odděleného modelu se počítalo se zrušením okresních úřadů. V tomto případě však neměly být okresní úřady nahrazeny novým orgánem státní správy, nýbrž jejich kompetence měly přejít z větší části na obecní úřady pověřené výkonem státní správy, v menší míře na orgány kraje.⁶

Průša popisuje snahy Ministerstva práce a sociálních věcí ČR o třetí, alternativní řešení. Ministerstvo na základě vlastních poznatků o výkonu státní správy v sociální oblasti navrhovalo v samém prvopočátku zřízení tzv. **sociálních úřadů**, které by v oblasti dávek státní sociální podpory, dávek sociální péče (pomoci) pro občany se zdravotním postižením a sociálně - právní ochrany dětí zabezpečovaly výkon státní správy.⁷

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR svým návrhem směřovalo k zabezpečení schopnosti státu přímo garantovat aktivity, ke kterým je zavázán Ústavou České republiky, mezinárodními konvencemi a dohodami. Po zrušení okresních úřadů mělo jít o udržení přímého vlivu na způsob zabezpečení sociální ochrany obyvatel, tj. zabezpečení přímého vlivu také na počet pracovníků, kteří ji profesně realizují, jejich kvalifikaci, platové zařazení, vzdělávání, technické a informační vybavení.⁸

Zejména v sociálně - právní ochraně dětí jsou uplatňovány prvky státní moci (např. součinnost při výkonu rozhodnutí soudu o odnětí dětí z rodiny a předání do ústavní péče) a tyto aktivity by nebylo vhodné podle názoru Ministerstva práce a sociálních věcí ČR přenést do rukou samosprávy. Šlo především o vyloučení místních vlivů a zájmů tam, kde jde o systémy, které vyžadují jednotné provádění na území celého státu.⁹

Vytvoření specializované státní správy na úseku sociální ochrany by bylo ekonomicky efektivní v tom smyslu, že stávající pracoviště okresních úřadů by zůstala na svých

⁴ Srov. Průša, Ladislav. Reforma veřejné správy a její dopad na systém ochrany obyvatelstva. Studie 6/2003. Praha: ČVUT, 2003, s. 17.

⁵ Srov. Žáček, Štěpán. Reforma veřejné správy a sociální práce. Diplomová práce na FF UP v Olomouci, Katedře sociologie a andragogiky. Olomouc, 2003, s. 44.

⁶ Srov. Žáček, Štěpán. Reforma veřejné správy a sociální práce. Diplomová práce na FF UP v Olomouci, Katedře sociologie a andragogiky. Olomouc, 2003, s.44.

⁷ Srov. Průša, Ladislav. Reforma veřejné správy a její dopad na systém sociální ochrany obyvatelstva. Studie 6/2003. Praha: ČVUT, 2003 s. 12-13.

⁸ Srov. Průša, Ladislav. Reforma veřejné správy a její dopad na systém sociální ochrany obyvatelstva. Studie 6/2003. Praha: ČVUT, 2003 s. 12-13.

⁹ Srov. Průša, Ladislav. Reforma veřejné správy a její dopad na systém sociální ochrany obyvatelstva. Studie 6/2003. Praha: ČVUT, 2003, s. 13.

působících. Významným momentem tohoto návrhu bylo i zachování profesionálních kapacit působících na okresních úřadech. Okresní úřady měly, kromě profesionální úrovně sociálních pracovníků, také kvalitní technické zázemí a bezprostřední dostupnost soudů. Ministerstvo upozorňovalo i na obavy z finančního zajištění výkonu státní správy pověřenými obcemi na úseku sociálně - právní ochrany dětí.

Fakticky realizovaná reforma proběhla třífázově:

V rámci **I. etapy** byly konstituovány krajské úřady v počtu 14 vyšších územně samosprávních celků a byly na ně převedeny některé kompetence z úrovně jednotlivých ministerstev.¹⁰

II. fáze reformy byla odstartována zrušením okresních úřadů. Kompetence 77 okresních úřadů byly převedeny na 205 obcí s rozšířenou působností.¹¹

III. fáze reformy veřejné správy není jasně časově ohraničena. Bezprostředně navázala na druhou, je obdobím upevnování předchozích rozhodnutí o podobě výkonu státní správy, zejména s ohledem na přenesené kompetence vykonávané obcemi s rozšířenou působností.

Jak vyplývá, nakonec byla reforma realizovaná na principech spojeného modelu státní správy a samosprávy.¹² Výkon převážné většiny správních agend na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností byl přiblížen občanovi/zákazníkovi. Převod kompetencí na obce s rozšířenou působností v oblasti sociální sféry a konkrétně sociálně - právní ochrany dětí se však od počátku jevil co do hodnocení složitější.

Přes jasně formulovaná rizika nebyly návrhy Ministerstva práce a sociálních věcí ČR na zřízení tzv. sociálních úřadů vládou ani Parlamentem přijaty a bylo rozhodnuto o převedení výkonu sociálně - právní ochrany na obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Tímto krokem se snížil a ztížil přímý vliv státu, neboť tento nemohl a nemůže zabránit ovlivňování podmínek při výkonu této agendy samosprávou.¹³

Faktickými důsledky a hodnocením zvolené podoby výkonu sociálně - právní ochrany dětí v modelu institucionálního spojení veřejné správy se zabývala sonda realizovaná v rámci bakalářské diplomové práce na Katedře sociologie a andragogiky FF UP v Olomouci. Její autorka Ludmila Němcová¹⁴ se zaměřila na specifický úsek sociálně - právní ochrany, náhradní rodinnou péči.

Sonda proběhla formou dotazníků rozeslaných na všechny obecní úřady obcí s rozšířenou působností v Jihomoravském kraji vyjma města Brna, kde zůstala agenda náhradní rodinné péče reformou nedotčena. Jedná se o 20 úřadů. Osloveni byli všichni sociální pracovníci, kteří se agendou náhradní rodinné péče zabývají. Od 25ti oslovených pracovníků bylo v průběhu prosince 2005 – ledna 2006¹⁵ přijato 23 odpovědí z 19ti obecních úřadů obcí s rozšířenou působností.

¹⁰ Srov. zák. č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně správních celků, ve znění pozdějších předpisů

¹¹ Srov. zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovením obcí s rozšířenou působností, ve znění pozdějších předpisů

¹² Zdroj: http://www.blisty.cz/2004/7/12/art_18878.html, ze dne 14. 7. 2006. Postránecký Josef. Záznam z konference Demokracie a právní stát, 10.6.2000

¹³ Srov. Průša, Ladislav. Reforma veřejné správy a její dopad na systém sociální ochrany obyvatelstva. Studie 6/2003. Praha: ČVUT, 2003, s. 13.

¹⁴ Němcová, Ludmila. Náhradní rodinná péče po reformě veřejné správy. Bakalářská práce na FF UP v Olomouci, Katedře sociologie a andragogiky. Olomouc, 2006.

¹⁵ Prezentované výsledky se vztahují k uvedenému období.

Z nejzajímavějších výsledků pro účely tohoto příspěvku vybíráme:

1. Sonda potvrdila **ztrátu specializace náhradní rodinné péče**. Ta byla zachována pouze ve dvou případech. Největší počet pracovníků vykonávajících tuto agendu jsou pracovníci bývalých oddělení péče o děti okresních úřadů, kteří ji vykonávají současně s terénní sociální prací v rámci tzv. obvodu (tj. sociálně - právní ochranou v souvislosti s úpravou rodičovské zodpovědnosti, výživného, styku apod.). Náhradní rodinná péče u nich tvoří ve většině případů menší část pracovního úvazku.

Bývalým specialistům náhradní rodinné péče naopak terénní sociální práce přibyla, v jejich případě však dle zjištění sondy tvoří náhradní rodinná péče větší část jejich pracovního úvazku (až 30 sledovaných rodin). Vzhledem k menšímu správnímu obvodu by však nebyli dostatečně vytíženi, takže je jejich práce kumulována. Náhradní rodinná péče přestala být na většině obecních úřadů obcí s rozšířenou působností ve sledovaném regionu po reformě veřejné správy specializovanou agendou. Většina respondentů (17) se však domnívá, že by tomu mělo být naopak, že by měla být náhradní rodinná péče vykonávána jako samostatná, specializovaná agenda.

2. Sonda nepotvrdila, že by reforma znamenala omezení přístupu pracovníků k soudním jednáním z důvodu zvýšení distance jejich pracoviště od sídla příslušných soudů. Všichni respondenti deklarovali, že se účastní všech soudních jednání v souvislosti s náhradní rodinnou péčí. Po reformě veřejné správy tedy nebyl ohrožen výkon funkce kolizního opatrovníka, přesto je však možno konstatovat, že naplnění funkce je časově i organizačně náročnější.

3. Z hlediska zájmu klientů hodnotí oslovení sociální pracovníci reformu převážně negativně. Osmnáct z nich se domnívá, přechod agendy náhradní rodinné péče na obecní úřady obcí s rozšířenou působností je pro klienty zhoršením.

Reforma veřejné správy z hlediska klienta byla ve většině případů rozdílně hodnocena novými a zapracovanými pracovníky. Pracovníci s krátkou praxí většinou považují stav za lepší, „*protože to klienti mají blíže*“. Jiný důvod nebyl v jejich případě uveden.

Většina ostatních považuje reformu veřejné správy v oblasti náhradní rodinné péče pro klienta za horší z důvodů „*ztráty specializace*“, „*ztráty anonymity*“, „*lidé se neorientují*“, „*intimní a citlivé problémy se řeší v místě bydliště*“, „*kumulace agend a přetěžování pracovníků*“, „*absence diskrétnosti*“, „*nebezpečí vyzrazení informací – pošta jde vždy přes podatelnu*“, „*chaos*“, „*politické důvody*“.

Právě odpovědi na tuto otázku považujeme za významné, neboť jednotlivá slovní vyjádření potvrzují výskyt rizik vyplývajících z realizace spojeného modelu výkonu veřejné správy, formulovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR a některými dalšími odborníky.

4. Zajímavá je otázka odborné podpory, které se dostává či nedostává osloveným respondentům. V případě nutnosti se většina oslovených obrací s žádostí o metodickou pomoc na příslušného pracovníka krajského úřadu nebo na některého z bývalých specialistů pro náhradní rodinnou péči. Odborné zázemí ve vedoucím oddělení sociálně - právní ochrany nevedl žádný respondent.

18 respondentů vyjádřilo spokojenost s metodickým vedením ze strany krajského úřadu, výhrady k němu měli pracovníci s delší praxí.

5. Sonda prokázala **existenci tlaku zaměstnavatele** (obce s rozšířenou působností) **na výkon sociálně - právní ochrany dětí**. Na otázku, zda pracovník někdy pocítil či nepocítil nežádoucí tlak ze strany zaměstnavatele na způsob vedení či řešení případu, jich 9 odpovědělo kladně. Tento výsledek sondy považujeme za nejzávažnější, protože naznačuje možné

negativní ovlivnění pracovníka samosprávnou obcí, jejími představiteli či orgány. To hodnotíme jako nejrizikovější faktor při výkonu sociální práce po reformě veřejné správy.

6. Mezi zajímavá zjištění jistě patří i to, že 17 z 23 pracovníků **nemá dostatečnou kvalifikaci pro výkon svého povolání**¹⁶ a mělo by si tedy doplnit odborné vzdělání.

Zásadní změnou, která nastala po reformě veřejné správy, je výkon veřejné správy v jejím spojeném modelu. Některá z formulovaných rizik tohoto řešení byla potvrzena realizovanou sondou. Pokud bychom je shrnuli, jsou jimi:

- ztráta specializace;
- kumulace agend;
- vliv samosprávy na výkon státní správy;
- narušení principu uniformity při poskytování služeb;
- nedostatečná kvalifikace pracovníků;
- ztráta bezprostřední opory odborné kvality vedoucího pracovníka;
- ztráta anonymity, žádané zejména klientem náhradní rodinné péče, ale i pracovníkem.

Počet zastoupených rizikových faktorů se samozřejmě na jednotlivých obecních úřadech obcí s rozšířenou působností liší a ve výjimečných případech nemůžeme vyloučit ani jejich nulové zastoupení. Zjištěné skutečnosti však považujeme za natolik závažné, že by jistě zasloužily obsáhlejší výzkum.

Signály podobné těm, které vzešly z naší sondy měly odezvu v projektu **Národního úřadu pro zaměstnanost a sociální správu**¹⁷. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR si uvědomuje, že přesun sociální problematiky ze státu na obce vede k roztržitému výkonu státní správy a nezajišťuje jednotnou interpretaci jednotlivých norem, kdy jejich výklad často závisí na vlivu místních autorit. Navíc řeší stejné úkony různé obce jinak, což snižuje efektivitu sociálního systému.

Od 1. ledna 2009 proto bude, dojde-li k naplnění záměru vlády, vytvořena jednotná specializovaná státní správa – Národní úřad pro zaměstnanost a sociální správu – na bázi stávajících úřadů práce. Dosavadní roztržitou strukturu institucí (státních i samosprávných) nahradí jeden specializovaný správní úřad. Obecní úřady tak budou zbaveny zátěže výkonu státní správy v sociální oblasti. Nový úřad bude komplexně zaměřený na klienta v oblastech zaměstnanosti, sociálních dávek a sociálně-právní ochrany.

Kontaktní adresa

PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.
Katedra sociologie a andragogiky
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
Tel.: 58 563 34 10
E-mail: klimentova@email.cz

Bc. Ludmila Němcová

¹⁶ Srov. § 109-114 zák. č. 108/2006, o sociálních službách, platného od 1. 1. 2007.

¹⁷ Srov. <http://www.mpsv.cz/cs/4143>

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST FIREM A JEJÍ VLIV NA REGIONÁLNÍ ROZVOJ V ZEMÍCH EU

Marcela Kožená

Abstrakt

Společenská odpovědnost firem zahrnuje především problematiku životního prostředí a problematiku sociální, které by měly být řešeny také na podnikové úrovni. Společenská odpovědnost firem se stává novým faktorem podnikové konkurenceschopnosti, protože přináší nové tržní příležitosti. Příznivé pracovní podmínky zvyšují produktivitu práce. Společenská odpovědnost firem také přispívá k dalšímu rozvoji regionů.

Abstract

The corporate social responsibility (CSR) includes above all environmental and social problems, which should be realized on the business level too. CSR application becomes a new factor of the firm competitive ability because it brings new market opportunities. The positive conditions of the work can increase the productivity of production. CSR-strategy contributes to further development of the regions too.

Klíčová slova

Společenská odpovědnost firem, environmentální a sociální problematika, konkurenceschopnost podniku, rozvoj evropských regionů

Keyword

Corporate social responsibility, environmental and social problems, the firm competitive ability, the development of the European regions

Úvod

Společenská odpovědnost firem je novým způsobem rozvoje podnikatelských subjektů, který je podporován v evropském kontextu Evropská unie vyjádřila záměr zařadit tuto problematiku mezi své strategické cíle. Společenská odpovědnost firem je považována za důležitý nástroj konkurenceschopnosti evropských zemí, který je cestou k modernizaci a upevnění evropského sociálního a ekonomického modelu. Téma společenské odpovědnosti firem úzce souvisí s tématem udržitelného rozvoje, který je definován jako „rozvoj odpovídající požadavkům současné generace, aniž by ohrozil život generací budoucích“. V žádném případě však neznamená zastavení ekonomického růstu, vyžaduje však mimo jiné méně závislosti na přírodních zdrojích a předpokládá rovněž intenzivnější využití energie. Průzkumy provedené v posledních letech ukazují, že stále více spotřebitelů je ovlivněno etickými úvahami při svém rozhodování, co koupí, stále více zákazníků zajímá etické chování podniků. Propagace této politiky může významným způsobem ovlivnit konkurenceschopnost podniků, např. Cooperative Bank zjistila, že více než 90 % jejich zákazníků souhlasí s její etickou politikou a díky účinné propagaci došlo ke zvýšení podílu této banky na trhu.¹

¹ Steer, F. Způsob vlády a společenská odpovědnost-co nás čeká. In Sborník z přednášek z mezinárodní konference Evropský týden kvality v ČR. Praha: Česká společnost pro jakost, 2003. s. 226

Význam aplikace sociální odpovědnosti firem

Společenská odpovědnost firem (organizací) je označována zkratkami SOF nebo CSR (z angličtiny Corporate Social Responsibility). Existuje několik definic společenské odpovědnosti firmy, většina z nich popisuje tuto koncepci jako přístup, kdy organizace integruje do svých podnikatelských aktivit a do svých vztahů se zainteresovanými stranami dobrovolně záležitosti sociální a environmentální. Být společensky odpovědný neznamena pouze plnit zákonné požadavky a předpisy, ale dobrovolně investovat do svých zaměstnanců, životního prostředí a vztahů se všemi zainteresovanými stranami. Je prokázáno, že investice do environmentálně šetrných technologií realizované v předstihu před zákonnými opatřeními ze strany státu zajišťují v mnoha případech lepší konkurenční schopnost organizace. Stejný výsledek je patrný také v sociální oblasti, např. příznivé pracovní podmínky, dobré vztahy mezi zaměstnanci a managementem, apod. mohou mít vliv na produktivitu práce organizace.

Koncept SOF je podporován především velkými organizacemi, i když některé zásady a praktiky mohou být realizovány ve všech organizacích. SOF tvoří základ koncepce vytvoření etické společnosti a zároveň čistšího životního prostředí. I když je základním posláním podniku vytvářet zisk pro své vlastníky, je možné současně realizovat sociální a environmentální kroky tím, že je podnik začleněn do své strategické koncepce. Podnikání organizace se pak stává průhlednější, a tedy důvěryhodnější, což má vliv na dosažení a udržení konkurenční výhody.

Společenská odpovědnost firem a strategické cíle EU

Společenská odpovědnost firem má významnou roli pro udržitelný rozvoj s ohledem na sociální otázky a slouží k upevnění sociální jednoty, k zajištění vysoké úrovně ochrany životního prostředí a dodržování základních práv. V červenci 2001 vydala Evropská komise dokument „Zelená kniha podpory Evropského rámce sociální odpovědnosti organizací“ pod číslem COM(2001) 366 final. Důvodem jejího vydání bylo to, že stále větší počet organizací podporuje strategie sociální odpovědnosti jako odpověď na různé společenské, environmentální a ekonomické tlaky současnosti. Snaží se vysílat signály k různým zainteresovaným stranám, které jsou v těsném kontaktu s organizací, jako např. zaměstnanci, akcionáři, investoři, spotřebitelé, zákazníci, veřejné autority a národní vlády. Evropská unie podporuje sociální odpovědnost firem, protože je pozitivním příspěvkem naplňování strategického cíle EU z Lisabonu „stát se nejsilnější a dynamickou ekonomikou světa založenou na znalostech, schopnou udržitelného ekonomického růstu s vytvářením lepších sociálních příležitostí a větší sociální soudržnosti“. Cílem Zelené knihy je vyvolat širokou diskusi na téma, jak může EU podpořit společenskou odpovědnost organizací na evropské i mezinárodní úrovni.

Organizace jsou si v současné době vědomy toho, že sociální odpovědnost může pozitivně ovlivňovat i jejich ekonomické výsledky hospodaření. Kromě základních ekonomických cílů organizací, které souvisí s vytvářením zisků, mohou podniky ve stejném čase přispívat i k sociálním a environmentálním úkolům cestou integrace společenské odpovědnosti do svých strategických koncepcí. Taková organizace se stává průhlednější a důvěryhodnější pro zaměstnance, akcionáře, obchodní partnery i banky. Má integrovaný, finanční, společenský a podnikatelský přístup, který vede k dlouhodobé strategii minimalizace rizik spojených s nejistotami současného podnikání. Společenská odpovědnost může být realizována také mezinárodně a zahrnovat celý podnikatelský řetězec.

Základní otázky položené „Zelenou knihou“ jsou tyto: ²

- Jaká je role EU, co může EU dělat pro podporu rozvoje společenské odpovědnosti organizací na evropské a mezinárodní úrovni? Úkolem Evropské unie je v této souvislosti vytvoření celkového evropského rámce společenské odpovědnosti organizací, který bude podporovat její transparentnost a jasnost.
- Jaká je role společenské odpovědnosti organizací v jejich podnikatelských strategiích? Zde se nabízí celá řada dalších otázek, jako např. jaká jsou za angažovaností organizací očekávání, jaký je její přínos pro organizace, jaké jsou nejlepší praxe při implementaci a řízení sociální odpovědnosti organizací, apod.
- Kdo jsou hlavní aktéři společenské odpovědnosti a zainteresované strany? V této souvislosti je třeba najít nejlepší cesty k vytvoření a rozvoji strukturovaného dialogu mezi organizacemi a jejich různými zainteresovanými stranami na téma společenské odpovědnosti.
- Jaké jsou nejlepší prostředky pro rozvoj, hodnocení a zabezpečení efektivnosti? Zde je třeba zmínit zejména Kodex podnikatelského chování, sociální audity a zprávy, společenské a environmentální znaky, společensky odpovědné investování, apod.
- Jaké akce jsou nejvhodnější pro propagaci a podporu rozvoje společenské odpovědnosti organizací? Akce mohou mít např. formu
 - školení či výcviku a přeškolení, aby byla jistota, že manažeři mají potřebné dovednosti a kompetence pro rozvoj a podporu společenské odpovědnosti,
 - rozšiřování a výměny informací, vytváření standardů, benchmarking a monitoring, auditing, zprávy,
 - střednědobé analýzy a výzkum sociální politiky,
 - analýzy role, kterou vytváří legislativní rámec společnosti.

Společenská odpovědnost firem a její uplatnění v ČR a v zahraničí

Společenská odpovědnost firem je realizována v současné době v zemích EU především velkými firmami. Příkladem je italská firma **Merloni Elettrodomestici**, která má své zastoupení také v ČR (značky Ariston, Indesit). Tato společnost, která byla založena v roce 1975, se zabývá výrobou domácích elektrospotřebičů (20 000 zaměstnanců). Společnost Merloni se řídí ve své podnikatelské činnosti koncepcí, stanovenou jejím zakladatelem (Aristide Merloni), která říká: „Žádná průmyslová iniciativa neobsahuje ekonomický úspěch, pokud v ní není snaha o společenský pokrok“. Mezi hlavní priority firmy patří následující hodnoty:

- neustálá inovace výrobků, služeb, života spotřebitelů,
- osoby se střízlivým, mladistvým a dynamickým přístupem,
- konkurenceschopnost při dosahování cílů,

² Hnátek, J. Zelená kniha o Sociální odpovědnosti organizací. In Sborník z přednášek z mezinárodní konference Evropský týden kvality v ČR. Praha: Česká společnost pro jakost, 2003. s. 242

- náskok před potřebami trhu,
- šetrnost k životnímu prostředí, udržitelný rozvoj,
- transparentní a pravidelná komunikace.

V oblasti ochrany kvótního prostředí firma výrazně zvýšila množství recyklovaného odpadu, preferuje železniční přepravu a také u svých výrobků (lednic) využívá přírodní plyn, který nemá negativní vliv na kvótní prostředí a ozónovou vrstvu. Dále tyto výrobky tří elektrickou energii (-25%) a jsou méně hlučné (-20%). Společenská odpovědnost této firmy se projevuje také v oblasti personální politiky. V roce 2001 podepsali zástupci společnosti Merloni s odbory tzv. Mravní řád, mezi jeho základní ustanovení patří:

- svoboda odborů,
- práva pracujících,
- stejné možnosti pro muže i pro ženy,
- pravidla pro práci nezletilých,
- zainteresování dodavatelů.

Ovšem příklad projektu společenské odpovědnosti firmy můžeme najít i v ČR. Firma **Plzeňský Prazdroj**, a.s. zaměřila svou pozornost na podporu rozvoje regionu. Důvody tohoto rozhodnutí jsou zejména tyto:

- zvýšení reputace společnosti, např. zvýšením důvěry v kvalitu zboží a služeb, zvýšením hodnoty firmy, usnadněním jednání s dodavateli, apod.,
- dlouhodobý úspěch na trhu.

Společnost vyhlásila projekt Občanská volba – program rozvoje regionu, jehož cílem je zvýšení vnímání firmy jako nejprospěšnější společnosti pro region a zlepšení spolupráce s představiteli regionu. Celý projekt probíhá v několika etapách:

1. sestavení Rady reprezentantů,
2. vyhlášení programu Občanské volby,
3. přihlášení projektů,
4. předvýběr projektů,
5. medializace projektů,
6. veřejné hlasování,
7. vyhodnocení hlasování a rozdělení finančních prostředků,
8. předání finančních prostředků,
9. monitoring projektů prostřednictvím médií kontrola.

Pravidlem Občanské volby je, že podporuje pouze neziskové organizace a zásadně nepodporuje politické strany a hnutí.

Závěr

Význam aplikace konceptu SOF se bude v budoucnu s velkou pravděpodobností zvyšovat, a to díky přílivu zahraničních investic do České republiky a také z důvodu vyšších nároků našich zákazníků. To že organizace začlení koncepci SOF do svých strategií, deklarují svůj

etický přístup, a mohou tím zvýšit také svoji konkurenceschopnost. Konkrétně jde o tyto oblasti problémů.³

- přispívat k ekonomickému a sociálnímu pokroku a také k ochraně životního prostředí s cílem dosáhnout udržitelného rozvoje,
- respektovat lidská práva v souladu s mezinárodními povinnostmi a závazky,
- spolupracovat s místními orgány a také podnikatelskými subjekty ,
- podporovat rozvoj lidských zdrojů, vytvářet příznivé pracovní klima pro zaměstnance,
- vybízet obchodní partnery, dodavatele a smluvní partnery, aby se řídili zásadou „dobrých mravů“ a zdrželi se jakéhokoliv nevhodného zasahování do politické činnosti.

Použitá literatura

1. Sborník přednášek z mezinárodní konference Evropský týden kvality v ČR. Praha: Česká společnost pro jakost, 2003, ISBN 80-02-01582-7
 2. Zelená kniha podpory Evropského rámce sociální odpovědnosti organizací: EU, 2001
 3. Materiály z mezinárodní konference Společenská odpovědnost-nový faktor firemní konkurenceschopnosti. Praha: Italsko-česká obchodní a průmyslová komora, 2003
- Webové stránky: csqpraha@csq.cz

Kontaktní adresa

Ing. Marcela Kožená, Ph.D.
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84
532 10 Pardubice
Tel.: 46 603 6179
Email: marcela.kozena@upce.cz

³ In Sborník z přednášek z mezinárodní konference Evropský týden kvality v ČR. Praha: Česká společnost pro jakost, 2003. s. 244.

SOCIÁLNÍ EKONOMIKA V ČR A JEJÍ ŘEŠENÍ V PROJEKTU HEFAISTOS

Zdeněk Leznar

Abstrakt

Mezi lidmi a mezi oblastmi jimi obývanými vzniká od samého počátku nerovnost šancí. Ta se nepodařila v průběhu dějin vyloučit a v současné době se s ní setkáváme také v existující tržní ekonomice, založené na svobodném podnikání za účelem dosažení zisku. Těmto sociálním nerovnostem jsou vystaveny zejména nezaměstnaní, noví absolventi škol bez předchozí praxe, lidé s nedostatečným vzděláním, lidé předdůchodového věku, lidé bez vyhovujícího bydlení, lidé chudí a matky s malými dětmi. Dále pak i osoby, které se z různých důvodů ocitly mimo hlavní proud společnosti a ztratily přiměřené životní zázemí, zejména bydlení a zaměstnání, tím i finanční příjmy. Specifickou skupinu pak tvoří lidé se zdravotními problémy, zdravotně postižení nebo jinak hendikepovaní, drogově závislí, bezdomovci, lidé po návratu z výkonu trestu, z psychiatrických léčení, po návratu z dlouhodobé nemoci a další. Novodobou skupinu pak tvoří přistěhovalci a uprchlíci, zejména bez odborných a jazykových znalostí, a etnické menšiny.

Tento problém je natolik závažný, že se jej snaží řešit i Evropská unie. Základní cíl se spatřuje v dosažení maximální zaměstnanosti. Evropská komise při zajišťování tohoto úkolu doporučuje zaměřit se na oblast sociální ekonomiky, zejména na aktivity spojené s poskytováním placených i neplacených služeb, na opětné zapojování znevýhodněných skupin občanů do pracovního procesu a na vytváření rovných podmínek mezi skupinami občanů, včetně mezi muži a ženami. Sociální ekonomika v zemích Evropské unie zahrnuje okolo 900 000 podniků a představuje asi 10% hrubého domácího produktu a zaměstnanosti. Sociální ekonomika je součástí sociálního a ekonomického modelu budoucí Evropské unie. Evropská unie uplatňuje princip solidarity a rozdílů jak mezi různými skupinami obyvatel, tak mezi různými regiony. Opírá se o podniky sociální ekonomiky, které jsou v dané lokalitě již dobře zavedeny a navazují potřebné vztahy s místními autoritami, a podniky, které si za svůj cíl kladou zamezovat vyčleňování některých osob z okruhu běžné společnosti, a které naopak sledují jejich začleňování do této společnosti.

O společenské uplatnění těchto lidí se v zemích Evropské unie usiluje různými prostředky, mezi nimiž hraje významnou roli tato tak zvaná sociální ekonomika. Sociální ekonomika patří dosud v naší zemi mezi koncepce, které jen velmi obtížně pronikají do běžného života, a to v rovině pojmosloví.

Proto je žádoucí, aby se našly možnosti, způsoby a podmínky pro vytvoření příležitosti, které by jim umožnily vrátit se zpět, tj., aby nastala sociální inkluze a co nejvíce se omezila sociální exkluze. To je hlavním důvodem vzniku Rozvojového partnerství HEFAISTOS.

Abstract

Between the people and regions they inhabit an inequality of chances originates since the very beginning. It did not prove successful to eliminate this inequality in the course of history and at present we meet with it also in existing market economy based on free business for the purpose of profit acquirement. Particularly unemployed people, new school graduates without previous practice, people with insufficient education, people in pre-pension age, people without convenient housing, poor people and mothers with small children are exposed to those social inequalities. Furthermore also persons who have found themselves - for various reasons – out of the main society stream and have lost adequate living background,

especially housing and employment, and subsequently financial income as well. A specific group consists of people with health problems, healthwise or otherwise handicapped people, people dependent on drugs, homeless people, people after return from sentence, from mental homes, after return from a long-term illness, and others. A modern group consists of immigrants and refugees, particularly without professional and language knowledge, and ethnical minorities.

This problem is so much important that even European Union tries to solve it. A fundamental objective is seen in achievement of maximum employment. The European Commission in ensuring this commitment recommends to take aim at the sphere of social economy, above all at activities connected with providing payed as well as unpaid services, at repeated introduction of disadvantaged groups of citizens into working process and at creation of equal conditions between groups of citizens, including among men and women. Social economy in European Union countries comprises round 900,000 enterprises and represents about ten per cent of gross domestic product (GDP) and employment. Social economy is a part of a social and economic model of the future European Union. The European Union enforces a principle of solidarity and differences both between different groups of citizens and between different regions. EU leans upon social economy enterprises which are already well introduced in the given locality and follow necessary relations with local authorities, and enterprises that set themselves an aim to prevent exclusion of some persons from domain of common society, and which on the contrary follow their introduction into this society.

Within the European Union countries it has been striven for social enforcement of these people by different means, among which an important role is played by the so-called social economy. Social economy belongs as yet in our country among conceptions which only very hardly penetrate into current life, namely also on the level of terminology/conceptuality.

Therefore it is desirable that possibilities, methods and conditions for their return should be found, i.e. to establish social inclusion and restrict social exclusion as much as possible. This has been the main reason of origination of HEFAISTOS Development Partnership.

Klíčová slova

Sociální ekonomika, sociální exkluze, sociální inkluze, sociální podnikání, sociální podnik

Keywords

Social economy, social exclusion, social inclusion, social enterprise, social establishment

Program Iniciativy Společenství CIP EQUAL Evropské unie umožnil vznik projektu realizovaného občanským sdružením zdravotně postižených ORFEUS, v oblasti vyhlášených aktivit. Projekt je zařazen pod tématickou prioritu Rozvoje podnikání v rámci tématického opatření. Posilování sociální ekonomiky (třetího sektoru), zejména komunitních služeb se zaměřováním na zvyšování kvality pracovních míst v oblastech Cíle 1. Tento projekt je realizován pod názvem HEFAISTOS.

Potřeba řešení uvedených témat je historicky spojena s krizí sociálního státu, nejvíce s jeho malou schopností řešit trvalou a hlavně neustále se prodlužující dlouhodobou nezaměstnanost. Někteří odborníci charakterizují krizi sociálního státu jako výsledek souběhu několika procesů: flexibilizace trhu práce, rostoucí křehkost rodiny, proces stárnutí populace a doprovodné formy desolidarizace. S každým z nich jednotlivě by se sociální stát zřejmě dokázal vypořádat. Ony se však sbíhají, navíc v době, kdy globalizace snižuje vládám prostor k manévrování. Výsledkem je, že ve stejné době, kdy poptávka po zajištění roste, dramaticky

klesá možnost ji uspokojovat. Centrem zájmu by pak měli být jednotlivci, skupiny, ale i územní celky ohrožené sociálním vyloučením – exkluzí.

Mezi skupiny nejohroženější sociální exkluzí, na něž se rovněž projekt HEFAISTOS zaměřuje, patří:

- dlouhodobě nezaměstnaní občané, kteří jsou již chronicky neumístitelní, kde selhala pomoc úřadu práce,
- občané se zdravotním postižením, duševně nemocní,
- lidé předdůchodového věku,
- lidé s nízkým vzděláním,
- lidé bez běžného sociálního a rovněž rodinného zázemí např. po návratu z výkonu trestu, z psychiatrické léčebny, po dlouhodobé nemoci,
- bezdomovci,
- mladiství z dětských domovů a výchovných ústavů,
- etnické menšiny,
- matky s malými dětmi,
- mladí lidé, kteří nemají zajištěnou ani práci, ani bydlení,
- noví absolventi škol bez praxe,
- lidé z venkova i měst, které nízké příjmy směřují do chronické chudoby,
- přistěhovalci nebo uprchlíci.

Moderní státy hledají cesty k řešení problémů těchto skupin. Jednou z nich se zdá být participace nestátních subjektů, a tak dnes jsou aktuální otázky, do jaké míry a jakými způsoby mohou tyto subjekty nahradit či podstatně doplnit tradiční veřejný sociální systém. Jedním z nástrojů řešení může být zapojování nestátních subjektů do procesu poskytování veřejných služeb. Jejich základní výhodou je to, že při své činnosti vycházejí z podstaty svého postavení, které generuje vlastnosti jako je flexibilita, rychlost reakce, kreativita, ale např. také ochota podstoupit a nést riziko. Druhým z nástrojů řešení může a musí být kvalitativně nové zapojování obcí a samospráv obecně do procesu poskytování veřejných služeb, a to na základě:

- nových, vstřícných - legislativních podmínek
- existence jasných a obecně akceptovaných definic Sociální ekonomiky
- nových podmínek v oblasti přístupu k investičním možnostem, ale i nových zatím
- neznámých instrumentů atd.

Stav přímé rozpracovanosti systému Sociální ekonomiky je na velmi nízké úrovni u nás i v zahraničí. Neexistuje ani pilotní studie, která by uceleně objasňovala stav v okolí systému Sociální ekonomiky a postulovala principy uceleného systému sociální ekonomiky. Přitom definice alespoň nejzákladnějších principů je nutností pro úspěšnou aplikaci sociální ekonomiky do běžného prostředí. Mnoho podniků u nás se již jako sociálně ekonomické subjekty chovají. Jako příklad lze jmenovat Svaz českých a moravských výrobních družstev, ke z tří set členských subjektů je padesát, které plní sociální funkci, tj. zaměstnávají více nežli 50% osob se zdravotním postižením. Takovýchto podniků je jistě mnohem více. Bez jasného definování jejich sociálně ekonomické funkce ovšem zanikají v běžném podnikatelském prostředí a nelze s nimi specificky pracovat.

Současný stav zná systém subvencí pro zaměstnávání znevýhodněných osob. Nakolik je ovšem tento systém účinný, jednotný a motivující je diskutabilní. Sociální ekonomika ve snaze o plnohodnotné, bezztrátové uplatnění se na volném trhu se veřejné podpoře nebrání, ba někde je to nevyhnutelné. Přesto v sobě sociální podnikání nese potenciál mnohem menšího fiskálního zatížení.

Pro ilustraci, projekt HEFAISTOS v jednom ze svých dílčích výstupů definuje sociální ekonomiku jako systém Akcentující sociální cíle, solidaritu, sociální soudržnost a odpovědnost, demokratické řízení a participaci občanů. Současně klade důraz na prvky podnikání avšak nikoli na potřebu maximálního obrátu a zisku. Je nástrojem k eliminaci sociální exkluze, rozvoji místní zaměstnanosti a ekonomickému rozvoji přispívajícímu k vyváženému rozvoji a prosperitě místních lokalit.

Sociálně ekonomický podnik je charakterizován jako:

- firma vytvářená za účelem zaměstnávání osob s postižením nebo jinak znevýhodněných na trhu práce, kteří tvoří podstatnou část zaměstnanců;
- podnikatelský subjekt, který užívá vlastní tržně orientované výroby zboží a poskytování služeb vedoucí k naplňování svých sociálních cílů;
- každý ze zaměstnanců dostává tržní mzdu nebo plat odpovídající jeho práci, přičemž pracovní podmínky by měly být mezi všemi rovné;
- všichni zaměstnanci by měli mít stejná práva a povinnosti

Toto jsou některá z východisek pro tvorbu postulátů sociální ekonomiky, které mají tvořit konzistentní základnu pro determinaci sociálního podnikání. Sociální ekonomika má být vymezena poněkud širším definičním rámcem, který popíše co nejvíce vyčerpávajícím způsobem její charakteristiku.

Kontaktní adresa

Mgr. Zdeněk Leznar
Centrum sociálních služeb Vyškov, o.p.s.
Tyršova 29, Vyškov
email: domin@wo.cz

HODNOTA ZDRAVÍ U OSOB BEZ DOMOVA

Jan Mandys

Abstrakt

Osoby bez domova mají vzhledem ke svému životnímu stylu obtížný přístup k lékařské péči. Tento jejich životní styl zároveň výrazně ovlivňuje chápání významu tělesného, ale také duševního zdraví. Bydlení je jednou ze základních determinant zdraví. Bezdomovectví je výrazným fenoménem poslední doby a představuje extrémní formu sociální exkluze. Většinová společnost často bezdomovce stigmatizuje nejružnějšími předsudky. Tato stigmata však ještě více prohlubují jejich sociální exkluzi.

Abstract

Regarding the lifestyle homeless people have difficult access to medical care. At the same time this lifestyle markedly influences the comprehension of the meaning of physical and mental health as well. The housing is one of fundamental determinations of the health. The homelessness is expressive phenomenon of the recent days and it represents extreme form of the social exclusion. Majority society often stigmatizes homeless people all sorts of prejudices. However these stigmas more and more deepen their social exclusion.

Klíčová slova

Bezdomovectví, domov, hodnota, nemoc, sociální exkluze, zdraví

Keywords

Homelessness, home, value, illness, social exclusion, health

Hodnota zdraví

V současné psychologické teorii představuje pojem hodnota specifickou kategorii. Hodnota tvoří poměrně stabilní trvalou strukturu osobnosti významnou pro individuální, sociální a historickou realizaci člověka. Hodnoty nám říkají, co je pro nás dobré a prospěšné, ale také špatné a nežádoucí a zároveň hodnoty reagují na individuální nebo skupinové aktivity (Cakirpaloglu; 2004). Každá osobnost má svou vlastní stupnici hodnot řazenou dle významu, který pro něj v životě má (např. zdraví, úspěch, přátelství apod.).

Ve svém uvažování o hodnotách a i přes terminologickou nejednotnost názorů na pojem hodnoty, dochází Cakirpaloglu na základě psychologické analýzy hodnotových charakteristik ke zestručnělému vymezení¹: „Hodnoty představují systém získaných dispozic člověka jednat nebo směřovat k cíli v souladu s žádoucností, kterou určují podmínky existence“. Tato definice se jeví jako nejvhodnější v kontextu předkládaného problému. Většina bezdomovců bojuje s kumulací několika handicapů, které je uvrhají do sociální exkluze. Na žebříčku jejich hodnot zauímají přední místa potřeby primární (potrava, teplo, přežití). Ještě více nám toto chápání hodnot může dále přiblížit Cakirpaloglu pomocí funkční definice²: „Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-duchovní podstatu lidského bytí.“

¹ Cakirpaloglu, P. Psychologie hodnot. Votobia, 2004, str. 385. ISBN 80-7220-195-6

² Cakirpaloglu, P. Psychologie hodnot. Votobia, 2004, str. 405. ISBN 80-7220-195-6

Zdraví je jednou ze základních podmínek kvality lidského života. Zdraví lze z obecného hlediska chápat jako něco, co souvisí s neporušeností, s dobrou koordinací a správnou funkcí všech orgánů a celého organismu. Zjednodušeně můžeme říci, že zdraví je stav naprosté tělesné, duševní a sociální pohody. Pojetí zdraví bývá ovlivněno například věkem, vzděláním apod. (Vašina; 1999). Zdraví tělesné je stejně zásadní pro kvalitu života jako to duševní. I proto hovoříme o zdravé osobě jako o té, která je schopna zastávat všechny své každodenní funkce.

Vliv zdraví na kvalitu života můžeme pozorovat v analýze Křízové (2002). Ta upustila od zkoumání hodnocení subjektivní spokojenosti se zdravím respondentů, neboť ti uváděli nižší spokojenost se svým zdravím se vzrůstajícím věkem i přes absenci významnějších problémů a naopak mnoho respondentů se závažnými problémy uvedlo, že nemají zdravotní problémy. V tomto kontextu vystoupila jako nejzávažnější proměnná ve fyzických projevech kvality života - kvalita spánku. Vliv nemoci na vnímání nižší kvality života můžeme pozorovat nejvíce ve středním věku. Zde vystupuje do popředí také proměnná ekonomické situace. Ve věku 30 – 39 let role nemocného koliduje se společenskou rolí, ve věku 39 – 50 let mají lidé největší očekávání. Tyto charakteristiky můžeme vztáhnout i na osoby bez domova.

Zdravotní stav bezdomovců

Zdravotní péče pro osoby bez domova je přímo ovlivňována ekonomickou situací a zdravotní politikou státu. A právě přístup ke zdravotní péči je jedním z klíčových determinantů ovlivňující zdravotní stav populace bezdomovců. Velkou roli však hrají i další aspekty (nedostatek spánku, špatná životospráva, nedostatek hygieny, závislosti na návykových látkách apod.). Bezdomovci jsou dle Bartáka (2006) ve srovnání s bydlící populací více chronicky nemocní, mají často problémy s duševním zdravím (příčina i následek ztráty domova) a vysoké procento bezdomovců má problémy s alkoholem.

Také statistiky z Evropské unie prokazují, že bezdomovci mají více zdravotních problémů než ostatní obyvatelé. Např. anketa mezi bezdomovci v Londýně prokázala, že střední věk úmrtí těchto lidí je 47 let proti 73-79 letům ostatní populace. V Německu mají bezdomovci oproti běžným občanům až o deset let kratší život. Anketa dále ukázala, že osoby bez domova mají větší šanci než běžná populace³:

- „150x více, že zemřou násilnou smrtí,
- 34x více smrtí sebevraždou,
- 8x více následkem nehody,
- 3x více na následek zápalu plic a podchlazení.“

Výzkumy ve Velké Británii ukázaly (Fitzpatrick S., et. al.; 2004), že očekávaná délka života lidí bez domova je 42 let (národní průměr je 74 let). Tito lidé 35x častěji páchají sebevraždy v porovnání s majoritní společností. Čtyřikrát častěji umírají z nepřírodných příčin (napadení, nehody, otravy návykovými látkami, apod.). Studené počasí neznamená nárůst v úmrtnosti. Stres zvyšuje riziko nemocnosti. Stejně jako u nás mají i ve Velké Británii bezdomovci obtížný přístup ke zdravotním službám.

Od roku 1994 funguje v Praze ordinace praktického lékaře pro osoby bez domova. Za rok 2005 vyhledalo pomoc lékaře 5054 osob, z toho 3997 mužů (79 %) a 1057 žen (21 %), mimo

³ Hradecká, V., Hradecký, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha, Naděje, 1996, str. 63. ISBN 80-902292-0-4

ordinační hodiny ošetřila zdravotní sestra dalších 1682 osob (Hradecký, 2006). Přehled nejčastějších onemocnění diagnostikovaných v ordinaci⁴:

- „chřipky a dýchací cesty: 709 případů,
- mentální, psychické, závislost: 83 případů,
- žaludeční a střevní potíže: 175 případů,
- infekční: 31 případů,
- svrab: 75 případů,
- bércové vředy: 553 případů,
- revmatické a neurologické: 347 případů,
- kožní: 424 případů,
- kardiovaskulární: 494 případů,
- omrzliny: 62 případů,
- odeslaní k vyšetření na tuberkulózu: 182 případů,
- ostatní a neidentifikované: 984 případů.“

Tyto údaje doplňuje další analýza. Ta zkoumá data z lékařské ordinace pro bezdomovce od začátku roku 2005 až do poloviny roku 2006 (Šupková a kol.; 2007). Opět jsou nejčastější nemoci dýchací soustavy a nemoci kůže a podkožního maziva. Analýza Šupkové interpretuje statistická data ještě z pohledu nárůstu cizinců mezi bezdomovci. V roce 2005 bylo ošetřeno touto ordinací 75 cizinců (z toho 72 Slováků). V roce 2006 to bylo již za prvních pět měsíců 187 cizinců (z toho 171 Slováků). U cizinců převládají nemoci kůže nad respiračními onemocněními.

Šupková a kol. (2007) uvádí statistická data z ordinace praktického lékaře v Praze týkající se duševních onemocnění⁵:

- „závislosti (23 %),
- depresivní stavy (19 %),
- poruchy spánku (17 %),
- reakce na stres a poruchy přizpůsobení (16 %),
- nemoci schizofrenního okruhu (8 %),
- poruchy osobnosti (4 %),
- úzkostné poruchy (2 %),
- ostatní (11 %).“

Závislost na alkoholu bezdomovectví často determinuje a také ho obnovuje. Pracovníci azylových domů pozorují vzrůstající tendenci nárůstu psychotických uživatelů.

Během monitoringu zdravotního stavu bezdomovců (Šupková a kol.; 2007) byla zvláštní pozornost věnovaná výskytu tuberkulózy. Monitoring u osob v Praze (6000 osob, 24 TB identifikovaných onemocnění) dovoluje odhadovat počty možného výskytu TB u bezdomovců v celé republice. To představuje výskyt zhruba 100 nových TB onemocnění na 100 000 bezdomovců ročně. Výskyt tuberkulózy je tudíž desetkrát častější než u běžné populace.

Vedle těchto jasných statistických ukazatelů byl uskutečněn výzkum pomoci metody focus group. Výzkumu se zúčastnili odborníci, kteří s danou skupinou osob pracují ve zdravotních nebo sociálních službách a kteří znají a dokáží řešit specifické problémy osob bez domova.

⁴ Hradecký, I. Národní zpráva o bezdomovectví v České republice 2006. Praha, 2006, str. 19.

⁵ Šupková, D. a kol. Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha, Grada, 2007, str. 27. ISBN 97–80–247–2245–0

Odborníci se shodli, že kariéra bezdomovce začíná obvykle již dříve, než člověk skončí přímo na ulici. Bezdomovci obvykle pocházejí z dysfunkčních, neúplných rodin, často prošli ústavní výchovou nebo odnětím svobody, zažili partnerské nebo rodinné kolapsy, po nichž odešli od rodiny. Sociální pracovníci uváděli jako nejzávažnější výskyt infekčních nemocí u svých uživatelů a velké riziko šíření těchto nemocí (kožní nemoci, TBC apod.). Dále upozorňovali na vysoký výskyt duševních onemocnění u těchto osob a u takřka 100 % uživatelů identifikují problémy s alkoholem. Lékaři potvrdili u osob bez domova vysoký výskyt chronických onemocnění a duševních poruch. Jako důležité hodnotili absenci kompletní a kontinuální lékařské dokumentace, která znesnadňuje přesné stanovení diagnózy. Lékaři navíc konstatovali potřebu vzniku specializovaných zdravotnických pracovišť, která by se zabývala otázkou zdravotního stavu bezdomovců. Přítomnost bezdomovců – pacientů totiž odráží ostatní pacienty (Barták; 2006).

Příčinou většiny zdravotních problémů u bezdomovců je zanedbání lékařské péče. Vedle zanedbání ze strany bezdomovců dochází také, jak bylo řečeno výše k neochotě lékařů poskytovat bezdomovcům zdravotní péči. Na tyto problémy by měla reagovat zdravotní i sociální politika státu. Zajištění lékařské péče těmto osobám má významný preventivní efekt při předcházení šíření infekčních nemocí do celé společnosti. Janebová (2001) ukazuje příklady dobré praxe screeningových programů ve Velké Británii. V USA existuje federální program zabývající se zdravotní péčí (Health Care for the Homeless). Jeho účelem je zaplnění mezer ve zdravotní péči.

Zdravotní stav bezdomovců se stal poslední dobou předmětem odborné diskuze. Základní myšlenky Bartáka rozvíjí Šupková a kol. (2007). Předmětem jejího výzkumu bylo šetření mezi pracovníky azylových domů, mezi pracovníky ze stanovišť záchranné služby a zdravotních zařízení. Pracovníci azylových domů vnímají jako nejzásadnější tyto problémy:

1. přístup lékařů – předčasné propuštění z nemocnice, otevřený nezájem lékaře apod.,
2. přístup bezdomovců ke svému stavu – odmítání léčby, nedodržování léčby apod.,
3. současný systém zdravotní politiky a ekonomiky a personální a materiální podmínky, ve kterých jsou služby poskytovány (málo sociálních služeb, služby nemají kapacitu k ubytování nemocných apod.).

Pro zlepšení situace sociální pracovníci navrhují. Vyšší osvětu mezi uživateli, medializace problematiky bezdomovectví, vytvoření prostoru pro separaci nemocných, vytvoření specializovaného sociálně – zdravotnického zařízení a změna v přístupu uživatelů k lékařské péči.

Pracovníci lékařské záchranné služby poukazují na tyto zásadní problémy (Šupková a kol.; 2007):

1. obtížná administrace (neplacení pojistného, možnost zkontrolovat totožnost pacienta, apod.),
2. obtížný příjem (komorbidita apod.),
3. ztížená komunikace (opilost, agresivita apod.),
4. velká psychická zátěž posádky (pocity „marné práce“ apod.),
5. ztížená práce posádky v čase i rozsahu (dezinfekce vozu, příprava na výjezd apod.).

Pro zlepšení situace navrhují vytvořit specializované sociálně – zdravotnické zařízení, změna celkové koncepční strategie péče o bezdomovce.

Samotný zdravotnický personál v zdravotnických lůžkových zařízeních identifikuje následující problémy (Šupková a kol.; 2007):

1. administrativní a finanční,

2. nespolupráce pacienta,
3. zvýšené nároky na ošetření vlivem malhygieny,
4. nároky vyvstávající z indikace k propuštění ze zařízení.

Zdravotníci navrhují vytvořit specializované sociálně – zdravotnické zařízení, zlepšit služby azylových domů, zvýšit informovanost a azylových domech v daném regionu a vytvořit bezplatné veřejné sociální zařízení pro bezdomovce odmítající pobyt v azylovém domě.

Rozsáhlé dotazníkové šetření proběhlo také v Pardubicích. Jedna z otázek směřovala také na zjištění zdravotního stavu osob bez domova, které využívají služby místního poskytovatele sociálních služeb pro osoby bez přístřeší (Paulovič a kol.; 2006). Téměř polovina respondentů má dobré zdraví (47 %) a netrápí je žádné zdravotní potíže. 20 % respondentů má jen občasné zdravotní problémy a 33 % respondentů trápí těžké zdravotní problémy.

I přes tato zjištění zemřou každoročně v zimních měsících v Pardubicích dva až tři lidé bez domova. V těchto případech nebývá důvodem úmrtí umrznutí. Důvodem obvykle bývá selhání organismu v důsledku celkové devastace zdraví (závislost na alkoholu, sklony k epilepsii, oslabení organismu v důsledku nedostatečné stravy apod.).

Závěr

Bydlení je zásadním determinantem, který je předpokladem dobrého zdraví. Pouze v obydlí má osoba zaručenu jistotu správného doléčení bez zásahu externích vlivů (např. opětovné vystavení nepřízní počasí apod.) U osob bez domova můžeme pozorovat vyšší nemocnost (zejm. respirační a kožní onemocnění). Vztah k hodnotě zdraví je u bezdomovců určován jeho zkušenostmi, vzděláním, výskytem závislosti případně duševní poruchou. Jaký význam předkládají bezdomovci zdraví nelze jednoznačně určit. Výzkumy zkoumají determinanty tělesného zdraví, podmínky, za kterých může osoba zůstat zdravá. Můžeme předpokládat, že život bezdomovce je primárně ovlivněn potřebou přežít. Tento úkol se ovšem snadněji plní osobě, která je zdravější. Život na ulici svou podstatou vylučuje udržení dobrého zdraví. Zdravotnická zařízení nejsou kontinuálně propojena s poskytovateli sociálních služeb. Poskytovatelé služeb nemají kapacity, aby mohli věnovat doléčení bezdomovců potřebnou péči. I po vyléčení nemoci tedy často dochází k brzkému obnovení problémů případně zhoršení stavu. Česká legislativa zajišťuje právo na zdravotní péči i pro osoby bez domova. Praxe však ukazuje, že tito lidé mají velmi ztížený přístup k lékařským službám. Jednou z cest je tvorba individuálních projektů – regionálních ordinací praktických lékařů s možností několika ambulantních lůžek v prostorách azylových domů či nízkoprahových center. Nejpodstatnější podmínkou pro změnu tohoto stavu je však soustavná diskuze o bezdomovectví a následná destigmatizace tohoto společenského problému.

Použité zdroje

1. Barták, M., Hnilicová, H., Horáková, P. Zdravotní potřeby bezdomovců v doporučení Světové zdravotnické organizace a v realitě České republiky. In Sociální práce. 2006, č. 4, str. 77 – 82.
2. Cakirpaloglu, P. Psychologie hodnot. Votobia, 2004. ISBN 80–7220–195–6
3. Fitzpatrick S., et. al. Bezdomovství, přehled výzkumů z Velké Británie. Kostelec nad Černými lesy, IZPE, 2004. ISBN 80–86625–15–X
4. Hradecká, V., Hradecký, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha, Naděje, 1996, str. 63. ISBN 80–902292–0–4
5. Hradecký, I. Národní zpráva o bezdomovectví v České republice 2006. Praha, 2006.
6. Janebová, R. Některé zkušenosti s pomocí bezdomovcům v USA a Velké Británii. In Sociální politika. 27; 2001, č. 2, str. 19 – 21.

7. Křížová, E. Sociologické podmínky kvality života. In Zdravotnictví v České republice. 5; 2002, č. 3 - 4, str. 151 -156.
8. Paulovič, J., Sychrová, A., Šolínová, L. Průzkum uživatelů o. s. SKP – CENTRUM. Pardubice, SKP – CENTRUM, 2006.
9. Šupková, D. a kol. Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha, Grada, 2007. ISBN 97-80-247-2245-0.
10. Vašina, B. Psychologie zdraví. Ostravská univerzita v Ostravě. Ostrava, 1999.

Kontaktní adresa

Mgr. Jan Mandys
Student doktorského studijního programu
Katedra psychologie a sociální práce, FF OU v Ostravě
Magistrát města Pardubice
Nám. Republiky 12
530 21 Pardubice
Tel.: 420 466 859 619
E-mail: jan.mandys@mmp.cz

CELOŽIVOTNÉ VZDELÁVANIE ŤAŽKO ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH – FORMY A CIELE. (PRAKTICKÝ NÁVRH)

Eva Rakovská

Abstrakt

Príspevok načrtáva možnosť vytvorenia profesných komúnít a komúnít celoživotného vzdelávania ťažko telesne postihnutých ľudí s možnosťou spoločného bývania a odôvodňuje takýto nový prístup k bývaniu a práci ťažko telesne postihnutých ľudí.

Abstract

The contribution dealt with possibility to build up a common house and to create a common community of physically handicapped people, which are create on the professional base or as a long-life education centers. It offers the reasons and motives for building this centers.

Kľúčové slová

Zdravotné postihnutie, celoživotné vzdelávanie, komunita, profesia

Keywords

Physically handicapped people, community, profession, long-life education

Úvod

Po r. 1989 sa vo vzťahu k postihnutým ľuďom začalo proklamovať rušenie veľkých domovov sociálnych služieb, teda známych socialistických ústavov, ktoré boli budované na pokraji miest respektíve úplne odtrhnuté od civilizácie (Bratislava Mokrohájska, Dúbravská cesta, Kysuce- Oščadnica, Nová Baňa a pod.) a vďaka ktorým sa javilo, že socialistická spoločnosť je spoločnosť zdravých ľudí. Proklamácia a realita sú však dve odlišné veci. Pristúpilo sa postupne k decentralizácii a prechodu domovov sociálnych služieb (DSS) pod vyššie územné celky (VUC), aby bola zabezpečená rovnommernosť a blízkosť umiestňovania postihnutých ľudí k ich domovu. Avšak nedostatok financií obecne pre VUC znamená znižovanie počtu domov sociálnych služieb a orientáciu na to, aby postihnutí ľudia mohli žiť v rodinnom prostredí a často sa hovorí o integrácii postihnutých do spoločnosti.

Avšak integrácia je chápaná často nie v prospech postihnutých, ale v prospech organizácie, ktorá proklamuje integráciu (aby mohla získať financie navyše) alebo sa vedie už ani nie skrytá vojna medzi zástancami veľkých DSS so špeciálnymi školami a trendom integrovať deti do bežných ZŠ. Najmarkantnejšie sa to teda prejavuje v školstve. Tak isto život postihnutých v rodinnom prostredí je výborná myšlienka avšak nie je dostatočne podporená legislatívou. **Existuje pár praktických dôvodov prečo nie je možné u nás prevádzať model integrácie postihnutých do bežného života vyššie uvedeným spôsobom:**

1. nedostatočné povedomie celej spoločnosti o potrebách postihnutých spoluobčanov a ich rodín;
2. nedostatočné sociálne cítenie a spolupatričnosť k postihnutým občanom (neschopnosť uvedomiť si, že zdravie môže byť len dočasnou záležitosťou každého jedinca);
3. stále zastaralá legislatíva, čo sa týka chápania domovov sociálnej starostlivosti, ktorá je v rozpore s ostatnými sociálnymi zákonmi týkajúcimi sa kompenzácií a príspevkov pre ťažko zdravotne postihnutých;

4. snaha štátu preniesť zodpovednosť za postihnutého člena rodiny výlučne na plecia rodiny (čo nie je celoživotne možné vzhľadom na starnutie rodičov, individuálny typ postihnutia či nerovnaké sociálne a finančné podmienky jednotlivých rodín).

Vzniká množstvo občianskych združení a nadácií, ktoré finančne podporujú a mediálne proklamujú podporu tak ako aj DSS tak aj projektom na integráciu postihnutých občanov. Avšak takáto forma pomoci hoci je vítaná, nie je systematická a nerieši podstatu problému, ktorý je dlhodobou a sústavnou záležitosťou a bez podpory štátu nie je možné ho vyriešiť.

Projekt komunitného vzdelávacieho centra

V rámci občianskeho združenia IMOBILIO pôsobiaceho v rámci Bratislavy, ktoré združuje pár nadšencov a rodičov ťažko telesne postihnutých mladých ľudí postupne vzniká projekt, ktorý má tendenciu poskytnúť spôsob ako riešiť život ťažko telesne postihnutých ľudí tak, aby nebol len čakaním na poskytnutú službu, hraním počítačových hier, počúvaním rozhlasu, sledovaním televízie a podobne. Projekt sa týka ľudí fyzicky postihnutých odkázaných na vozíček, ktorí majú detskú mozgovú obrnu (DMO) alebo postihnutie podobného typu, kde typy postihu sú rôzne, ale často majú títo ľudia vysoké IQ (**pri niektorých typoch DMO dokonca nadpriemerné**), ale vzhľadom na dyskinetické pohyby rúk, vysoké svalové napätie, postihnutie rúk nie sú schopní pracovať fyzicky. **Z toho dôvodu projekt nezahŕňa v sebe možnosť chránených dielní (manuálnej činnosti) ako je to vo zvyku pri iných projektoch vytváraných v našej spoločnosti. Tieto poskytujú služby ľuďom mentálne postihnutým, či vozíčkarom, ktorí sú manuálne zruční. Takýchto projektov je dostatok. Avšak pri nich sa neuvažuje o ľuďoch, ktorí majú dostatočné IQ, ale fyzicky nedokážu manuálne pracovať kvoli ťažkým druhom telesného postihu (často je aj kombinovaný). Práve to je dôvod, ktorý nás vedie k myšlienke vytvoriť komunitné vzdelávacie centrum pre ľudí s ťažkým zdravotným postihom s možnosťou spoločného bývania. Tento projekt má schopnosť s podporou štátu a ESF stať sa pilotným projektom pre vytváranie podobných centier alebo centier, ktoré profesne môžu združovať do komunít postihnutých občanov, čím neostávajú odkázaní na život osamote.**

Cieľ projektu

Cieľom projektu je poskytnúť ťažko zdravotne postihnutým vzdelávať sa v oblastiach, ktoré sú vhodné vzhľadom k ich fyzickému postihu. Poskytnúť rovnosť šancí na zamestnanie, profesnú orientáciu ľuďom s telesným postihom v spoločnej komunite.

Zdôvodnenie projektu z hľadiska vzdelávania

V súčasnosti sú pod Ministersvom školstva prístupné študijné osnovy pre študentov, ktoré nie sú prispôbolené rôznym typom postihnutia. Vo vzdelávaní je snaha o „standardizáciu“ (jednotné osnovy na ZŠ, jednotné maturity, jednotné monitory pr 9. ročník, jednotné študijné programy na VŠ), ktoré však v sebe **neobsahujú možnosť individuálnych potrieb telesne postihnutých**. Vhodným modelom pre telesne postihnutých je možnosť zostavovania individuálnych študijných plánov pre každú osobu v rámci jej schopností, tak ako sa postupuje vo vzdelávaní postihnutých napr. v USA. Princíp spočíva vo výbere jednotlivých predmetov, ktoré sú akreditované resp. certifikované ministerstvom školstva a individuálnom študijnom tempe podľa typu postihnutia.

Forma vzdelávania a možnosti vzdelávacích nástrojov

Keďže nie je možné postupovať presne podľa vzoru USA, kde každý zo študentov má svojho tútora, lebo na Slovensku nie je postačujúci počet pedagógov, výhodným spôsobom sa ukazuje práve možnosť e-learningového vzdelávania, kde v súčasnosti prebieha veľa nových

aktivít v rámci celej Európy a budujú sa Virtuálne Univerzity pod záštitou rôznych Európskych projektov (k nám najbližšie sú to projekty z ČR Evene a Evenex, pod záštitou Univerzít Hradec Králové a Zlín) resp. prebiehajú projekty ESF poskytujúce na výstupe certifikáty e-learningového školiteľa (FIIT STU Bratislava).

Samotné vzdelávanie e-learningovou formou prebieha na nástrojoch IT, ktoré sú bežne používané v USA a Európe (Blackboard, Moodle a iné), poskytujú možnosti aj multimediálneho prístupu vzdelávania (študenti na FHI EU pracujú na prepojení video konferencií s nástrojom moodle), čo umožňuje postihnutým priamo vypočuť si prednášku bez ohľadu na vzdialenosť a na to, aby museli zdolať bariéry, ktoré sú u nás nielen fyzické, ale predovšetkým psychické.

Tieto a mnohé iné formy umožňujú postihnutým študentom plánovať si štúdium a oddych tak, aby si sami volili svoje študijné tempo a neboli tlačení nielen do štandardov, ale aj do tvrdej a často neúprosnej konkurencie, ktorá je často stavaná práve na faktore času.

Zdôvodnenie projektu z hľadiska komunit

Integrácia postihnutých ľudí sa v súčasnosti deje takou formou, že výsledkom je vlastne v konečnom dôsledku ich izolácia alebo aj izolácia ich rodín. Prečo? Dôvodom je práve ten spôsob integrácie, ktorá sa deje iba počas doby vzdelávania sa na ZŠ alebo strednej škole, keďže študijné tempo a obmedzenia takýchto študentov je málokto z pedagógov ochotný rešpektovať. Po skončení škôl na Slovensku ostávajú postihnutí mladí ľudia doma s rodičmi. To znamená v praxi, že jeden z rodičov musí nutne ostať doma a poberá tzv. príspevok na opatrovanie (nie za opatrovanie), čiže financie, ktoré pokrývajú potreby postihnutého a druhý rodič zarába na rodinu. Ak je situácia taká, že postihnutý má iba jedného rodiča, nutne časom ostávajú odkázaní na sociálne dávky. Aj denných stacionárov, ktoré sú ochotné prijať ťažko telesne postihnutého občana je v SR príliš málo a s obmedzenou kapacitou. Nieto ešte DSS, ktoré poskytujú denný či tzv. celoročný pobyt. Vzhľadom k tomu, že časom sa situácia mení tak, že ani jeden z rodičov nie je schopný fyzicky sa plnohodnotne starať o postihnutého člena rodiny ostáva celá rodina často v izolácii a v tzv. sociálnej sieti. Situáciu nerieši ani štatút osobnej asistencie, ktorý je podľa zákona nastavený za veľmi nízke finančné ohodnotenie a treba z neho odvádzať dane a ročné zúčtovanie zdravotnej poisťovni a v prípade fyzicky postihnutého človeka asistenciu je schopný vykonávať iba fyzicky zdatný jedinec. Telesne postihnutí ľudia zvyčajne končia v ústavoch „na doopatrovanie“ odkázaní na ležanie v posteli neberúc ohľad pri tom na ich mentálny stav.

To je dôvod k možnosti vytvorenia nového modelu komunitných centier, ktoré by mohli byť zriadené práve za účelom spolunažívania postihnutých ľudí, zabezpečené sociálnymi pracovníkmi a dobrovoľníkmi. Mohli by vytvárať komunity celoživotného vzdelávania alebo komunity profesne orientované, na základe spoločnej činnosti.

Náčrt projektu

1. Projekt poskytuje komunitné pokojné prostredie pre ZTP ľudí, ktorí potrebujú vlastné študijné tempo, orientáciu na intelektuálne predmety, ktoré sú schopní absolvovať (nedokážu rysovať, robiť laboratórne práce, či manuálne pracovať).

Príklady možných študijných smerov:

Kombinácia: jazyk spolu s vedným odborom (vhodné ako prekladateľ, tlmočník)

Vybrané ekonomické predmety – zameranie na marketing (pracovníci v Call Centrách)

Programovanie – tvorba internetových aplikácií, grafiky ap. (teleworking programátor)

Samozrejme sú aj ďalšie možnosti.

2. Pedagogické zabezpečenie:

Prístup na e-learningové kurzy na internete v rámci SR a ČR. Jednanie o možnosti akreditácie, certifikácie na MŠ SR pre jednotlivé predmety a smery. Oslovenie pedagógov s certifikátom školiteľa e-learningu.

3. Materiálne zabezpečenie vzdelávania:

Počítačová učebňa, špeciálne pomôcky pre prácu s počítačom pre ZTP podľa druhu postihnutia (monitory, lupy na monitory, softvér, klávesnice, práca s brailovým písmom, hlasové výstupy a pod.)

4. Personálne zabezpečenie:

Personálne zabezpečenia z hľadiska pedagogického je možno zabezpečiť okrem pedagógov aj z radov vysokoškolských študentov 2. alebo 3. stupňa, ktorý by poskytovali doplnujúce formy (konzultácie k e-learningovým kurzom) a ich činnosť by bola buď na základe dobrovoľnosti alebo započítavaná do pedagogického úväzku potrebného pre úspešné ukončenie doktorandského štúdia.

Personálne zabezpečenie z hľadiska komunity by muselo podliehať pri stálych sociálnych zamestnancoch VÚC a teda je nutná podpora štátu pri vytváraní takýchto komunít.

Rozšírenie projektu v rámci SR a strednej Európy:

Projekt sa môže stať **pilotným projektom komunitného centra vzdelávania postihnutých v rámci SR** a po jeho úspešnom zavedení je možnosť rozšírenia v rámci celej SR ako siete vzdelávacích centier a profesných centier pre telesne postihnutých občanov.

Záver

Ťažko telesne postihnutí ľudia nedosahujú v priemere takú dĺžku života ako zdravý jedinec a navyše podmienky konzumnej spoločnosti založenej na výkonnosti jedinca a užitočnosti jedinca pre celú spoločnosť sú demotivujúcim faktorom a tlačia postihnutých k rezignácii voči snahe plnohodnotne žiť. To je dôvod na zamyslenie sa pre celú spoločnosť ako nájsť riešenie pre ich začlenenie do spoločnosti hlavne z pohľadu ich užitočnosti a spolupatričnosti k nejakému kolektívu.

To je úloha náročná a z pohľadu rodiča ťažko telesne postihnutého mladého muža ju hodnotím ako nezvládnuteľnú ak by ju mali riešiť iba rodičia postihnutých mladých ľudí bez podpory spoločnosti, štátu a samozrejme Európskych sociálnych fondov.

Kontaktná adresa

RNDr. Eva Rakovská
občianske združenie IMOBILIO
Nejedlého 3, Bratislava 841 02
Email: rakovska@euba.sk

ROMOVÉ V OSTRAVĚ

Oldřich Solanský

Abstrakt

Autor stručně analyzuje stav romské populace v Ostravě, sumarizuje pozitivní a negativní faktory a navrhuje možná řešení stávajících problémů. Východisko nachází ve vytvoření jednotné koncepce se součinností všech zainteresovaných institucí, která bude problém řešit komplexně s důrazem na vzdělávání a hlavně v neetnizování tzv. romského problému.

Abstract

The author briefly analyses a situation of Roman population in Ostrava, summarizes positive and negative factors and he also suggests possible solutions to present problems. He traces solutions in making a unified conception in cooperation with all interested institutions. This conception will solve the problems globally with accent on education and it will not solve it as an ethnical problem.

Klíčová slova

Romové, romská problematika, adaptace, nezaměstnanost, nižší romská vrstva, etnizace.

Keywords

Roman population, Roman problem, adaptation, unemployment, Roman lower class, ethnical problem.

Velmi problematické je zjistit skutečný počet Romů, žijících v ČR, stejně jako jejich počet na území města Ostravy. Žádná přesná statistická čísla neexistují, proto musíme vycházet pouze z neoficiálních odhadů z různých zdrojů a institucí. Mgr. L. Poláčková odhaduje jejich počet asi na 20 až 30 tisíc, některé zdroje (např. Policie ČR) uvádí 30 až 40 tisíc Romů trvale či přechodně se zdržujících na území města Ostravy. Ať už se budeme přiklánět k těm nejnižším či k těm nejvyšším odhadům, je zřejmé, že počet institucí, které se přímo zabývají sociální prací s Romy v Ostravě, je vzhledem k problémovosti této etnické menšiny nízký. Ačkoliv přirozený přírůstek příslušníků romské národnostní menšiny klesá podobně jako u majoritní populace, je stále v porovnání s ní asi dvojnásobný. I z tohoto důvodu je jasné, že poměr mezi Romy a „neromy“ v Ostravě se v horizontu příštích dvaceti let změní pouze v jejich prospěch (nebude-li výrazně ovlivněn migrací). Přesto, že se evidence počtu Romů v současné době v celé ČR a ani v Ostravě nevede, mohl by být i jejich přibližný počet pro oblast sociální práce (péče) plně dostačující. Co je však mnohem podstatnějším limitujícím činitelem je to, že neznáme podrobnější sociální strukturu romské menšiny v Ostravě. Sociální politika a její nástroje by se měly opírat právě o tuto strukturu.

Základní problémy

Z několika dílčích výzkumů, realizovaných studenty a pracovníky ostravských vysokých škol a z rozhovorů s odborníky na romskou problematiku v Ostravě, můžeme vymezit tyto základní sociální problémy romské menšiny v Ostravě:

- vysoká míra nezaměstnanosti – většinou dlouhodobé
- nízká úroveň vzdělanosti a kvalifikace
- špatné bytové podmínky
- nevyhovující podmínky hygienické a zdravotní
- nižší průměrný věk

- nižší životní úroveň
- problematická školní docházka dětí
- vysoká míra drogové závislosti – především u mládeže
- gamblerství, prostituce a drobná kriminalita
- vysoká míra závislosti na sociálních dávkách
- pocit diskriminace ze strany majoritní (= většinové) populace

Všechny tyto problémy jsou vzájemně propojeny a je velmi obtížné určit, který z nich má prioritní charakter. Zabývat se dílčím řešením jednotlivých problémů považují však za jeden ze zásadních omylů (kterého se také dopouštěly vlády minulého režimu), neboť tzv. romský problém je problémem komplexním a nelze jej vyřešit např. pouze sociální pomocí.

Co lze realizovat v Ostravě v rámci řešení tohoto závažného problému?

Možnosti

Je samozřejmé, že romský problém se netýká všech Romů v Ostravě. Odborníci na romskou problematiku odhadují, že asi 1/4 ostravské romské populace je plně adaptována (přizpůsobena) na podmínky současné společnosti a nepocítuje většinu výše uvedených základních problémů. Jedná se tedy asi o 3/4 ostravských Romů, kteří vykazují konkrétní dílčí adaptační problémy, ekonomický úpadek a sociální sestup. Zcela specifickou skupinu pak tvoří ještě romské děti a mládež.

Pozitivní faktory

- progresivní demografická struktura příslušníků romské národnostní menšiny (více dětí a mládeže a nižší průměrný věk než u majoritní populace)
- silná sociální solidarita (soudržnost) v rámci romské rodiny i celé komunity
- racionální přístup Romů k životu - maximalizace zisku při minimalizaci nákladů
- romské organizace, působící v Ostravě: - ROI, Společenství Romů na Moravě, Demokratická unie Romů, Oktáva Ochto, Sdružení Olašských Romů, Občanské sdružení OPAT
- další organizace a sdružení, které se v Ostravě romskou problematikou zabývají – např. Člověk v tísní, Občanské sdružení Vzájemné soužití, Občanské sdružení Společně – Jekhetane, Občanské sdružení Živá naděje, Občanské sdružení S.T.O.P. Salesiánské středisko Don Bosco, Romské křesťanské společenství Radost, CENTRUM a další
- členství Romů v městských zastupitelských orgánech (v Ostravě v obvodních městských radách)
- projekty zaměřené na rozvoj romské komunity, týkající se vzdělávání, sociální práce, bytové situace, prevence kriminality atd. (např. finanční podpora romských žáků středních škol)
- působení pedagogických asistentů (= pomocník učitele), terénních a zdravotně - terénních asistentů a sociálních asistentů
- zkušenosti odborníků na romskou problematiku, kteří v Ostravě jsou a mají zájem o spolupráci

Negativní faktory

- horší zdravotní stav romské populace
- vyšší procento drogově závislých
- vyšší procento gamblerů (= závislých na výherních automatech)
- častější výskyt drobné kriminality
- vysoká míra nezaměstnanosti Romů
- velmi špatná úroveň bydlení romských rodin
- nedůvěra většiny Romů k majoritní populaci a ke státním institucím

- omezené možnosti Romů na trhu práce: - nízká, popř. žádná kvalifikace, neochota většiny firem zaměstnávat Romy kvůli jejich časté pracovní nespolehlivosti, konkurence přistěhovalců (hlavně Ukrajinců) v tradičně romských pomocných a výkopových pracích, práce načerno
- sociální struktura není tak heterogenní jako u majoritní populace, ale výrazně v ní převažuje tzv. nižší romská vrstva, kde se všechny nejzávažnější sociální problémy kumulují, a právě tato vrstva se dostává do stavu permanentní závislosti na sociální pomoci
- uvnitř romské komunity existuje jen minimální sociální kontrola regulace rizikového chování
- děti z nižší romské vrstvy se už rodí do prostředí, kde způsob života není akceptovatelný současnou společností, ale tyto děti zcela přirozeně považují toto prostředí za normální a přenášejí ho později i do vlastních sekundárních rodin
- neúplných rodin je v romské menšině více než u majoritní populace
- opuštěné či zanedbávané romské děti, umístěné v dětských domovech, nachází náhradní rodinnou výchovu v romských rodinách jen velmi výjimečně
- motivace ke vzdělání je u romských dětí a mládeže všeobecně nižší než u dětí a mládeže v majoritní populaci
- rodiče z nižší romské vrstvy se zajímají o prospěch a chování svých dětí ve škole, jakož i o docházku do ní mnohem méně, než by bylo žádoucí
- většina příslušníků romské nižší vrstvy není motivována k sociálně-ekonomickému a kulturnímu vzestupu – své postavení považuje za tradiční a přirozené
- většina příslušníků romské vyšší vrstvy se distancuje od problémů romské vrstvy nižší a stejně tak i od případné pomoci těmto lidem
- oficiálním představitelům Romů v politické a veřejné sféře jde často více o své zviditelnění než o skutečné řešení problémů
- příslušníci romské nižší vrstvy mají velké problémy při jednání s úřady i se zařízeními sociální pomoci. Jejich jednání je značně nestandardní – problémy s dodržováním provozní doby a úředních hodin, neschopnost věcně vyjádřit svůj požadavek či problém, křik, nadávky apod.

Co by se dalo změnit

- zlepšit a posílit komunikaci s romskými organizacemi, kterým Romové důvěřují více než organizacím a institucím majority, a jejich prostřednictvím uplatňovat určitý vliv především na nižší romskou vrstvu
- v lokalitách města s vyšším zastoupením romských dětí a mládeže vybudovat více hřišť a dalších zařízení pro volnočasové aktivity (nikoli však „centra pro volný čas“, kde jsou pouze nevýherní automaty, které jsou hlavně pro romské děti a mládež pouze přípravou pro pozdější hraní na automatech výherních)
- zvýšit nabídku veřejně prospěšných prací ve vztahu k romské mládeži
- vytvářet a podporovat projekty, umožňující společnou činnost romské a neromské mládeže
- hledat alternativní způsoby zaměstnávání Romů
- podněcovat a motivovat firmy a podnikatelské subjekty k upřednostňování zaměstnávání ostravských Romů před zaměstnáváním přistěhovalců
- posílit romskou politickou a správní reprezentaci na úrovni města
- více Romů zapojit do služeb městské pořádkové policie
- celkově zapojit Romy více do života města
- více se snažit přesvědčit romskou komunitu o tom, že úřady práce, policie i veřejná správa dělá pro ně vše, co je v jejich silách
- odbourat stereotypy úředníků veřejné správy při jednáních s romskými klienty, často totiž tito úředníci negativně stigmatizují (označují) romského klienta už předem a znemožňují tak pozitivní komunikaci

- důrazně zasahovat proti procedurální diskriminaci Romů za strany institucí a státních organizací (včetně sociálních)
- vytvářet projekty zaměřené také na přípravu a výchovu majoritní populace k tolerantnímu soužití s romskou národnostní menšinou
- veškerou sociální práci organizovat komplexně ve vztahu k tzv. romskému problému a nikoliv pouze dle problémů dílčích

Možná řešení

Vytvořit koncepci spolupráce sociálních odborů, bytových odborů a neziskových organizací a pověřit odpovědnou osobu (placeného pracovníka), který bude tuto koncepci řídit.

Neetnizovat řešení romského problému. Základní problém nižší romské vrstvy totiž nespočívá v tom, že jsou Romové, ale v tom, že žijí na hranici chudoby ve špatných bytových, hygienických a sociálních podmínkách s nízkou kvalitací a vysokou nezaměstnaností.

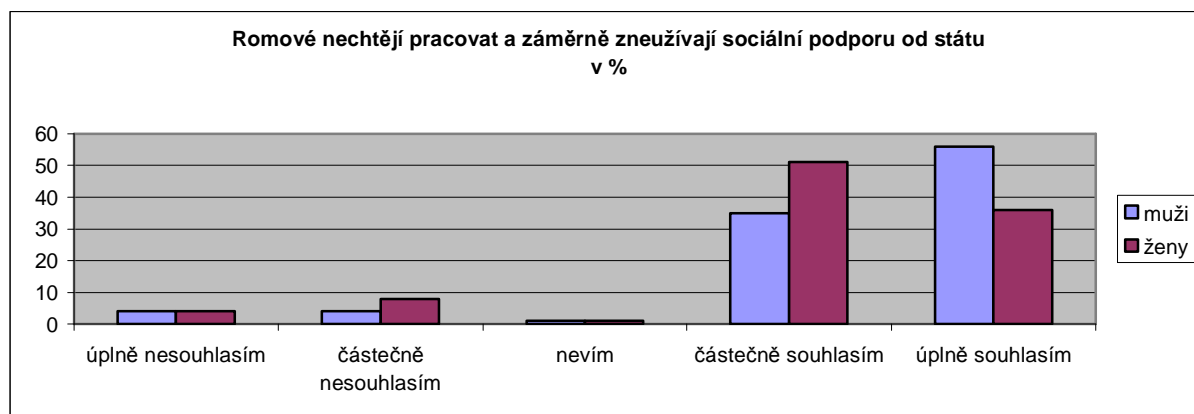
Sociální pomoc směřovat dlouhodobě především ke strategiím rozvoje vzdělávání romských dětí a mládeže.

Veškerou sociální pomoc organizovat z hlediska komplexního řešení romského problému. Bez vzájemné součinnosti ostatních odborů a dalších institucí či organizací (státních i nestátních) se většina dílčí pomoci mine účinkem.

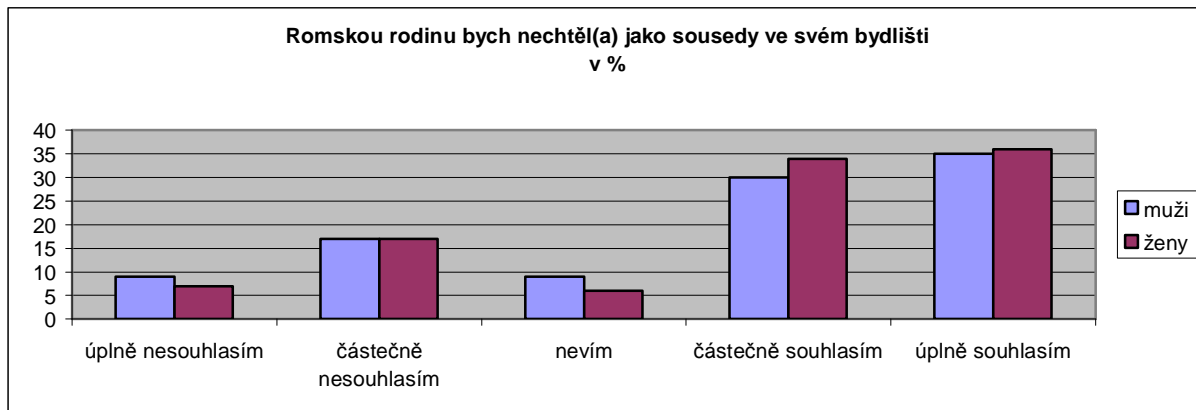
Na závěr uvádím ještě několik dokreslujících informací o tom, jak vnímá romské etnikum ostravská majoritní populace.

Výzkum, který jsme provedli s J. Leskovjanem před pěti lety, měřil míru souhlasu či nesouhlasu s dvaceti vybranými výroky, které se týkaly soužití ostravské majoritní populace s Romy. Během dvou týdnů jsme oslovili přes 4 000 náhodných chodců v ulicích města Ostravy (převážně na Masarykově náměstí) a zhruba každý dvanáctý byl ochoten se k připraveným výroky vyjádřit. Tak jsme získali vzorek 353 respondentů. (222 žen a 131 mužů, 17 – 79 let, věkový průměr 36 let). Výběr alespoň některých hodnocení ostravské veřejnosti uvádím v grafické podobě zde:

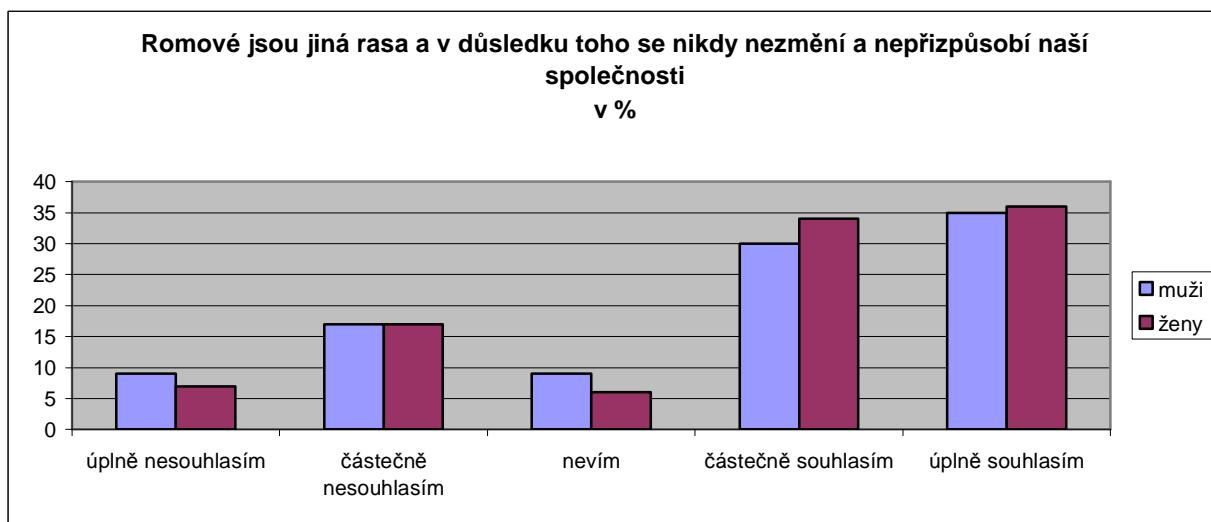
Graf č. 1 :

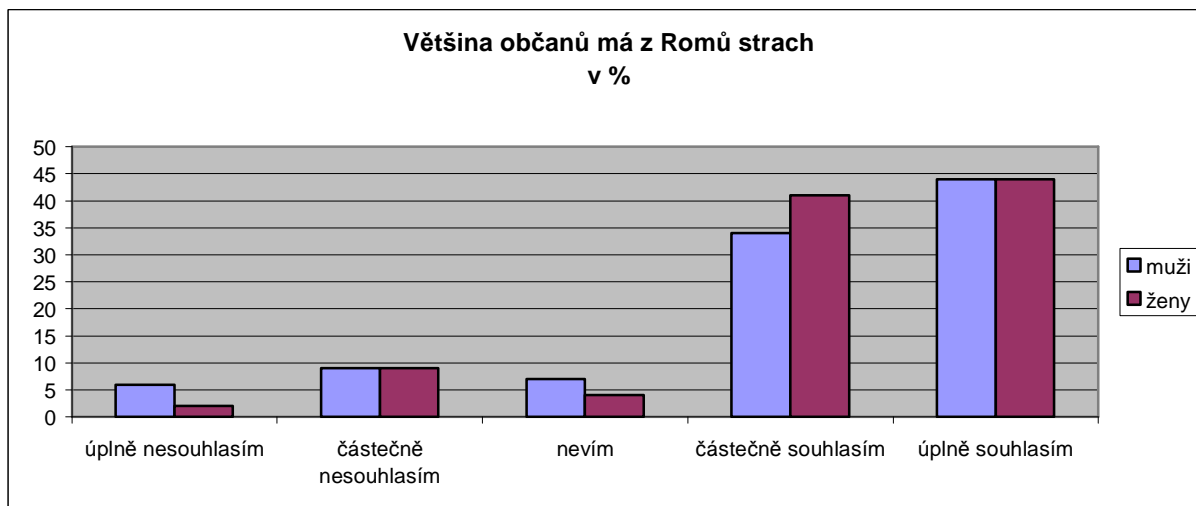
Graf č. 2:

Graf č. 3:

Graf č. 4:

Použitá literatura

1. Burjanek, A.: Sociodemografické charakteristiky romské populace. MU FSS, Brno 2000.
2. Haišmann, T.: Romové v České republice. Socioklub, Praha 1999.
3. Leskovjan, J.: Percepce romského etnika u majoritní společnosti. DP FF OU, Ostrava 2001.
4. Matoušek, O. a kol. : Sociální práce v praxi. Portál, Praha 2005.
5. Paulík, K. a kol. : Uplatnění věd o člověku v sociální práci. OU FF, Ostrava 2005
6. Schneiderová, A., Solanský, O., Pobořil, M.: Sociodemografická východiska. In: Sociálně demografická analýza města Ostravy v návaznosti na rozvoj sociálních služeb. Ostrava 2002.
7. Solanský, O.: Romové. Osoby sociálně nepřizpůsobené. In: Sociálně demografická analýza města Ostravy v návaznosti na rozvoj sociálních služeb. Ostrava 2002.
8. Šišková, T.: Menšiny a migranti v České republice. Portál, Praha 2001.
9. Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost. Socioklub, Praha 2001.
10. Vašečka, I.: Sociálně potřební v romské menšině. MU FSS, Brno 2000.

Kontaktní adresa

PhDr. Oldřich Solanský
Ekonomická fakulta, VŠB TU Ostrava
Sokolská třída 33
701 21 Ostrava 1
tel.: 597 321 731
email: Oldrich.solansky@vsb.cz, o.solansky@email.cz

PROJEKT „INSTITUT TRHU PRÁCE – PODPŮRNÝ SYSTÉM SLUŽEB ZAMĚSTNANOSTI“

Iva Svobodová

Abstrakt

Cílem projektu je kvalitativní a kapacitní zlepšení a zpřístupnění služeb zaměstnanosti vybudováním Institutu trhu práce. V 5 pilotních krajích ČR budou zkoušeny postupy a následně vypracovány metodiky činností, které mají vést ke z kvalitnění a rozšíření činností a služeb v oblasti trhu práce, poradenství ke zprostředkování, kariérní poradenství a poradenství v oblasti dotací z ESF poskytovaných v současné době subjekty, které tyto služby poskytují.

Abstract

The aim of the project is to improve the employment services in quality and capacity and make it accessible by establishing the Labor Market Institute. The processes will be examined within 5 pilot regions of the Czech Republic and in consequence the methodology will be worked out in order to improve and extend the activities and services in the field of labor market, intermediation and career consultancy as well as the consultancy in the field of ESF grants provided currently by the subjects securing these services.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.
Registrační číslo projektu CZ.04.1.03/1.2.00.1/0008.

Název operačního programu : Rozvoj lidských zdrojů

Název opatření: 1.2 – Modernizace služeb zaměstnanosti

Umístění projektu (kraj): cíl 1, prioritně v krajích: Ústecký, Moravskoslezský, Pardubický, – Zlínský, kraj Vysočina a postupně v dalších krajích ČR v rámci dalšího programovacího období

Konečný příjemce: SSZ, odbor 41

partneři: NVF, HK ČR a úřady práce v pilotních krajích

Základní komponentou projektu je vybudování Institutu trhu práce (ITP) jako výkonného nástroje pro tvorbu a realizaci politiky zaměstnanosti orientované na zaměstnavatelskou složku trhu práce jako potřebné doplnění systému služeb zaměstnanosti, poskytovaného především sítí úřadů práce. Vznikající síť pracovišť ITP bude odpovídat územní struktuře sítě úřadů

ITP bude doplňovat kapacity a rozšiřovat aktivity veřejných služeb zaměstnanosti na všech úrovních s důrazem na spolupráci se zaměstnavatelskými subjekty. Činnosti ITP jsou zatím

nastaveny rámcově a budou upřesněny na základě podrobnějších analýz. Konkrétní formy spolupráce v rámci regionů budou upraveny regionálními dohodami o spolupráci mezi veřejnými službami zaměstnanosti a Hospodářskou komorou.

Nezbytnou podmínkou pro úspěšné zapojení nově vybudovaného ITP do systému služeb zaměstnanosti je vypracování metodik a postupů pro jednotlivé činnosti, které budou jeho jednotlivá pracoviště zajišťovat. Tyto metodiky budou rovněž rozšiřovat a navazovat na metodiky služeb zaměstnanosti a profesního vzdělávání. Zároveň je nezbytné zavést systém profesního vzdělávání a školení pro pracovníky, kteří budou tyto činnosti vykonávat.

Současný stav:

Veřejné služby zaměstnanosti jsou zajišťovány sítí úřadů práce řízených na centrální úrovni Správou služeb zaměstnanosti MPSV ČR. Síť úřadů práce byla zřízena v souladu s modelem státní správy existujícím v době založení úřadů práce na bázi okresů. Při přechodu na model založený na krajích zůstala síť okresních úřadů práce zachována. Vzhledem k nutnosti zajistit koordinaci činností úřadů práce v krajích byl v každém kraji pověřen jeden úřad práce zajištěním této koordinace. Legislativně je tato koordinace stanovena zákonem 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. V návaznosti na realizaci evropské politiky soudržnosti a implementace programů využívajících finančních zdrojů Evropského sociálního fondu, vznikly na úřadech práce, pověřených koordinací činností v rámci jednotlivých krajů, oddělení implementace projektů ESF.

Veřejné služby zaměstnanosti plní v České republice čtyři základní funkce, jimiž jsou:

- administrace a vyplácení dávek v nezaměstnanosti,
- aktivní politika trhu práce,
- zprostředkování zaměstnání,
- vyplácení sociálních dávek.

Mezi základní podmínky nezbytné pro úspěšné zmodernizování stávajících služeb zaměstnanosti patří zavedení moderního způsobu řízení na základě zkušeností získaných v zemích EU. Na druhé straně je důležité zdůraznit specifické problémy veřejných služeb zaměstnanosti, které je možno shrnout do následujících problémových okruhů:

- podfinancování veřejných služeb zaměstnanosti,
- nezbytnosti zavedení profesního vzdělávání pracovníků veřejných služeb zaměstnanosti včetně přímého napojení na jejich kariérní růst,
- posílení kapacit útvarů ESF na jednotlivých úřadech práce po personální i materiální stránce, tak aby byla připravena na další programovací období,
- posílení kapacit útvarů, které jsou v přímém styku s klienty
- zavedení manažerských způsobů řízení,
- důraz na přizpůsobování se specifickým regionálními podmínkám,
- nový styl a metody řízení.

Prioritou je tak management zaměřený na cíle a důkladné vyhodnocování procesů.

Navržením nového systému řízení a modernizace veřejných služeb zaměstnanosti přispěje k řešení hlavních problémů současného trhu práce a politiky zaměstnanosti:

- dosažení vysoké míry zaměstnanosti ve stárnoucí populaci,
- problému dostatečného rozvoje lidského kapitálu (kvality pracovní síly a její vysoké produktivity),
- vytvoření adekvátního ekonomicko – sociálního rámce pro zaměstnanost,

- vytvoření odpovídajících podmínek a institucionálního rámce pro úspěšnou realizaci Evropské strategie zaměstnanosti v souladu s potřebami českého trhu práce včetně návazných opatření.

Služby zaměstnanosti se při současném řešení strukturálních změn v sekundárním sektoru a zvyšování zaměstnanosti v terciálním sektoru zaměřují zejména na změnu a zvyšování kvalifikace, zlepšování dovedností pracovní síly, podporu vytváření nových pracovních míst a zvyšování udržitelnosti stávajících. Limitujícím faktorem je přetrvávající velmi nízká regionální i profesní mobilita zaměstnanců, nepřehledný systém sociálních dávek s nízkou frekvencí posuzování, vysoké daňové zatížení práce, současný systém důchodového zabezpečení a neexistence systému celoživotního učení.

Zvláštnost českých služeb zaměstnanosti spočívá v tom, že jsou v podstatě součástí státní správy s celostátní, ale prostřednictvím územních orgánů rovněž regionální působností. Zabezpečují státní politiku zaměstnanosti a jejich povinnosti jsou striktně stanoveny zákony, které často nemohou a ani nesmí řešit situace, které jejich obsah přímo neřeší. Současně služby zaměstnanosti podléhají úsporným opatřením státní správy a jejich finanční prostředky a počty zaměstnanců jsou snižovány stejným způsobem jako v administrativní státní správě, bez ohledu na potřeby příslušných trhů práce a zejména na konkrétní personální zabezpečení politiky zaměstnanosti. Negativně se často projevuje i závislost na politických rozhodnutích, která ovlivňují způsoby řízení služeb zaměstnanosti.

Cílové skupiny projektu

Primárními cílovými skupinami pro tento projekt, na něž jsou jednotlivé klíčové aktivity přímo zaměřeny, jsou:

- instituce služeb zaměstnanosti (Správa služeb zaměstnanosti a úřady práce) a jejich pracovníci,
- organizace spolupracující se službami zaměstnanosti a jejich pracovníci.

Za sekundární cílové skupiny lze považovat další skupiny, které budou mít z vyšší kvality, rozsahu a dostupnosti modernizovaných služeb zaměstnanosti prospěch. Mezi tyto skupiny patří na jedné straně zaměstnavatelé a jejich profesní a zájmová sdružení, na druhé straně uchazeči a zájemci o zprostředkování zaměstnání; širší občanská veřejnost.

Cíle projektu

Globální cíl projektu

Hlavním cílem projektu je zkvalitnění, rozšíření a prohloubení služeb zaměstnanosti a zvýšení jejich dostupnosti všem cílovým skupinám, jimž jsou poskytovány.

Realizace projektu přispěje k naplnění globálního cíle opatření 1.2, kterým je modernizace a zvýšení efektivity služeb zaměstnanosti prostřednictvím vytvoření partnerské (paralelní) sítě služeb zaměstnanosti podporujících a doplňujících aktivity služeb zaměstnanosti založené na spolupráci se zaměstnavatelskou sférou, která:

- položí základy uceleného systému služeb zaměstnanosti v České republice v odpovídající územní struktuře schopného zabezpečovat poskytování služeb klientům v požadované době, kvalitě a místě
- vytvoří podmínky pro provázanost spolupráce na národní, regionální a místní úrovni se sociálními partnery, samosprávnými útvary a spolupracujícími organizacemi a její využití při aplikaci Národního plánu reform a principů Evropské strategie

zaměstnanosti v rámci uplatnění národní pracovní síly v globalizujících se podmínkách evropského ekonomického prostoru

- zabezpečí propojení současných informačních soustav v jednotnou informační síť o trhu práce a dalších aktivitách propojených s evropskými informačními sítěmi

Specifické cíle

Specifickými cíli projektu jsou:

- zvýšení kapacity služeb zaměstnanosti zapojením dalších spolupracujících organizací do systému zajišťujícího poskytování služeb zaměstnanosti,
- výrazné rozšíření služeb poskytovaných zaměstnavatelským subjektům,
- prohloubení a zkvalitnění služeb poskytovaných uchazečům a zájemcům o zprostředkování zaměstnání, orientace těchto služeb na individuální přístup k jednotlivým klientům,
- vypracování metodik a postupů nezbytných pro fungování modernizovaného systému služeb zaměstnanosti,
- vytvoření podmínek pro zvyšování odborné úrovně a profesní kvalifikace pracovníků služeb zaměstnanosti i odborné veřejnosti
- vybudování uceleného informačního systému přístupného všem subjektům, podílejícím se na poskytování služeb zaměstnanosti,
- vybudování efektivně fungujícího call-centra pro usnadnění a urychlení kontaktu zájemců o poskytnutí služby se systémem služeb zaměstnanosti,
- návrh systému zavádění standardů kvality služeb zaměstnanosti, jeho ověřování a kontroly,
- vytvoření podmínek pro spolupráci se sociálními partnery, samosprávnými útvary a spolupracujícími organizacemi na národní, regionální i místní úrovni
- ověření fungování nového modelu modernizovaných služeb zaměstnanosti, opírajícího se o spolupráci úřadů práce a vybudovaných pracovišť Institutu trhu práce v pilotních regionech a v souladu se získanými výsledky a zkušenostmi navrhnout plošnou implementaci navrženého modelu pro ostatní regiony

V Pardubickém kraji se podílí na projektu týmy ITP úřadů práce a Hospodářské komory ČR, které realizují klíčové aktivity č. 8 – vypracování metodik pro činnosti Institutu trhu práce v regionech a č. 9. – vybudování a provoz Institutu trhu práce.

V současné době jsou vytvořeny a odsouhlaseny metodické postupy činností pro všechny týmy. Týmy ITP UP a ITP HK v každém pilotním kraji vypracovaly plán činností do konce roku 2007, po tuto dobu budou zkoušeny postupy v praxi a na základě zkušeností následně upravovány postupy a znovu zkoušeny při konkrétních činnostech. Na závěr budou vypracovány metodiky pro jednotlivé oblasti, tj. trh práce, poradenství ke zprostředkování, kariéerní poradenství a dotační poradenství.

Konkrétní činnosti realizované týmy ITP v jednotlivých okresech Pardubického kraje (Pk):

A. v oblasti trhu práce:

- monitorování vývoje na trhu práce v Pk a celé ČR
- získávání podpůrných informací pro poradenství – monitoring firem, analýzy mikroregionů, ad.
- vývoj podílu cizinců na trhu práce v Pk
- analýza problémových odvětví v okresech Pk

B. v oblasti poradenství ke zprostředkování a kariérní poradenství:

- návštěvy u zaměstnavatelů, projednání možností obsazení pracovních míst uchazeči o zaměstnání z definovaných skupin uchazečů
- „zvýšená péče“ o uchazeče o zaměstnání z definovaných cílových skupin – viz bod výše, vyhledávání vhodných pracovních míst šetřením u zaměstnavatelů
- ověřování pracovních podmínek u zaměstnavatelů, vyhledávání volných pracovních míst pro cílové skupiny
- poskytování poradenských služeb v oblasti využívání IT při získávání zaměstnání
- odborné poradenství zaměstnavatelům (oblast zaměstnávání osob se zdravotním postižením a pracovní rehabilitace, pro MSP personální poradenství, poradenství pro začínající podnikatele v oblasti získávání zaměstnanců, rekvalifikací, apod.
- kariérní poradenství pro výběr a volbu povolání (školy, firmy)

C. poradenství v oblasti dotací z ESF

Jednotlivé body jsou rozpracovávány do postupů a dílčích konkrétních činností.

Př. poskytování poradenských služeb v oblasti využívání IT při získávání zaměstnání představuje individuální školení pro 1-2 osoby na používání portálu MPSV pro vyhledávání volných míst, učení psaní životopisů na PC, atd.

Všechny aktivity jsou průběžně monitorovány a vyhodnocovány, aby mohly být postupy průběžně zlepšovány. Výstupem z projektu v KA č. 8 a 9 budou metodiky, které by měl vybudovaný Institut trhu práce využívat pro svou práci. Ukončení projektu: srpen 2008.

Kontaktní adresa:

Ing. arch. Iva Svobodová
vedoucí ITP PUP Pardubice
Úřad práce v Pardubicích
oddělení: Institut trhu práce
Boženy Vikové – Kunětické 2011
530 02 Pardubice
Email: Iva.Svobodova@pa.mpsv.cz
tel.: 466 751 125

BÝVANIE A KVALITA ŽIVOTA

Jarmila Vidová

Abstrakt

Bývanie je súčasťou sociálneho rozvoja, zdokonaľovania kvality života individua aj spoločnosti. V súčasnosti sme svedkami diferenciacie spoločnosti podľa sociálnych skupín, profesií, vzdelanostnej úrovne, ktorá vplýva na kvalitu bývania a tým bezprostredne aj na kvalitu života. Pretože život človeka sa odohráva nielen v byte, resp. dome, ale aj v jeho okolí a je to vyvíjajúci sa sociálny proces, ktorý má vlastné zákonitosti, bývanie je realizáciu súboru aktivít človeka v byte a obytnom prostredí. Bývať znamená zo sociologického hľadiska žiť v určitom spoločenstve, mať pocit spolupatričnosti, istoty a bezpečia, vyplývajúci zo zaradenia do tohto spoločenstva. Bývanie by sa malo chápať zo širšej perspektívy prítlačlivosti miest v kontexte posilňovania ich rastového potenciálu a potenciálu vytvárania pracovných miest, čiže v kontexte prispievania k realizácii Lisabonskej agendy.

Abstract

Housing is a part of social development, improvement of quality of individual living as well as society. We can see right now differentiation of society by the professions, education level which has influence to housing quality and by it to quality of living. Because of man life is done not only in flat or house but as well in other areas and its developing social process, which has own acts, housing is realization set of personal activities in flat and living area. To live means from social level, to be in concrete society, has feeling of companionship and safety coming, from membership of this society. Housing should be taken from wider outlook of interesting places in context of growing employment potential so in complex of Lisbon agenda realization.

Kľúčové slová

Bývanie, bytová politika, finančné zdroje,

Keywords

Housing, houses, economy, financial resources, effective competition

Úvod

Bývanie je statkom so špecifickými črtami, ktoré ho odlišujú od ostatných druhov spotrebných statkov. Predstavuje kumulatívny dopyt po rôznych službách, ktoré sú s bývaním spojené. Bytové služby vyplývajú z rozmanitosti najrôznejších charakteristík bývania, pretože bývanie sa nepovažuje za statok, ktorý prináša konkrétny úžitok svojim potenciálnym alebo aktuálnym spotrebiteľom, ale je treba identifikovať jeho základné atribúty (napr. počet miestností, kvalita prostredia, dostupnosť bývania).

Bývanie

Bývanie je uznané ako jedna zo základných ľudských potrieb, ktorá má byť uspokojovaná na úrovni adekvátnej celkovému stupňu sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti. Deklarovanie bývania ako jedného zo základných ľudských práv vytvára záväzok pre verejné subjekty (štát, obce), aby sa angažovali pri riešení problémov vyvstávajúcich v súčasnosti tejto oblasti. Štátna bytová politika musí vychádzať zo základných programových dokumentov OSN v oblasti bývania (Vancouverská deklarácia z roku 1976, Globálna

stratégia bývania z roku 1988, Agenda Habitat z Istanbulu z roku 1996, účelová štúdiá OSN „Profily krajín v oblasti bývania – Slovensko“ z roku 1999), ako aj zo skúseností medzinárodného vývoja v oblasti bývania a to tak, aby dochádzalo k približovaniu sa k zásadám akceptovaným Európskou úniou v oblasti bytovej politiky.

Dlhoročná prax vyspelých európskych krajín s trhovovo orientovanou ekonomikou dokazuje, že najlepším prostriedkom riešenia problému bývania je vytvorenie trhu s bytmi^{1,2} a udržovanie stavu rovnováhy na ňom. Aby na trhu s bytmi vznikla rovnováha, štáty vynakladajú nemalé finančné prostriedky, pretože dopyt býva prevažne vyšší ako ponuka vplyvom konkurencie. Konkurencia zvyšuje dopyt, čo vedie k celkovému zväčšeniu objemu výstavby bytov. Pri neexistencii konkurencie náklady rastú a ponuka bývania zostáva neelastická vo vzťahu k dopytu. Faktorom ovplyvňujúcim trh s bytmi je cena. Cena bývania nezávisí len od efektívnosti výstavby, ale tiež od elasticity, s akou výstavba reaguje na zmeny v dopyte po bývaní,³ tiež od skutočnosti, že domy a byty sa od seba navzájom odlišujú veľkosťou obytnej plochy, vonkajším vzhľadom, vekom, kvalitou použitých materiálov, ako aj kvalitou pridružených priestorov (garáž, bazén, záhrada, telocvičňa a pod.). Cena bývania je ovplyvňovaná kvalitou okolitého prostredia, sociálnou štruktúrou obyvateľov, hlučnosťou prostredia, kvalitou verejných priestranstiev, ciest, chodníkov dostupnosťou do zamestnania, škôl, zdravotníckych a kultúrnych zariadení.⁴ Riešenie takých problémov ako: prístupnosť k primeranému bývaniu, cenová dostupnosť bývania, kvalita bývania, nie je možné zabezpečiť bez určitých intervencií štátu a iných verejných subjektov na trhu s bytmi.

Na 15. neformálnom každoročnom stretnutí ministrov zodpovedných za bývanie z členských štátov Európskej Únie a tiež z prístupových krajín konanom v meste Padova v dňoch 27.–28. novembra 2003, európski ministri súhlasili s tým, že je dôležité bývanie považovať za jeden zo základných elementov boja proti sociálnemu vylúčeniu vzhľadom na jeho dopady na zdravie, osobnú bezpečnosť a sociálny život obyvateľov, s ohľadom na skutočnosť, že nedostatok primeraného bývania má negatívne účinky na každú zložku ľudského života, musí byť preto považované za príčinu sociálneho odcudzovania. Ministri prediskutovali otázku práva na bývanie a poznamenali, že pojem právo na bývanie je zahrnutý v legislatíve väčšiny členských štátov. Ministri si tiež pripomenuli obsah článku II-34 (3) „Sociálna istota a sociálna pomoc“ z návrhu Európskej ústavy „za účelom boja proti sociálnemu vylúčeniu a chudobe, únia uznáva a rešpektuje právo na sociálnu pomoc a pomoc pri zabezpečení bývania tak, aby bola zabezpečená primeraná existencia pre všetkých, ktorí nemajú dostatok zdrojov, v súlade s pravidlami vytýčenými právom únie a národnými zákonmi a praktikami.“

¹ V štáte neexistuje jediný trh s bytmi, ale trh bytov je sústavou miestnych (parciálnych) trhov s relatívnou samostatnosťou v závislosti od konkrétnych podmienok. Centrom miestneho trhu bytov je mesto resp. obec, ktoré má v hierarchii osídlenia daného regiónu rozhodujúce postavenie. Význam miestneho trhu s bytmi je určený existujúcim bytovým fondom, úrovňou sociálnej infraštruktúry, dopravnou dostupnosťou, počtom pracovných príležitostí pre obyvateľov.

² Jankovichová, E.: Nájomné bývanie. Bratislava, STU 2003.

³ Babič, J.: Zvláštnosti trhu, PC-DIR, Brno 1998

⁴ Okolie bytu tvoria dve skupiny výrobkov a služieb:

- výrobky, ktoré zabezpečujú tzv. investovanie spočívajúce v jeho napojení na siete všetkých energetických a iných sietí,
- bytové služby, ktoré zahŕňajú spotrebu energií, vody, náklady na kanalizáciu, odvoz odpadkov a smetí, používanie výťahu, upratovanie a osvetlenie spoločných priestorov domu, vybavenie spoločnou televíziou a rozhlasovou anténou, napojenie na informačné médiá, telefón, fax, počítačovú sieť atď.

Významným prvkom stratégie bývania je zabezpečovanie výstavby nájomných bytov, pretože v dôsledku privatizácie je podiel bytov vo vlastníctve na Slovensku veľmi vysoký a v súčasnosti chýbajú obyvateľstvu nájomné byty.

Štát poskytuje jednotlivým mestám a obciam dotácie na obstaranie nájomných bytov. V tabuľke č.1 je stručný prehľad poskytnutých dotácií jednotlivým krajom v Slovenskej republike a počet vytvorených bytových jednotiek za rok 2005. Ako môžeme vidieť, najvyššia finančná dotácia bola poskytnutá Popradskému kraju a najmenšia Bratislavskému. Dotácie boli poskytované na základe podaných žiadostí miest a obcí.

Tabuľka č.1 Poskytnuté dotácie v roku 2005 na obstaranie nájomných bytov v SR

Kraj	Počet bytových jednotiek	Dotácie poskytnuté v tis. Sk
Bratislavský	134	50 221,90
Banskobystrický	218	72 583,30
Košický	257	128 740,90
Nitriansky	410	157 693,00
Popradský	579	220 026,30
Trenčiansky	317	97 276,20
Trnavský	365	138 271,10
Žilinský	434	141 104,20
Spolu	2714	1 005 916,90

Zdroj: www.build.gov.sk

Kvalita života

Zlepšovanie života a civilizačný rast je súčasťou ľudských dejín. Sociálny rozvoj a kvalita života sú bezprostredne prepojené.⁵ Problematika kvality života a počiatky jej skúmania siahajú do 50. a začiatku 60. rokov minulého storočia. Predmetom výskumu boli indikátory blahobytu, pričom kvalita života vyjadrovala mieru kongruencie objektívnych životných podmienok a ich subjektívneho hodnotenia veľkými skupinami ľudí (išlo o výskumy týkajúce sa stavu spoločnosti)⁶. Neskôr sa stredom záujmov stali ekonomické a sociálne indikátory kvality života (príjem a materiálne zabezpečenie, politická sloboda a nezávislosť, sociálna spravodlivosť, právne istoty a zdravotná starostlivosť) a subjektívne indikátory kvality života (subjektívna pohoda a spokojnosť so životom)^{7,8}.

⁵ Lалуha, I.: Kvalita života. In: Stanek, V. a kol: Sociálna politika. Vydavateľstvo Ekonóm. Bratislava. 2004. str. 140

⁶ Andrews, F. M., Whitley, S. B.: Social indicators of well-being. American's perceptions of life quality. Plenum, New York. 1976

⁷ Diener, E.: Subjective well-being. Psychological Bulletin, 95/1984. str. 542 – 575.

⁸ Diener, E.: Subjective well-being: the science of happiness, and a proposal for a national index. American Psychologist, 55/ 2000. str. 34 – 43.

Podľa Fuhrera (2000)⁹ je v posledných dvoch desaťročiach kvalita života považovaná za koncept, ktorý sa vzťahuje na jednotlivca, nie na ekonomické alebo sociálne podmienky a ťažiskovým sa stal výskum kvality života, ktorá súvisí so zdravím osoby (HRQOL = Health-Related-Quality of Life). Na druhej strane však Mattejat a jeho spoluautori (1998)¹⁰ považujú kvalitu života za multidimenzionálny koncept a rozlišujú medzi kvalitou života v širšom zmysle (predpoklady a podmienky materiálne, telesné alebo psychické choroby, ktoré môžu kvalitu života ovplyvňovať, znižovať resp. zvyšovať) a kvalitou života v užšom zmysle, kedy rozlišujú dva aspekty kvality života, objektívnu spôsobilosť ku konaniu (objektívna výkonnosť) a subjektívnu pohodu, resp. subjektívnu spokojnosť s vlastným telesným a psychickým stavom, životnou situáciou a spôsobom života.

Podľa Lалуha (2004) je kvalita života v širšom slova zmysle zdokonaľovanie kvality života, prekročenie spotrebného štandardu, jeho kvalitatívnych parametrov spolu s obohatením duchovného života individua i spoločnosti sú súčasťou sociálneho rozvoja a uspokojovanie základných potrieb a reprodukčný štandard už dosiahnutej kvality života je obsahovým východiskom sociálneho rozvoja v užšom zmysle.¹¹

Podľa Maříkovej, Petruska a Vodákovej (1996), kvalita života označuje kvalitatívne parametre ľudského života, spôsobu života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti. Je určená protikladom predovšetkým k objemovým, makroagregátnym ekonomickým a so ziskom súvisiacim kritériám výkonnosti a úspešnosti ekonomického systému. Kvalita života sa vzťahuje aj k postmateriálnym hodnotám. Ira (2003) posudzuje kvalitu života na základe širokého spektra oblastí a ich indikátorov, medzi ktoré patrí i bývanie a jeho úroveň a kvalita.

Veenhoven (1997) uvádza, že „v súčasnosti termín kvalita života (quality of life) má dva významy, existencia adekvátnych podmienok, ktoré sú nevyhnutné pre dobrý život a žitie dobrého života“. Pojem kvalita života sa podľa neho používa v dvoch úrovniach – v kontexte spoločnosti (societal level) a v kontexte jednotlivca (individua). Ak v kontexte spoločnosti hovoríme, že kvalita života v krajine je nízka, potom máme na mysli, že chýbajú podmienky pre dobrý život, dostatok potravín, možnosti bývania alebo zdravotnícka starostlivosť.¹² Povedať, že život spoločnosti je zlý, je neobvyklé a takéto vyjadrenie je primerané na individuálnej úrovni (individual level). Na individuálnej úrovni sa však používa vyjadrenie, že kvalita života osoby nie je dobrá a myslíme tým, že osoba nemá dobré podmienky pre život, čo ešte neznamená, že osoba musí žiť zle.¹³

Okrem termínu „kvalita života“ (quality of life), ktorý sa rozvíjal v kontexte sociálnych vied a medicíny, stretávame sa ja s pojmom subjektívna pohoda (well-being), ktorý má psychologický základ. Subjektívna pohoda pozostáva z dvoch komponentov: emocionálny resp. afektívny komponent a kognitívno-evaluatívny komponent. Emocionálny komponent možno rozdeliť na dva parciálne komponenty - pozitívny a negatívny afekt. Kognitívno-

⁹ Fuhrer, M. J. Subjectifying quality of life as a medical rehabilitation outcome. *Disability and Rehabilitation*, 22/2000. str. 481 – 489.

¹⁰ Mattejat, F. Kol.: Das Inverntar zur Erfassung der Lebensqualität bei Kindern und Jugendlichen (ILK) – Eine Pilotstudie. *Zeitschrift fuer Kinder- und Jugendpsychiatrie*, 26/1998. str. 174 – 182.

¹¹ Láluha, I.: Kvalita života. In: Stanek, V. a kol.: *Sociálna politika*. Vydavateľstvo Ekonóm. Bratislava 2004. str. 140

¹² V prípade inividuálnej kvality života môžeme povedať aj to, že niekto žije zle a myslíme tým, že sa cíti osamelý alebo fyzicky slabý a podobne.

¹³ Veenhoven, R.: *Advances in understanding happiness*. *Revue Quebecoise de Psychologie*. 1997.

evaluatívny komponent zahŕňa globálnu (všeobecnú) spokojnosť so životom a spokojnosť s rozličnými špecifickými oblasťami života.¹⁴

Podľa Fahrenberga je spokojnosť so životom individuálne hodnotenie minulých a súčasných podmienok života a očakávanej životnej perspektívy. Konkrétne ide o 10 oblastí života a individuálnej spokojnosti s nimi: zdravie, práca a povolanie, finančná situácia, voľný čas, manželstvo a partnerstvo, vzťah k vlastným deťom, spokojnosť so sebou, sexualita, priatelia, známy, príbuzní a bývanie.¹⁵

V súvislosti so spokojnosťou so životom, sme sa zamerali na oblasť bývania ako súčasť sociálneho rozvoja, zdokonaľovania kvality života individua aj spoločnosti. V súčasnosti sme svedkami diferenciacie spoločnosti podľa sociálnych skupín, profesií, vzdelanostnej úrovne. Uvedená diferenciácia spoločnosti vplyva na kvalitu bývania a tým bezprostredne aj na kvalitu života. Pretože život človeka sa odohráva nielen v byte, resp. dome, ale aj v jeho okolí a je to vyvíjajúci sa sociálny proces, ktorý má vlastné zákonitosti, bývanie¹⁶ je realizáciu súboru aktivít človeka v byte a obytnom prostredí. Bývať znamená zo sociologického hľadiska žiť v určitom spoločenstve, mať pocit spolupatričnosti, istoty a bezpečia, vyplývajúci zo zaradenia do tohto spoločenstva. Bývanie by sa malo chápať zo širšej perspektívy príťažlivosti miest v kontexte posilňovania ich rastového potenciálu a potenciálu vytvárania pracovných miest, čiže v kontexte prispievania k realizácii Lisabonskej agendy. Príspevok miest k rastu a zamestnanosti je takisto zhodnotený v rámci strategických usmernení Spoločenstva o súdržnosti. Európsky parlament sa v rámci tejto témy vo viacerých vyhláseniach¹⁷ vyjadril v prospech konkrétnych opatrení stimulujúcich rozvoj mestského prostredia a väčšej zodpovednosti prijímateľov rozhodnutí na miestnej úrovni, ktorí sú zodpovední za vypracovanie plánov hospodárenia a mestskej dopravy na zlepšenie každodenného života vo svojich mestách. Európska charta o bývaní prijatá 26. apríla 2006 pracovnou skupinou Európskeho parlamentu URBAN-Logement definuje bývanie ako základnú časť života, ako základné sociálne právo na základe európskeho sociálneho modelu a ako prvok ľudskej dôstojnosti. V tomto kontexte je dôležité určiť faktory, ktoré majú vplyv na bývanie, s cieľom realizovať „sociálne zodpovednú“ politiku a sprístupniť bývanie pre všetkých. Je potrebné nájsť riešenie problémov priestorovej segregácie a vytvárania get, ako aj o odpoveď na sociálno-ekonomické výzvy spojené so starnutím obyvateľstva a zároveň o zaradiť bývanie do širšej perspektívy trvalo udržateľného rozvoja miest. Spokojnosť človeka so svojím prostredím nemožno dosiahnuť len snahou o jeho technickú či ekonomickú optimalizáciu. Dôležitú funkciu tu má aj kvalitatívna stránka uspokojovania vznikajúcich potrieb pri súčasnom rešpektovaní kultúrneho zázemia spoločnosti a jej sociálnych skupín.

Sociálno-ekonomický význam bývania po naplnení jeho základnej funkcie spočíva vo vytvorení predpokladov pre rozvoj ľudského potenciálu, tvorivých schopností a spoločenskej aktivity človeka.

¹⁴ Abele, A., Becker, P.: Wohlbefinden. Theorie – Empirie – Diagnostik. Weinheim. Juventa. 1991.

¹⁵Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J., Brähler, E.: Fragebogen zur Lebenszufriedenheit (FLZ). Handanweisung. Goettingen: Hogrefe. 2000.

¹⁶ Labaj, J.: Byty, bývanie a bytová politika v trhovom hospodárstve. Bratislava, Elita 1993. ISBN 80-85323-28-1

¹⁷ Uznesenie Európskeho parlamentu o tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách (2006/2061(INI)) a Uznesenie Európskeho parlamentu o urbanistickom rozmere v súvislosti s rozšírením (2004/2258(INI)).

Použitá literatura

1. Andrews, F. M., Whithey, S. B.: Social indicators of well-being. American's perceptions of life quality. Plenum, New York. 1976
2. Abele, A., Becker, P.: Wohlbefinden. Theorie – Empirie – Diagnostik. Weinheim. Juventa. 1991.
3. Diener, E.: Subjective well-being. Psychological Bulletin, 95/1984.
4. Diener, E.: Subjective well-being: the science of happiness, and a proposal for a national index. American Psychologist, 55/ 2000.
5. Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J., Brähler, E.: Fragebogen zur Lebenszufriedenheit (FLZ). Handanweisung. Goettingen: Hogrefe. 2000.
6. Fuhrer, M. J. Subjectifying quality of life as a medical rehabilitation outcome. Disability and Rehabilitation, 22/ 2000.
7. Labaj, J.: Byty, bývanie a bytová politika v trhovom hospodárstve. Bratislava, Elita 1993. ISBN 80-85323-28-1
8. Laluha, I.: Kvalita života. In: Stanek, V. a kol: Sociálna politika. Vydavateľstvo Ekonóm. Bratislava. 2004.
9. Mattejat, F. Kol.: Das Inverntar zur Erfassung der Lebensqualität bei Kindern und Jugendlichen (ILK) – Eine Pilotstudie. Zeitschrift fuer Kinder- und Jugendpsychiatrie, 26/1998.
10. Veenhoven, R.: Advances in understanding happiness. Revue Quebecoise de Psychologie. 1997
11. Vidová, J.: Financovanie bytovej výstavby v Slovenskej republike. Ekonomické rozhľady 2/2007 – vedecký časopis Ekonomickej univerzity v Bratislave. ISSN 0323-262X
12. Uznesenie Európskeho parlamentu o tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách (2006/2061(INI)) a Uznesenie Európskeho parlamentu o urbanistickom rozmere v súvislosti s rozšírením (2004/2258(INI)).

Kontaktná adresa

Ing. Jarmila Vidová, PhD.
Katedra hospodárskej politiky
Národohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta č. 1
851 04 Bratislava
e-mail: vidova@dec.euba.sk
tel.č.: +421 2 672 91 420

POSTAVENÍ POSKYTOVATELŮ V SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH

Mirka Wildmannová

Abstrakt

Zákon o sociálních službách s sebou přináší omezení monopolní role státu v poskytování sociálních služeb a také šanci pro soukromé poskytovatele sociální péče. Nový zákon přinesl do sociální oblasti zavedení tržních principů, neboť se jednotliví poskytovatelé sociální péče budou ucházet o přízeň sociálně slabých v rovné soutěži.

Článek zvýrazňuje roli partnerů při vytváření veřejných politik, na základě kterých jsou poskytovány sociální služby. Financování sociálních služeb úzce souvisí s tím, jak jsou pojaty kompetence, odpovědnosti a systémové vztahy nejen poskytovatelů sociálních služeb.

Abstract

Social service law results in reduction of the state monopoly in offering social services, and also giving chance to private providers of social care. The new law adopts market principles in social sphere, because each provider of social care will take part on a fair competition while competing for social weak people's favour.

Article highlights role of partners during the process of establishing public policies that serves as a base for social services providing and identify as a mistake passive and static models without utilizing social capital and potential of partners.

Klíčová slova

Veřejné služby, sociální služby, sociální péče, principy sociálních služeb, efektivnost sociálních služeb

Keywords

Public services, social services, social care, principals of social services, efficiency of social services

Úvod

Sociální služby představují specifickou oblast a zároveň těžiště sociální pomoci jako formy sociálního zabezpečení, i když jsou chápány a v praxi odděleny zcela samostatně, a jejich poskytování má v Evropě tradici shodnou s evropskou kulturou vůbec. Sociální pomoc, jako jedna ze tří základních oblastí sociálního zabezpečení, se vyznačuje právě tím, že se v jejím rámci nepeněžitá plnění (služby) poskytují tam, kde by peněžitá dávky nespĺnily účel sociální péče. A to buď proto, že poskytnutí peněz neuspokojí potřeby klienta, nebo proto, že klient peníze nepoužil k účelu, pro který mu byly poskytnuty.

Sociální služby vnímáme jako mimořádně významnou část aktivit státu, samosprávy a nestátních subjektů, která řeší problémy jednotlivců, rodin a skupin občanů, a tím pozitivně ovlivňuje sociální klima celé společnosti. Sociální služby nejsou významné proto, že je potřebuje mnoho lidí, ale proto, že bez jejich působení by se významná část občanů nemohla podílet na všech stránkách života společnosti, bylo by znemožněno uplatnění jejich lidských a občanských práv a docházelo by k jejich sociálnímu vyloučení.¹

¹ Průša, L.: Obce, města, regiony a sociální služby, Socioklub, Praha 1997

Základní principy financování systému sociálních služeb se po celá 90. léta prakticky téměř nezměnily, přestože jako jedno z prvních opatření v oblasti sociální transformace bylo umožnění vstupu obcí a nestátních neziskových organizací do tohoto systému. Tento systém financování sociálních služeb s výraznými prvky centrálního administrativně direktivního charakteru řízení se tak stal limitujícím prvkem dalšího rozvoje tohoto systému sociální ochrany obyvatelstva.²

1. ledna 2007 vstoupil v České republice v platnost nový zákon o sociálních službách.³ Tato právní úprava jednak posiluje finanční soběstačnost (kupní sílu) uživatelů sociálních služeb tím, že zavádí nový finanční nástroj, kterým je příspěvek na péči, a zároveň prostřednictvím dotačních titulů, směřovaných jak k zadavatelům tak poskytovatelům sociálních služeb, se podílí na zajištění potřebné sítě sociálních služeb v území.

Cílem příspěvku je analyzovat postavení poskytovatelů sociálních služeb – v tomto příspěvku jde o sociální služby, které jsou poskytovány poskytovateli různých právních forem. Zřizovateli zařízení působících sociálních službách je v ČR jak MPSV, kraj, obec, nestátní neziskové organizace, církve, fyzické osoby, nadace atd. Impulsem k analýze postavení poskytovatelů v sociálních službách je nový zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, kdy jedním z hlavních důvodů k vypracování nové právní normy byla potřeba změnit systém sociálních služeb, který funguje od konce osmdesátých let minulého století a nevyhovuje požadavkům dnešní doby. Na sociální politiku bylo i v oblasti sociálních služeb nahlíženo podstatně odlišným způsobem, a to především v oblasti svobody rozhodování jedinců a demokratických principů fungování veřejné správy.

Příspěvek čerpá především z následujících materiálů: ze zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, z důvodové zprávy k tomuto zákonu, v prováděcích předpisů, z ekonomické analýzy Ministerstva práce a sociálních věcí a databáze Ministerstva financí ARIS – RARIS.

Působnost orgánů veřejné správy v sociálních službách

Původní systém neřešil vzájemné vztahy a kompetence jednotlivých úrovní veřejné správy, které nesou odpovědnost za vytváření podmínek pro uspokojování potřeb osob. Nebyly také vyřešeny vztahy mezi veřejnou správou, poskytovateli sociálních služeb a osobami, které z důvodu nepříznivé sociální situace pomoc potřebují. Nízké autonomní příjmy neumožňovali územní samosprávě plně převzít odpovědnost za rozsah a úroveň poskytovaných sociálních služeb na jejím území.

Nový systém financování a zabezpečování sociálního služeb je založen na smluvním principu, což podle MPSV staví člověka v nepříznivé sociální situaci do aktivní role, čímž se zabezpečí sociální začleňování a sociální soudržnost společnosti. Celkově to znamená, že větší část výdajů na sociální služby bude směřovat přímo uživatelům sociálních služeb. Osoba závislá na pomoci jiné osoby se bude moci rozhodnout, jestli chce využít existující sítě sociálních služeb nebo uspokojovat své potřeby v domácím prostředí a s využitím pomoci svého okolí. Poskytnutí příspěvků také umožní přesnější alokaci veřejných prostředků tam, kde potřeba péče, a nikoli tam, kde byly v minulosti vytvořeny kapacity služeb. Přesun finančních prostředků formou dotací ze státního rozpočtu do rozpočtu krajů je také pozitivním řešením, neboť se financování poskytování sociálních služeb dostane více do míst, kde jsou sociální služby poskytovány. Avšak tento systém financování stále nepočítá s rovnoměrným vztahem mezi orgány veřejné správy a poskytovateli sociálních služeb. Nepočítá se vztahem

² Průša, L.: *Ekonomie sociálních služeb*, ASPI Publishing, Praha 2003

³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

objednavatele a vykonavatele sociální služby, nýbrž stále počítá s tím, že poskyvatelé sociálních služeb budou muset o podporu své činnosti žádat, a to i přesto, že bude stanoven rozsah poskytovaných služeb na daném území.

V novém systému stát určuje podmínky pro poskytování sociálních služeb, nebude však nadále poskytovatelem sociálních služeb, s výjimkou 5 zařízení sociálních služeb, které v současné době spravuje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Situace, kdy byl stát majoritním poskytovatelem sociálních služeb, skončila se zánikem okresních úřadů. Úlohou státu je podporovat regionální a místní samosprávy v tom, aby byly schopny hodnotit souhrn potřeb jejich obyvatel a na tomto základě vytvářet typové a územně dostupné sítě služeb. Stát stanovuje své priority v oblasti dostupnosti a kvality sociálních služeb ve formě střednědobé strategie.

Kraje a obce vytvářejí ve své samostatné působnosti podmínky pro poskytování sociálních služeb ve svém území a stanovují ve vzájemné spolupráci střednědobé plány poskytování sociálních služeb. Na této úrovni je možné zajišťovat také propojování sociálních a zdravotních služeb. Regionální nebo místní podmínky pro uspokojování potřeb lidí mohou být rozdílné, ovšem vždy odpovídající potřebám a možnostem v daném území.

Kraje mají zásadní vliv na charakter a rozsah sítě sociálních služeb také z toho důvodu, že je jim svěřována působnost v oblasti registrace poskytovatelů sociálních služeb a kontroly, a to v přenesené působnosti.

Obce a kraje jsou povinni ze zákona zajišťovat dostupnost informací o možnostech a způsobech poskytování sociálních služeb na svém území a zprostředkovat kontakt mezi člověkem a poskytovatelem sociálních služeb. V České republice existuje také hustá síť poraden s různým zaměřením počínaje poradnami, které poskytují všeobecné informace (především tzv. občanské poradny) a konče vysoce specializovanými poradnami. MPSV má provozovat na svých internetových stránkách rozsáhlý informační systém o sociálních službách, který je významnou pomůckou jak pro instituce tak i jednotlivce. V tomto informačním systému budou informace o všech poskytovatelích sociálních služeb v České republice.

Obecní úřad v rozšířené působnosti zajišťuje poskytnutí sociální služby v krizové situaci a koordinuje poskytování sociálních služeb. Rozhodují o nároku na příspěvek na péči a současně jej vyplácejí. Krajský úřad zajišťuje poskytnutí sociální služby v případě ukončení činnosti poskytovatele a koordinuje poskytování sociálních služeb. Také provádí inspekci sociálních služeb. Obec a kraj zjišťují potřeby poskytování sociálních služeb, zajišťují dostupnost informací, zprostředkovávají sociální služby, zpracovávají plány rozvoje a sledují jejich plnění. Ministerstvo řídí a kontroluje výkon státní správy a zpracovává plán rozvoje.

V rámci přenesené působnosti spravují obecní a krajské úřady agendu danou zákonem a získávají na ni finanční prostředky ze státního rozpočtu. V rámci samostatné působnosti se starají o charakter a rozsah místní a regionální sítě sociálních služeb a vytvářejí k nim komunitní plány. Nevýhodou je, že i na samostatnou působnost budou kraje získávat finanční prostředky prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu. Pokud má být územní samospráva skutečně odpovědná za rozsah a úroveň sociálních služeb na jejím území, musí být sociální služby hrazeny z jejich vlastních rozpočtů, tedy prostřednictvím navýšení rozpočtového určení daní v jejich prospěch.

Povinnosti poskytovatelů sociálních služeb

Zásadní změnou, kterou nový zákon⁴ přináší proti dosavadnímu stavu, je registrační povinnost pro poskytovatele sociálních služeb. Zavedení registru poskytovatelů sociálních služeb je základním předpokladem k získání přehledu o rozsahu a charakteru sítě sociálních služeb. Pro poskytovatele je zařazení do registru podmínkou k poskytování sociálních služeb a jedním z předpokladů pro čerpání finančních prostředků z veřejných rozpočtů.

Oprávnění k poskytování služeb vydává(a registr poskytovatelů vede) krajský úřad. Pro získání oprávnění bude třeba splnit následující podmínky:

- § písemná žádost,
- § bezúhonnost a odborná způsobilost poskytovatele,
- § bezúhonnost a odborná způsobilost všech fyzických osob přímo poskytujících sociální služby,
- § zajištění hygienických podmínek pro poskytování služeb,
- § vlastnické nebo užívací právo k objektu nebo prostorám, kde budou služby poskytovány,
- § zajištění materiálních a technických podmínek.

Registr poskytovatelů je veřejně přístupný, což zajistí ministerstvo práce a sociálních věcí. Údaje z registru poskytovatelů současně umožní vytvoření veřejného informačního systému, který bude sloužit k lepší orientaci v systému sociálních služeb. Roční náklady na vedení krajských registrů se odhadují na deset miliónů korun, předpokládá se přitom jeden pracovník v každém kraji.⁵

Poskytovatelé sociálních služeb mají mít bez ohledu na jejich právní formu stejná práva a povinnosti. Reaguje se tak na dlouhodobě neřešené nerovné postavení poskytovatelů sociálních služeb, kteří nejsou zřizováni orgány veřejné správy.

Vztah mezi klientem a poskytovatelem se převádí dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, na smluvní, tedy obchodní bázi. Tato skutečnost narazila u části klientů na nepochopení ("dosud se za službu nemuselo platit skoro nic"), ale překvapivě také u některých poskytovatelů, zejména z řad nestátních neziskových organizací. Většina těchto subjektů vznikla jako dobrovolnické sdružení, hlavním motivem byla snaha pomáhat potřebným. Proto je pro některé pracovníky velmi nepříjemné "říkat si o peníze", zvláště narazí-li na negativní reakci u klientů. Odstranění takovýchto mentálních bariér bude vyžadovat určitý čas. Smluvní princip staví člověka v nepříznivé sociální situaci do aktivní role, jeho objektivizované potřeby a projev vůle by měly být určující pro zvolení formy pomoci.

Nově se zavádí inspekce kvality sociálních služeb. Inspekci kvality poskytování sociálních služeb se rozumí systematické ověřování a hodnocení postupů a metod užívaných při poskytování sociálních služeb. Postupy, metody a jejich výsledky jsou při inspekci srovnávány se standardy kvality sociálních služeb jako obecně uznávanými postupy a metodami při poskytování sociálních služeb s přihlédnutím k ekonomickým možnostem. Standardy kvality sociálních služeb stanoví ministerstvo za účasti zástupců poskytovatelů a uživatelů. Průměrné náklady jedné inspekce se odhadují na třicet tisíc korun. Záleží na druhu poskytované služby a době inspekce (1 až 3 dny). Předpokládá se provedení tří set

⁴ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

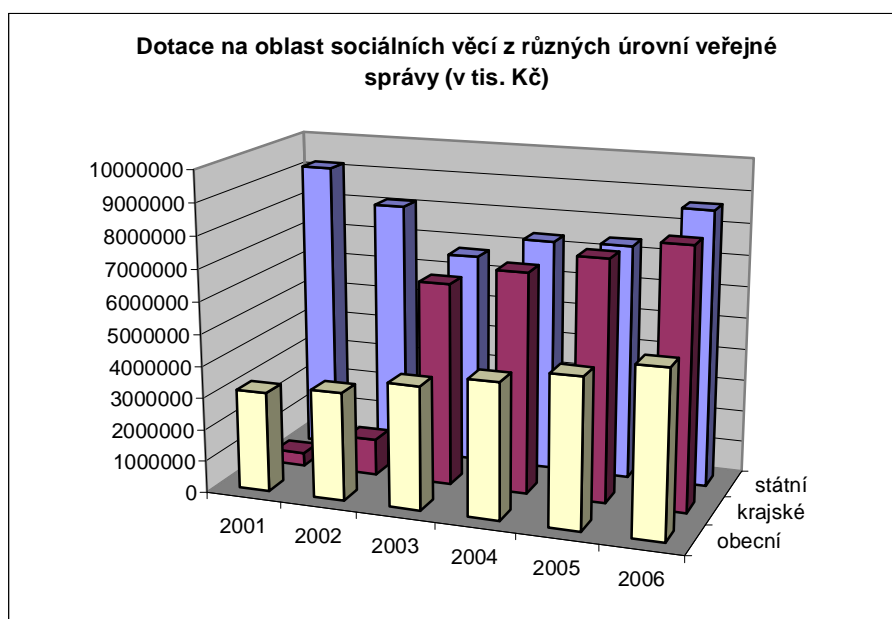
⁵ <http://socialnirevue.cz/item/poskytovani-socialnich-sluzeb-registrace-poskytovatelu-a-inspekce-kvality/category/socialni-prace>

padesáti inspekcí ročně. Celkové náklady inspekcí můžeme odhadnout ve výši deset a půl miliónu korun ročně, o něž se podělí poskyvatelé a ministerstvo, každý půlku. Dalších pět až deset miliónů případně na zavedení systému inspekcí, především vzdělávání inspektorů.

Srovnání jednotlivých veřejných rozpočtů a jednotlivých právních forem

Následující graf ukazuje porovnání finančních prostředků plynoucích z jednotlivých úrovní veřejné správy. Jedná se o prostředky poskytnuté konkrétním subjektům činným v oblasti sociálních věcí (včetně subjektů ziskových). Nejsou zahrnuty související platy zaměstnanců veřejné správy, platby za služby, investiční nákupy apod. hrazené přímo z jednotlivých rozpočtů. Stejně tak nejsou zahrnuty transfery do rozpočtů nižších úrovní veřejné správy. Z grafu je patrné, letech 2001 a 2002 byla jednoznačně největší část prostředků poskytována ze státního rozpočtu, od vzniku krajů se poskytování dotací do oblasti sociálních služeb z úrovně státu a kraje vyrovnalo. Důvodem tohoto vyrovnání je převedení zřizovatelských kompetencí sociálních zařízení ze státu na kraj a tudíž i financování je poskytováno z krajských rozpočtů.

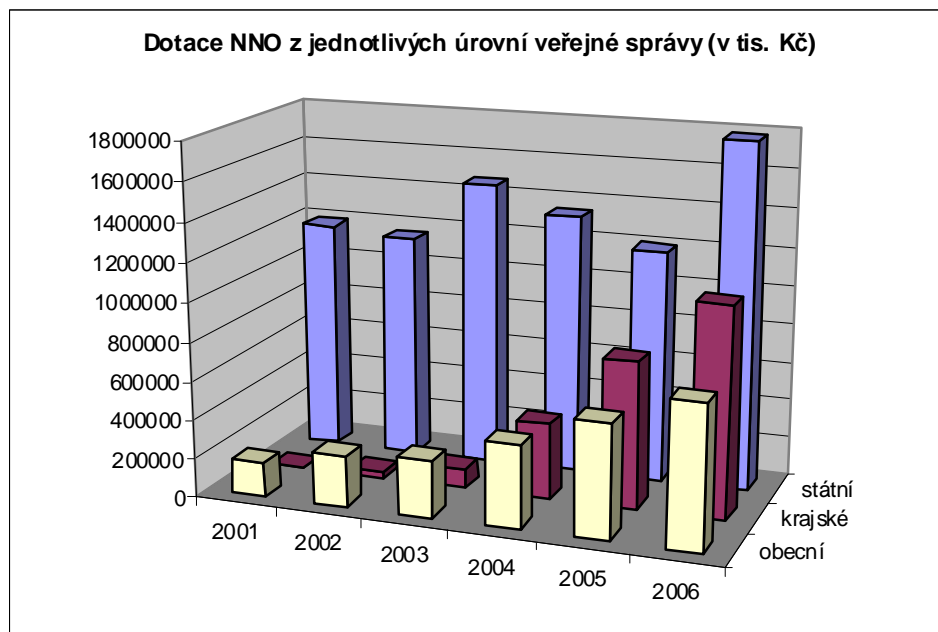
Graf č. 1 Finanční prostředky do oblasti sociálních věcí z jednotlivých veřejných rozpočtů (v tis. Kč)

Zdroj: ARIS, RARIS, upraveno, stav k 1.6.2007

V grafu č. 2 jsou pak znázorněny finanční prostředky plynoucí pouze NNO z jednotlivých veřejných rozpočtů. V tomto případě je poskytován největší podíl dotací NNO ze státního rozpočtu.

Graf č. 2 Finanční prostředky poskytnuté NNO z jednotlivých veřejných rozpočtů (v tis. Kč)

Zdroj: ARIS, RARIS, upraveno, stav k 1.6.2007

Zajímavý je značný nárůst prostředků poskytnutých z krajských rozpočtů v roce 2004 a v následujících letech 2005 a 2006. Finanční prostředky poskytnuté NNO vzrostly minimálně 4×. Hlavní příčinou tohoto nárůstu bylo přenesení kompetencí za sociální oblast na kraje. V roce 2006 zaznamenáváme nárůst finančních prostředků ze všech rozpočtů na NNO – důvodem je především růst poptávky po sociálních službách spojený se stárnutím obyvatelstva a tudíž poptávka po sociálních zařízeních.

Závěr

Stát (MPSV) je zřizovatelem celkem 5 zařízení sociálních služeb, která jsou financována z kapitoly MPSV a příjmy od uživatelů těchto služeb.

V případě krajů se po zavedení příspěvku na péči zvýšil podíl uživatelů na financování sociálních služeb, zároveň je zachováno financování sociálních služeb formou dotací ze státního rozpočtu.

V případě obcí se po zavedení příspěvku na péči zvýšil podíl uživatelů na financování sociálních služeb. Obcím již nejsou poskytovány dotace přímo ze státního rozpočtu. Dotace na zajištění potřebné sítě sociálních služeb jsou obcím poskytovány prostřednictvím rozpočtu kraje.

Nestátní neziskové organizace jsou financovány vícezdrojově, a to zejména formou dotací (příspěvků) z rozpočtu krajů a obcí, z příjmů od uživatelů a ostatních zdrojů (dary, nadace, Evropský sociální fond apod.) Dotace ze státního rozpočtu jsou poskytovány pouze na projekty celostátního charakteru nebo na podporu rozvojových aktivit.

V oblasti sociálních služeb se střetávají na trhu poskytovatelé různých právních forem: veřejné, soukromé i neziskové organizace. Ve veřejném sektoru působí jednak poskytovatelé sociálních služeb na státní, krajské i obecní úrovni, neziskové organizace, fyzické osoby.

Všechny tyto subjekty tvoří sociálně – tržní prostředí v podmínkách, které jsou určeny zákonem o poskytování sociálních služeb. V rámci sociální péče jsou zřizovateli některých sociálních ústavů (např. domovy důchodců) také soukromé osoby a tato zařízení jsou zisková. Je otázkou, zda se tyto soukromá zařízení přihlásí do registru akreditovaných sociálních zařízení a budou na veřejném registru MPSV.

Podle kritéria efektivnosti můžeme všechny poskytovatele sociálních služeb měřit podle standardů kvality v sociálních službách. Podle těchto standardů lze měřit efektivnost různých forem poskytovatelů: problém nastává v tom, že nelze srovnávat různá zařízení a jen těžko bychom hledaly zařízení se srovnatelnými kritérii (např. kritéria postižení – fyzické – mentální, zařízení pro dospělé klienty, děti, počet klientů zařízení, denní nebo pobytové zařízení, zařízení za úhradu, bez úhrady atd.).

V sociálních službách se setkáme s různými formami neziskových organizací především v ústavní péči, v pečovatelských službách. Analýzou podle zřizovatelských kompetencí bylo zjištěno, že 100% je NNO zastoupena v zařízení sociálních služeb SOS vesničky (2 zařízení v celé ČR) a charitní domov pro řeholnice (18 zařízení). NNO se podílí více jak polovinou v zajištění služeb v

- zařízeních azylových domů (tam se angažují především církevní organizace),
- v ústavech pro chronické alkoholiky a toxikomany (tři zařízení),
- v domovech pro matky s dětmi (polovinu z celkového počtu NNO zajišťují církevní organizace)
- ústavy pro TP mládež s přidruženým mentálním postižením
- domovy na půl cesty (více jak z poloviny jsou v NNO zastoupeny církevní organizace)

V pečovatelských službách jsou zastoupeny NNO asi v 10 %. Nejvíce se využívají služby jako rozvážka jídla (7 %) a služby poskytnuté přímo v zařízeních pečovatelské služby (8%).

Pokud jsme zkoumali podíl právních forem na dotacích pro NNO, lze jednoznačně konstatovat, že **největší podíl na dotacích v sociálních službách mají občanská sdružení**, a to z úrovně státu a obce. V úrovni kraje dosahuje největšího podílu právní forma církevní a náboženské společnosti. Obecně prospěšné společnosti se pohybují ve všech zkoumaných úrovních (stát, kraj, obec) na čerpání dotací v průměru 10 – 14 % v podílu všech dotací pro NNO. **Z analýzy vyplývá, že podíl dotací pro NNO na celkových dotacích se pohybuje okolo 15 – 20%. Nestátní neziskové organizace zřizují více než jednu čtvrtinu všech zařízení sociálních služeb. Kapacita těchto zařízení však představuje pouze 11 %.** Tato zařízení se především zabývají činnostmi pro specifické skupiny obyvatel (uprchlíky, nezaopatřené matky s dětmi, osoby bez příštěší apod.).

Použité zdroje

1. BAREŠ, P.: *Přiměřenost sociálních služeb aktuálním potřebám*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2006. 333 s. ISBN 80-87007-24-7
2. BRDEK, M. a kol.: *Trendy v evropské sociální politice*. 1. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002. 252 s. ISBN 80-86395-25-1
3. KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2005. 502 s. ISBN 80-7357-050-5
4. PRŮŠA, L.: *Ekonomie sociálních služeb*. 2. dopl. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6
5. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.
6. Vyhláška MPSV č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

7. Poskytování sociálních služeb – registrace poskytovatelů a inspekce kvality. Sociální revue [online]. 2005, [cit. 25. května 2007], dostupné na WWW: <[http://socialnirevue.cz/item/ poskytovani-socialnich-sluzeb-registrace-poskytovatelu-a-inspekce-kvality/category/socialni-prace](http://socialnirevue.cz/item/poskytovani-socialnich-sluzeb-registrace-poskytovatelu-a-inspekce-kvality/category/socialni-prace)>.
8. Důvodová zpráva návrhu zákona o sociálních službách. Sociální revue [online]. 2005, [cit. 24. května 2007], dostupné na WWW: <<http://socialnirevue.cz/media/docs/duvodova-zprava-zakon-o-socialnich-sluzbach-05-2005.doc>>.

Kontaktní adresa

Ing. Mirka Wildmannová, Ph.D.
Katedra veřejné ekonomie
Ekonomicko-správní fakulta
Masarykova univerzita Brno
Lipová 41a
602 00 Brno
e-mail: mirkaw@econ.muni.cz
tel.: 549 498 51

OCHRANA NEZLETILÝCH DĚTÍ JAKO SOUČÁST SOCIÁLNÍ POLITIKY

Milan Závurka

Abstrakt

Nedílnou součástí sociální politiky je bezesporu ochrana nezletilých dětí. Řadu let v běžných letech bez problémů tuto činnost zajišťují především příslušná oddělení péče o děti městských a obecních úřadů. Objevily se však problémy se zajišťováním této péče v souvislosti s tzv. mezinárodními únosy dětí. Nabízí se otázka, zda tuto specializovanou oblast má vyřizovat jeden speciální orgán s působností pro celou republiku, nebo příslušná oddělení místních správních orgánů. Zákodárce se sice snaží tuto otázku řešit, ale nepochybně je to stejně věc pro další diskusi.

Abstract

Inseparable part of the social policy is indisputably minor children protection. For number of years in common matters operate without problems especially the particular children care departments of municipal and local offices. However problems with providing this care detected in connection with so called international children abduction. The question is whether this special sphere should be provide by one special body with the whole country competence or by particular departments of local administratice bodys. Legislator is trying to solve this question but nevertheless it is still matter for futher discussion.

Klíčová slova

Ochrana nezletilých dětí, oddělení péče o děti, mezinárodní únosy dětí.

Keywords

Minor children protection, particular children care departments, international children abduction.

Důležitou a nedílnou součástí sociální politiky je zajišťování ochrany nezletilých dětí. Tuto činnost zabezpečují především příslušná oddělení sociálně právní ochrany dětí obecních a městských úřadů. Tuto činnost vykonávají již desítky let a bez větších problémů. Působí na úseku péče o rodinu a děti na úseku agendy náhradní rodinné péče i v roli kurátora pro děti a mládež. Není účelem tohoto příspěvku podrobně tuto rozsáhlou oblast rozebírat, ale zaměřit se pouze na jeden problém, který se vyskytl v poslední době zejména s tzv. mezinárodními únosy dětí.

Je nepochybné, že narůstá počet partnerských sňatků, ve kterých mají rodiče buď odlišné státní občanství, nebo pobyt v různých státech. Z toho vyplývá, že narůstá počet případů, že rodiče mají rozdílná stanoviska ohledně místa pobytu jejich dětí. Dochází tedy k tomu, že některý z rodičů odejme dítě z péče druhého rodiče a bez jeho souhlasu ho přemístí do jiného státu. Právně je tato věc řešena Úmluvou o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí přijaté v Haagu dne 25.10.1980 – u nás publikováno jako vyhl. č. 34/1998Sb. Dosud většinou zájmy dětí hájil ústřední orgán a to Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně. Je však nutné přihlídnout k tomu, že v případech, kdy dojde ke kolizi zájmů rodičů je nutné pro soudní či případná jiná řízení ustanovit tzv. kolizního opatrovníka.

Ve věcech s cizím prvkem většinou funkci kolizního opatrovníka zastával zmíněný Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně. V souvislosti s vyřizováním nejen

mezinárodních únosů dětí, ale i jiných věcí s cizím prvkem vznikla otázka, zda toto řešení je správné. Argumentuje se tím, že Úřad není z kapacitních ani časových důvodů schopen provést šetření v místě pobytu rodiče na území České republiky a že by touto agendou mohl být zahlcen. Je pravdou, že z tohoto úzkého pohledu by bezpochyby funkci kolizního opatrovníka lépe vykonávalo příslušné místní oddělení sociálně právní ochrany dětí – je v jeho možnostech provést šetření v rodině, případně situaci zná i z dřívější doby. Na druhou stranu nelze přehlédnout nejen skutkovou, ale také právní složitost věci a je otázkou, zda zaměstnanci místních oddělení péče o děti se dokáží zorientovat i v poměrně obtížné mezinárodněprávní problematice. Věc je v centru pozornosti jak ministerstva práce a sociálních věcí, tak ministerstva spravedlnosti a zvažují se různé varianty řešení. Jedna z variant je vytvoření jednoho nebo více specializovaných pracovišť, které by na tomto úseku působily.

Není účelem tohoto příspěvku kategoricky rozhodovat, která z variant je lepší či horší, ale spíše poukázat na tuto problematiku, která v současné době vyvstala jako velmi aktuální.

Kontaktní adresa

JUDr. Milan Závurka, Ph.D.
Ústav veřejné správy a práva
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: zavurkam@tiscali.cz

Název	Aktuální otázky sociální politiky – teorie a praxe	
Podnázev	Sborník příspěvků	
Odpovědný redaktor	Ing. Filip Gyenes	
Do tisku	listopad 2007	
Stran	86	
Náklad	50 výtisků	
Vydání	první	Cena
AA/VA	7,24 / 7,36	ISBN 978-80-7395-025-5
Tisk	Tiskařské středisko Univerzity Pardubice	55-7100-07

Tato publikace neprošla externí recenzí a za jazykovou úpravu si zodpovídá autor příspěvku.